

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Diplomová práce

2016

Tereza Krejčíková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Tereza Krejčíková

**Rodinná politika ve vztahu k rodinám po
rozvodu**

Diplomová práce

Praha 2016

Autor práce: **Bc. Tereza Krejčíková**

Vedoucí práce: **Mgr. Karolína Dobiášová.**

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

KREJČÍKOVÁ, Tereza. *Rodinná politika ve vztahu k rodinám po rozvodu*. 2016. Diplomová práce. Universita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd. s. 143. Vedoucí práce Mgr. Karolína Dobiášová.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá rodinnou politikou ve vztahu k rodinám po rozvodu/rozchodu. Autorka práce poukazuje na problémy, se kterými se neúplné rodiny po rozvratu nejčastěji potýkají. Práce se zaměřuje především na existující možnosti úpravy poměrů nezletilých dětí po rozvodu. Hovoří o tom, jaká rizika mohou přinášet jednotlivé úpravy poměrů pro dítě a jaké okolnosti vedly ke změně v oblasti úpravy poměrů. Práce obsahuje kazuistiku k jednotlivým formám péče po rozvodu. V souvislosti s vyživovací povinností se práce zaměřuje na dosavadní veřejněpolitické nástroje sloužící k vymáhání vyživovací povinnosti a nově vznikající politice v podobě „*institutu zálohového výživného*“. Stanovených cílů diplomové práce bylo dosaženo na základě provedeného desk research a především na základě získaných primárních dat z kvalitativního výzkumu, který byl realizován formou expertních polostrukturovaných rozhovorů. Neúplné rodiny jsou na základě hlavního teoretického východiska ale i výsledků provedeného výzkumu pojímány za skupinu „dependents“. Mezi další teoretická ukotvení diplomové práce patří teorie materiální a psychické deprivace. O materiální deprivaci je hovořeno v souvislosti s neplacením vyživovací povinnosti povinným rodičem, v jejímž důsledku se neúplné rodiny v naprosté většině v čele s matkou dostávají často až do tristní životní situace, ve kterých dochází k ohrožení zájmů dítěte. Neplacení výživného na nezletilé dítě je palčivý problém, na který v současné době neexistuje žádný účinný veřejněpolitický nástroj, jakým by bylo možné jej vyřešit. O psychické deprivaci je především hovořeno v kontextu porozvodového uspořádání vztahů v rodině, ve kterém bývá ohrožen zdravý psychický vývoj dítěte z důvodu možných přetrvávajících konfliktů mezi rodiči i v souvislosti s odlukou dítěte od druhého rodiče. Přínosem této práce je poskytnutí uceleného pohledu na problematiku situace rodin po rozvratu, kterému v České republice není věnována dostatečná pozornost, o čemž svědčí i skutečnost, že v současném nastavení rodinné politiky, nenalezneme žádnou sociální dávku speciálně určenou pro sólo rodiče. Důležitost zabývat se touto problematikou autorka spatřuje především v dodržování zájmů dítěte.

Abstract

In my thesis I am concentrating on family policy in relation to families after divorce or separation. I am focusing on problems which single-parent families have to deal with. Specifically, I am analysing current forms of child custody of under-aged children after the divorce. I have examined circumstances which lead to award the custody of the child and risks of these arrangements. Every single form of child custody is enriched by a case study. In connection with maintenance obligation I have investigated latest political instruments which are used for maintenance order. Furthermore I have looked into newly emerging policy of the maintenance backup plan. The aim of the thesis was accomplished by desk research and primarily evaluation of data which I collected by qualitative research interview, concretely semi-structured interviews with experts in this field. Based on main theoretical ground my research I concluded that single-parent families are considered as group of “dependents”. Another theory I have worked with in my thesis is the theory of material and psychological deprivation. Material deprivation is related to not paying maintenance by a parent. This is causing that single-parent families, typically single mothers, find themselves in suffer hardship which can endanger the life and development of a child. Not paying maintenance is one of the biggest burning problems nowadays. Moreover there is no effective political instrument which would help solved this situation. The second deprivation – psychological – is connected with the form of custody after the parents’ divorce. The child’s healthy psychological development can be put at risk. This could be caused by persisting conflicts of divorced parents on the newly formed situation. In Czech Republic almost nobody pays attention to this problem. This could be illustrated even by lack of instruments of current family policy. There is no welfare benefit which would be aimed at these single-parent families. Magnitude of this problem I see in adherence to child’s welfare.

Klíčová slova

neúplná rodina, společná péče, střídavá péče, péče jednoho z rodičů, výživné, zálohové výživné, vymáhání výživného

Keywords

incomplete family, joint care, alternate care, one of the parents, alimony, alimony advance, enforcement of maintenance

Rozsah práce: 234 784 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 4. 1. 2016

Bc. Tereza Krejčíková

Fakulta sociální věd Univerzity Karlovy
Institut sociologických studií
Teze diplomové práce

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce paní Mgr. Karolíně Dobiášové za její vstřícný přístup, připomínky, pomoc, odborné rady a cenné připomínky, díky nimž tato práce mohla být zrealizována.

Dále bych chtěla poděkovat všem expertům, kteří se zúčastnili expertního šetření pro účely zpracování této práce, protože díky nim práce obsahuje zajímavé poznatky z praxe.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině za podporu v průběhu psaní diplomové práce.

Předpokládaný název práce: Rodinná politika ve vztahu k rodinám po rozvodu

Autor práce: Bc. Tereza Krejčíková

Studijní obor: Veřejná a sociální politika

Konzultant: Mgr. Karolína Dobiášová

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Diplomová práce se bude zabývat rodinnou politikou ve vztahu k rodinám po rozvodu. Zejména na chystané změny v oblasti vyplácení výživného. Jelikož je vyživovací povinnost stanovená zákonem č. 94/1963 Sb. zákon o rodině konkrétně ve třetí části „Výživné“, tak její neplnění je vynutitelné zákonem. Neplacením výživného jedním z rodičů na své nezletilé dítě je postiženo mnoho neúplných rodin. Nejčastějšími restrikcemi proti neplatičům vyživovací povinnosti vůči svým nezletilým dětem mají nejčastěji podobu exekucí a odnětí svobody. V posledních letech je problematika neplnění zákonné vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem velmi diskutovanou. Velká změna v této oblasti nastala novelou občanského soudního řádu č.99/1963 Sb. a exekučního řádu zákon č. 120/2001 od 1. 1. 2013, kdy neplatičům výživného umožnil exekutorům pozastavit jejich řídičské oprávnění. (<http://www.rodina-finance.cz/rodina.200/ne-placeni-vyzivneho.20143.html>)

Hlavním dotčeným v této situaci je dítě nikoli druhý rodič. Nedostatek finančních prostředků neúplné rodiny má negativní vliv na vývoj dítěte a na celkovou situaci „zbylé“ rodiny, která je velmi často ohrožena sociální exkluzí. (MATOUŠEK, KROFTOVÁ, 2003)

V současnosti se hovoří o novém návrhu úpravy v oblasti výživného, avšak je nutné vzít na vědomí, že jakákoliv změna návrhu v této oblasti se musí zvážit, protože se jedná o velmi citlivou oblast. (MPSV, Po rozvodový konflikt, 2009)

Hlavním důvodem zvolení tohoto tématu pro diplomovou práci je skutečnost, že v souvislosti s rodinnou politikou a jejímu vztahu k rodinám po rozvodu převažují diskuse, o to komu bude svěřeno dítě do péče. Dále převažují diskuse nad negativními dopady rozvodu rodičů na psychický vývoj a chování dítěte. Problematikou rodinné politiky ve vztahu k rodinám po rozvodu se zaměřením na vyživovací povinnost není věnována dostatečná pozornost.

V souvislosti z výše uvedeným tématem je nutné definovat pojem rodinná politika. Nejedná se však o lehké vymezení tohoto pojmu, neboť existuje velké množství definic rodinné politiky.

Rodinná politika v nejobecnějším slova smyslu představuje souhrn veškerých činností, jejichž účelem je primárně podpora rodiny. Na jedné straně se jedná o průřezovou veřejnou

politiku, která svým působením zasahuje do různých oblastí ostatních veřejných politik, které svým působením se dotýkají rodiny. Příkladem může být školství, zdravotnictví, trh práce apod. Na druhé straně se jedná o politiku upravující oblast velice soukromé oblasti života, a tudíž je nucena respektovat autonomii a schopnost rodin se samostatně rozhodovat. (MPSV, 2012) Z výše uvedeného vyplývá, že rodinná politika se zaměřuje na podporu rodin ve vztahu k výkonu přirozených funkcí. Rodinná politika nezasahuje do vnitřní struktury rodiny. Hlavním cílem rodinné politiky je umožnit jedincům realizovat jejich partnerské a rodičovské plány na základě vytvoření příznivých společenských podmínek pro rodinu. (Národní koncepce rodinné politiky)

Hlavním předmětem zájmu rodinné politiky, jak již z názvu vyplývá, je rodina. Rodina je místem, kde dochází k primární socializaci lidského jedince. V ideálním případě rodina představuje pro děti přirozené prostředí, kde se jim má dostávat pocitu bezpečí, lásky a příznivého vývoje, avšak ne vždy tomu tak může být. (MPSV, Po rozvodový konflikt, 2009) „Z psychologického hlediska je nejlepším zájmem dítěte vyrůstat ve zdravě fungující úplné rodině.“ (MPSV, str.13, 2012) V takovéto rodině má dítě jednu matku, jednoho otce. Dochází zde ke vzájemným pocitům lásky, prožívání společných chvilí, dbání o zdraví vývoj, výchovu, bezpečí a zájmu. (MPSV, 2012) Bohužel v současnosti více než polovina českých dětí vyrůstá v prostředí neúplné rodiny. (MATOUŠEK, KROFTOVÁ, 2003) Nejčastější příčinou zániku takového rodinného prostředí je rozvod rodičů.

Dle statistik ČSÚ bylo rozvedeno 26 402 manželství v roce 2012 to je 1 700 méně než v roce 2011. Snížení počtu rozvodovosti, však neznamena zlepšení tohoto jevu v ČR, ale odráží se zde snížený počet uzavřených sňatků. Z výše uvedeného počtu rozvodů se 80% žen a mužů rozvádělo poprvé. Nejčastěji návrh na rozvod podávají ženy a to ve dvou třetinách všech případů. Co se týče zastoupení rozvádějících se manželství s nezletilými dětmi, v roce 2012 se jednalo o 57,5%. Dle ČSÚ na jedno rozvádějící manželství v průměru připadá 1,5 nezletilého dítěte. Jedná se o relativně dlouhodobě stabilní číslo. (ČSÚ, <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>)

2. Teoretická východiska

Sociální exkluze

Sociální inkluze

Krize současné rodiny

Proměny rodiny v moderní společnosti

3. Cíle diplomové práce

Cílem této diplomové práce je zjistit jak je nastavena rodinná politika vůči rodinám po rozvodu.

Podcíle:

Zjistit jaké je uspořádání vztahů v rodině po rozvodu.

Zjistit pomocí expertní analýzy názor odborníků zabývajících se rodinnou politikou a oblastmi s tím související na návrh změny v oblasti vyplácení vyživovací povinnosti. (ŠVAŘÍČEK, ŠEĎOVÁ 2010)

4. Výzkumné otázky a hypotézy

- a) Zjistit jak jsou účinná dosavadní restriktivní opatření vůči neplatičům vyživovací povinnosti vůči svým nezletilým dětem?
- b) Zjistit názor odborníků na chystané změny související s vyplácením vyživovací povinnosti?
- c) Zjistit jaké je uspořádání vztahů v rodině po rozvodu?

5. Metody a prameny

Na základě stanoveného cíle a uvedených výzkumných otázek jsem se rozhodla provést kvalitativní výzkum. Primární data budou získávána na základě polostrukturovaných rozhovorů. V rámci kvalitativního výzkumu bude provedena expertní analýza prostřednictvím strukturovaného rozhovoru s respondenty, kteří jsou odborníci v dané oblasti. (ŠVAŘÍČEK, ŠEĎOVÁ 2010)

Sekundární data budou získávána na základě sekundární analýzy statistických dat, dokumentů a výsledků jiných výzkumů. (DISMAN, 2002)

6. Předpokládaná struktura diplomové práce

Teoretická část

1. Teze diplomové práce
2. Úvod
3. Vymezení výzkumného problému a výzkumných otázek
 - 3.1. Teoretická východiska
 - 3.1.1. Sociální exkluze
 - 3.1.2. Sociální inkluze
 - 3.1.3. Krize současné rodiny
 - 3.1.4. Proměny rodiny v moderní společnosti
4. Rodina

- 4.1. Definice rodiny
- 4.2. Vývoj rodiny
- 4.3. Funkce rodiny
- 4.4. Typy rodiny
- 4.5. Charakteristika současné rodiny
5. Vymezení rodinné politiky v ČR
 - 5.1. Definice rodinné politiky
 - 5.2. Cíle rodinné politiky
 - 5.3. Nástroje rodinné politiky
6. Rozvod
7. Uspořádání vztahů po rozvodu
8. Výživné
 - 8.1. Právní úprava vyživovací povinnosti
 - 8.2. Chystané změny v oblasti vyživovací povinnosti
9. Restrikce vůči neplatičům vyživovací povinnosti
10. Návazné služby a možnosti pro řešení rodičovských sporů
 - 10.1. Rodinná mediace
 - 10.2. Rodinná terapie
 - 10.3. Psychologické poradenství
 - 10.4. Sanace rodiny

Praktická část

11. Metodologie
 - 11.1. Předvýzkum
 - 11.2. Realizace rozhovorů
 - 11.3. Vyhodnocení výzkumu
 12. Závěr
- Použitá literatura
- Přílohy

7. Základní literatura k tématu

- DISMAN. M., Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.
- ELLIOT. J., PLACE M., Dítě v nesnázích prevence, příčiny, terapie. 1.vyd. Praha. Grada, 2002.206. ISBN 80-247-0182-0
- FLICK. U., An introduction to qualitative research. London: SAGE Publications, 2009.

- GJURIČOVÁ., Š., KUBIČKA, J., Rodinná terapie, systemické a narativní přístupy, Grada Publishing, a.s., Praha 2003, ISBN 80-247-0415-3
- HRUŠÁKOVÁ. M., Rozvod a paragrafy, 1. vyd., Computer Press, Praha 2001, 73 s. ISBN 80-7226-477-X
- CHALOUPKOVÁ. J. a kol., Proměny rodinných a profesních startů, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha 2010, ISBN 978-80-7330-185-9
- KREBS. V. a kol., Sociální politika. Praha: Aspi, 2007, 4. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- MATĚJKOVÁ. B., PALONCYOVÁ. J., Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice, Brno, Masarykova univerzita v Brně, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí Praha, 2005.
- MATOUŠEK. O., KROFTOVÁ. A., Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. 2.vyd. Praha: Portál, 2003.344s. ISBN 80-7178-771-X
- MATOUŠEK. O., PAZLAROVÁ. H., Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče. 1.vyd. Praha: Portál, a.s.,2010.184s. ISBN 978-80-7367-739-8
- MATOUŠEK. O., Rodina jako instituce a vztahová síť. 3.vyd. Praha: Sociologické nakl.,2003.161s. ISBN 80-86429-19
- MOŽNÝ. I., Sociologie rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, ISBN 80-85850-75-3
- MOŽNÝ. I., Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, ISBN 80-866429-58-X
- PLAŇAVA. I., Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace. Brno: Doplněk, 2000, SBN 80-7239-039-2
- STRAUSS. A.; CORBINOVÁ. J., Základy kvalitativního výzkumu, Postupy a metody zakotvené teorie, Brno, 1999.
- ŠVAŘÍČEK. R., ŠEĐOVÁ. K., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, Portál, s.r.o., Praha 2010, ISBN 978-80-7367-313-0
- TOMEŠ. I., Obory sociální politiky, Portál, s.r.o., Praha 2011, ISBN 978-80-7367-868-5

Právní předpisy:

- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

V Praze dne 6. 6. 2014

Konzultant: Mgr. Karolína Dobiášová

Podpis:

Diplomant: Bc. Tereza Krejčíková

Podpis:

Seznam zkratek

CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění

SKCP – Sociální konstrukce cílových populací

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MS – Ministerstvo spravedlnosti

Kč – Koruna česká

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

OSN – Organizace spojených národů

NOZ – Nový občanský zákoník

NÚS - Nález ústavního soudu

SLDB – Sčítání lidu domů a bytů

OSPOD – Orgán sociálně právní ochrany dětí

ZOR – Zákon o rodině

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM	5
PROHLÁŠENÍ	8
PODĚKOVÁNÍ.....	9
OBSAH.....	1
ÚVOD	3
1. VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU, CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	5
1.1 <i>Výzkumný problém neúplné rodiny s nezletilými dětmi.....</i>	<i>5</i>
1.2 CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY DIPLOMOVÉ PRÁCE	6
1.3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍ POJMŮ	7
2. POUŽITÉ METODY	11
2.1 ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUMU	15
2.2 ANALÝZA ROZHovorŮ	15
2.3 PRAXE VE VEŘEJNÉM SEKTORU	17
3. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	19
3.1 <i>Teoretický přístup sociální konstrukce cílových skupin (SKCP).....</i>	<i>19</i>
3.1.1 <i>Typologie cílových populací.....</i>	<i>20</i>
3.2 MATERIÁLNÍ DEPRIVACE	23
3.3 PSYCHICKÁ DEPRIVACE	25
4. RODINNÁ POLITIKA VE VZTAHU K NEÚPLNÝM RODINÁM	27
5. PÉČE O DĚTI.....	32
5.1 SPOLEČNÁ PÉČE	34
5.2 STŘÍDAVÁ PÉČE	38
5.3 SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PÉČE JEDNOHO Z RODIČŮ	45
5.3.1 PÉČE MATKY O NEZLETILÉ DÍTĚ	47
5.3.2 PÉČE OTCE O NEZLETILÉ DÍTĚ	51
5.4 ZÁKAZ STYKU RODIČE S DÍTĚTEM	54
5.5 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ ANALÝZY PÉČE PO ROZVODU	55
6. VÝŽIVNÉ	58
6.1 ZPŮSOBY URČENÍ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI.....	60
6.2 URČOVÁNÍ VÝŠE VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI.....	61
6.2.1 <i>Veřejněpolitický nástroj pro sjednocení rozhodovací soudní praxe ve formě doporučující tabulky 65</i>	
6.3 ÚHRADA VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI.....	67
6.4 PROCES SOUDNÍHO ROZHODOVÁNÍ O VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI	68
6.4.1 <i>Předběžné opatření.....</i>	<i>68</i>
6.5 ZPŮSOBY VYMÁHÁNÍ VÝŽIVNÉHO	69
6.6 SOUČASNÁ SITUACE V OBLASTI NEPLACENÍ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI - PROBLÉM NEPLATIČT VÍ	76
6.7 ZÁLOHOVÉ VÝŽIVNÉ JAKO ŘEŠENÍ CHUDOB Y NEÚPLNÝCH RODIN.....	82
6.8 NEÚSPĚŠNÉ NÁVRHY ZÁKONA O ZÁLOHOVÉM VÝŽIVNÉM.....	88
6.9 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ ANALÝZY VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI	90
ZÁVĚR	102
SUMMARY.....	104
POUŽITÁ LITERATURA	108
SEZNAM PRÁVNÍCH NOREM A JUKÁTŮ.....	113
SEZNAM SCHÉMAT	115
SEZNAM GRAFŮ	115

SEZNAM TABULEK	115
SEZNAM PŘÍLOH.....	115
PŘÍLOHA Č. 1 – SCÉNÁŘ ROZHOVORŮ S EXPERTY	116
PŘÍLOHA Č. 2 - NÁVRH NA SVĚŘENÍ NEZLETILÉHO DÍTĚTE DO SPOLEČNÉ VÝCHOVY RODIČŮ	119
PŘÍLOHA Č. 3 – ROZSUDEK JMÉNEM REPUBLIKY SVĚŘENÍ NEZLETILÉHO DO PÉČE MATKY	120
PŘÍLOHA Č. 4 – ZNALECKÝ POSUDEK	121
PŘÍLOHA Č. 5 – MIMOSOUDNÍ DOHODA RODIČŮ O VÝŽIVNÉM	126
PŘÍLOHA Č. 6 – ZÁZNAM O ZAHÁJENÍ ÚKONŮ TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.....	127
PŘÍLOHA Č. 7 – ÚŘEDNÍ ZÁZNAM	128

Úvod

Diplomová práce se zabývá problematikou rodinné politiky ve vztahu k rodinám po rozvodu či rozchodu. Současná společnost se vyznačuje proměnou hodnot, důrazem na individualismus a pracovní kariéru. V důsledku proměn společenského diskurzu rodiny dochází k upřednostňování zájmů jednotlivých členů rodiny nad zájem rodiny jakožto instituce. V moderní společnosti je manželství založeno na emocích, což činí tuto instituci značně nestabilní a snadno zrušitelnou. Vzhledem k výše uvedenému dochází ve společnosti ke změnám v rodinném chování projevující se sníženou porodností, odkládání porodnosti do pozdějšího věku, vzniku nejrůznějších alternativních forem rodinného soužití, jako jsou rodiny jednotlivců „singles“, nesezdaná soužití (kohabitace), bezdětné rodiny, neúplné rodiny vlivem vysoké rozvodovosti a znovusložené rodiny. (DUDOVÁ, 2008)

Výše uvedené změny projevující se v rodinném chování jsou zapříčiněny proměnou hodnot a zvyšující se tolerance společnosti k novým formám rodinného soužití.

Současnou situaci v oblasti změn rodinného chování dle mého názoru nejlépe vystihuje Anthony Giddens s jeho „pure relationship“, kterým vysvětluje, že v současné době není smyslem hledat „pravou osobu“, nýbrž je smyslem hledat pravý vztah. Tento vztah trvá, dokud jsou oba partneři spokojeni a nachází smysl v trvání daného vztahu. Dle Giddense v současnosti nemůže být identita jedince utvářena pouze prostřednictvím jednoho individua. (GIDDENS in Dudová, 2008)

Předmětem zájmu této práce tudíž nejsou pouze neúplné rodiny vzniklé rozvodem rodičů, nýbrž také neúplné rodiny vzniklé rozchodem rodičů nezletilých dětí. Důvodem takto vymezeného předmětu zájmu je stále častější upřednostňování soužití mladých rodin v kohabitacích před manželstvím. Příčinou této situace, kdy manželství je mnohými vnímáno jako přežitek, je proměna hodnotové orientace společnosti, ve které je kladem důraz především na individualismus a pracovní kariéru. (MPSV, 2005)

I přes výše uvedenou skutečnost, že dochází k rozpadu tradičních rodin a vznikají nové formy rodinného soužití, je nezbytné dodržování zájmů dítěte. Rozcházející se rodiče nesmí zapomínat na skutečnost, že i po rozvodu zůstávají nadále rodiči a při úpravě poměrů po rozvodu či rozchodu, je na prvním místě zájem dítěte nikoli zájem rodičů.

Pozornost je věnována především dvěma hlavními aspektům, které úzce souvisí s dobou po rozpadu rodiny s nezletilými dětmi a to úpravě poměrů a stanovením výše vyživovací povinnosti.

Ačkoliv se nepochybně jedná o závažné téma, v posledních letech se v této oblasti neudály žádné zásadní změny, které by přispěly ke zlepšení sociální situace neúplných rodin.

Hlavním teoretickým ukotvením této diplomové práce je teorie sociálních konstrukcí cílových populací (dále jen SKCP). Prostřednictvím této teorie se autorka pokusí poukázat, jakým způsobem je konstruována neúplná rodina v českém veřejněpolitickém spektru a proč doposud nebyla přijata opatření v rámci rodinné politiky, která by vedla ke zlepšení sociální situace těchto rodin. Dále je pozornost věnována nově vznikajícímu politickému opatření ve formě věcného návrhu zákona o zálohovém výživném.

V neposlední řadě je pozornost věnována úpravě poměrů nezletilých dětí po rozvodu či rozchodu rodičů, která je neodmyslitelnou součástí porozvodové situace rodičů s nezletilými dětmi. Jelikož manželství rodičů nemůže být rozvedeno, dokud nejsou upraveny poměry nezletilého dítěte, tedy péče po rozvodu a stanovení výše vyživovací povinnosti.

Co se týče zkoumané oblasti, tedy úpravy poměrů, práce se zaměřuje především na existující možnosti úpravy výchovy nezletilých dětí se svými rodiči. Autorka zmiňuje, jaká rizika mohou přinášet jednotlivé formy péče o dítě po rozvodu a jaké okolnosti vedly ke změně v oblasti této oblasti. V souvislosti s vyživovací povinností se autorka této práce zaměřuje na dosavadní veřejněpolitické nástroje sloužící k vymáhání vyživovací povinnosti a nově vznikající politice v podobě „*institutu zálohového výživného*“.

Mezi další teoretická ukotvení diplomové práce patří teorie materiální a psychické deprivace. O materiální deprivaci je hovořeno v souvislosti s neplacením vyživovací povinnosti povinným rodičem, v jejímž důsledku se neúplné rodiny v naprosté většině v čele s matkou dostávají často až do tristní životní situace, ve kterých dochází k ohrožení zájmů dítěte.

O psychické deprivaci je především hovořeno v kontextu porozvodového uspořádání vztahů v rodině, ve kterém bývá ohrožen zdravý psychický vývoj dítěte z důvodu možných přetrvávajících konfliktů mezi rodiči i v souvislosti s odlukou dítěte od druhého rodiče.

Důležitost zabývat se touto problematikou autorka spatřuje především v dodržování zájmů dítěte.

1. Vymezení výzkumného problému, cíle a výzkumné otázky

Obsahem následující kapitoly je vymezení výzkumného problému, tedy neúplných rodin s nezletilými dětmi. Po vymezení výzkumného problému následují cíle a výzkumné otázky této práce. Poté následuje vymezení základních pojmů vyskytujících se v této práci.

1.1 Výzkumný problém neúplné rodiny s nezletilými dětmi

Od 70. let minulého století dochází k zásadním změnám v rodinném chování. Tyto změny se projevují snížením porodnosti, diferenciací rodinného soužití, zvýšením rozvodovosti a s tím související zvýšení počtu neúplných rodin ve společnosti. Je nutné podotknout, že tyto změny týkající se rodinného chování jsou celoevropským jevem. (NAVRÁTILOVÁ, 2006)

Dle Národní koncepce rodinné politiky neúplná rodina může vzniknout hned několika způsoby. Pro účely této práce je na neúplnou rodinu nazíráno tak, jak nejčastěji vzniká, a to rozvodem či rozchodem rodičů, kdy dítě zůstává v různých formách porozvodové péče, jako jsou společná péče, střídavá péče či péče jednoho z rodičů. (MPSV, 2005)

Zastoupení neúplných rodin v hospodařících domácnostech v ČR se zvyšuje. Jedná se o třetí nejčastější druh hospodařících domácností v ČR. Podle údajů ČSÚ získaných ze Sčítání lidu domů a bytů (dále jen SLDB) v roce 2011 tvoří neúplné rodiny 13,5% všech hospodařících domácností. Z celkového počtu neúplných rodin tvoří více než polovinu neúplné rodiny s nezletilými dětmi. Z celkového počtu všech nezletilých dětí žijících v ČR, nalezneme 22,6% těchto dětí právě v neúplných rodinách. V naprosté většině v čele těchto rodin stojí ženy/matky. Pro představu neúplné rodiny v čele s matkou tvoří 83% z celkového počtu neúplných rodin. (MPSV, 2014)

Neúplné rodiny se velmi často potýkají s celou řadou sociálních problémů. Mezi nejzávažnější patří ohrožení chudobou, které jde ruku v ruce se sociální exkluzí. Nepříznivá finanční situace neúplných rodin je vedle obtížné harmonizace rodinného a pracovního života zapříčiněna z velké části neochotou druhého rodiče podílet se na výživě svého potomka placením vyživovací povinnosti. Přibližně 400 000 dětí je závislých na placení výživného od povinného rodiče. Více než polovina těchto dětí však stanovenou výši výživného od povinného rodiče nedostává v plné výši či vůbec. (MPSV, 2005)

Neúplná rodina se v důsledku neplacení výživného od druhého rodiče dostává do nepříznivé finanční a sociální situace, která má neblahý vliv na vývoj dítěte. Neplacení výživného na nezletilé dítě je palčivý problém, na který v současné době neexistuje žádný účinný veřejněpolitický nástroj, jakým by bylo možné jej vyřešit. V současnosti se však objevuje snaha vlády o řešení nikoli příčiny, nýbrž důsledku neplatičství, a to prostřednictvím návrhu zákona o zálohovaném výživném. Návrh zákona o zálohovém výživném je koncipován, tak že

by měl řešit chudobu neúplných rodin, do které se dostaly rodiny v důsledku neplatičství povinného rodiče. (HAVELKOVÁ, CIDLINSKÁ, 2010)

Jak již bylo zmíněno výše, předmětem zájmu této práce jsou neúplné rodiny vznikající rozvodem či rozchodem rodičů. V případě rozvodovosti se ČR bohužel řadí mezi země s nejvyšší úhrnnou rozvodovostí v rámci Evropy, přestože podíl rozvodu s nezletilými dětmi se snížil za časové období 2003 a 2013 z 63,1% na 57,1%. (MPSV, 2014)

Tento pokles však může být způsoben upřednostňováním kohabitací před manželstvím. Bohužel statistická data kohabitací se nedají snadno zjistit vzhledem k jejich nestálosti. Úhrnná rozvodovost poukazuje na skutečnost, že téměř každé druhé manželství je rozvedeno. Z provedených výzkumů vyplývá, že návrh na rozvod manželství ve 2/3 podávají ženy. (VOHLÍDALOVÁ, 2014)

Ve sledovaném desetiletém období bylo zjištěno, že ročně dochází k rozpadu okolo 20 000 rodin s nezletilými dětmi. Ročně přijde o úplnou rodinu přes 30 000 nezletilých dětí. Je nutné zdůraznit, že zde nejsou evidovány nezletilé děti, jejichž rodiče nebyli oddáni. (MPSV, 2014)

Rozvod či rozchod rodičů představuje obrovskou psychickou zátěž pro všechny zúčastněné aktéry, avšak nejvíce stresující je tato událost pro nezletilé děti. Je nutné poznamenat, že se nejedná o jednorázovou situaci, ale že probíhá v několika fázích a může trvat i několik let. (MSPV, 2012)

1.2 Cíle a výzkumné otázky diplomové práce

Při formulaci výzkumných cílů a otázek autorka vycházela z teoretických základů této práce a to především z veřejněpolitické teorie SKCP a teorií psychické a materiální deprivace. Tato práce má stanoven jeden hlavní cíl, k němuž jsou zformulované výzkumné otázky.

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jakým způsobem je nastavena rodinná politika vůči rodinám s nezletilými dětmi po rozvodu či rozchodu v ČR a jak je implementována v praxi.

Výzkumné otázky

- 1.** Jakým způsobem se projevuje sociální konstrukce neúplných rodin do tvorby nástrojů rodinné politiky pro rodiny s nezletilými dětmi po rozvodu?
- 2.** Jaká forma porozvodové péče o nezletilé dítě je dle názorů odborníků nejvhodnější z hlediska ochrany před psychickou deprivací dítěte?

3. Jsou současné nástroje na vymáhání výživného dle názorů odborníků dostatečně účinné?

1.3 Vymezení základní pojmů

V následující kapitole se autorka pokusí představit pojmy, se kterými se nejčastěji můžeme setkat v oblasti této problematiky tedy rodinné politiky ve vztahu k rodinám po rozvodu/rozchodu.

Rodinná politika

Rodinná politika v nejobecnějším slova smyslu představuje souhrn veškerých činností, jejichž účelem je primárně podpora rodiny. Na jedné straně se jedná o průřezovou veřejnou politiku, která svým působením zasahuje do různých oblastí ostatních veřejných politik, které svým působením se dotýkají rodiny. Příkladem může být školství, zdravotnictví, trh práce apod. Na druhé straně se jedná o politiku upravující velice soukromou oblast života, a tudíž je nucena respektovat autonomii a schopnost rodin se samostatně rozhodovat. (MPSV, 2012)

Rodinná politika se zaměřuje na podporu rodin ve vztahu k výkonu přirozených funkcí. Rodinná politika nezasahuje do vnitřní struktury rodiny. Hlavním cílem rodinné politiky je umožnit jedincům realizovat jejich partnerské a rodičovské plány na základě vytvoření příznivých společenských podmínek pro rodinu. (MPSV, 2004)

Rozvod

Rozvodem dochází k legitimnímu ukončení manželství. Rozvod je blíže upraven v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině v hlavě páté. Rozvod představuje pro všechny zúčastněné aktéry velmi stresující životní situaci a to nejen pro rodiče, nýbrž zejména pro jejich nezletilé dítě. Manželství rodičů nezletilého dítěte nemůže být rozvedeno, dokud nenabude právní moci rozhodnutí soudu týkající se úpravy poměrů nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu. Soud rozhodne, komu dítě bude svěřeno do výchovy a stanoví vyživovací povinnost rodičů k dítěti. Soudní rozhodnutí týkající se úpravy poměrů nezletilého dítěte může být nahrazeno dohodou rodičů, která bude schválena soudem. (KRÁLÍČKOVÁ, 2000)

Neúplná rodina

Neúplná rodina je druh rodinného soužití, který může vzniknout několika způsoby. Vzhledem k povaze této práce je na neúplnou rodinu nazíráno podle způsobu jejího vzniku a to rozvodem či rozchodem rodičů. Neúplnou rodinu tvoří rodič a jeho potomci. V čele těchto

rodin stojí podle výzkumů v 90% ženy, proto v kontextu této práce je usuzováno o neúplné rodině, v jejímž čele stojí především ženy/samoživitelky.

Syndrom zavrženého rodiče

Pod pojmem syndrom zavrženého rodiče se skrývá popouzení dítěte jedním rodičem proti druhému rodiči. V praxi se syndrom zavrženého rodiče nejčastěji týká otců. Důsledkem popouzení jednoho rodiče proti druhému rodiči je neoprávněné vnímání jednoho rodiče za kladného a druhého za záporného. (MPSV, 2012)

Nezletilé dítě

Nezletilým dítětem se v kontextu této práce rozumí dítě, mladší věku 18 let. Někteří označují toto dítě jako „závislé dítě“ či „nezaopatřené dítě“. V zákoně se sice pojem nezletilé dítě objevuje, ale není definován. V zákoně nalezneme definici pojmu „nezaopatřené dítě“, kterým je považováno dítě do skončení povinné školní docházky nejdéle však do 26 let, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání. (zákon č.117/1995 Sb., zákon o státní sociální podpoře)

Zájem dítěte

V souvislosti s porozvodovým uspořádáním vztahů v rodině a vyživovací povinností je důležité zohledňovat zájem dítěte. Ochrana zájmů dítěte je blíže vymezena v Úmluvě o právech dítěte v čl. 3 odst. 1. Je důležité mít na paměti, že zájem dítěte stojí nad zájmy rodičů v oblasti týkající se uspořádání vztahů v rodině a vyživovací povinnosti.

„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“ (čl. 3 odst. 1, Úmluva o právech dítěte, 1950)

Rodičovská odpovědnost

Rodičovská odpovědnost představuje souhrn práv a povinností související s péčí o nezletilé dítě. Tento „nový“ institut, který s sebou přináší reforma občanského zákoníku, je blíže specifikován §858. Oba rodiče mají právo podílet se na výchově nezletilého dítěte. (Šínová R., Šmíd O., Juráš M. a kol, 2013)

Rozsah a trvání rodičovské odpovědnosti může změnit pouze soud. (zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník)

Vyživovací povinnost

Jedná se o povinnost rodičů vůči dítěti, která je upravena v §859 zákona č.89/2012 Sb., občanský zákoník. Tato povinnost vzniká rodičům narozením dítěte a trvá až do doby dokud se dítě není schopno žít samo. Tato povinnost vyplývající ze zákona je ustanovena oběma rodičům, kteří jsou povinni přispívat na výživu svého potomka podle svých možností, schopností a majetkových poměrů. (zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník)

Zálohové výživné

Z věcného návrhu zákona o zálohovém výživném vyplývá, že zálohové výživné je pojímáno jako sociální dávka, řešící důsledek neplatičství. Existuje v rámci systému sociálního zabezpečení pro řešení chudoby neúplných rodin v důsledku neplatičství vyživovací povinnosti povinným rodičem. (MPSV, 2014)

Kolizní opatrovník

V případě soudní praxe týkající se úpravy poměrů nezletilého dítěte soud vždy ustanoví tzv. *kolizního opatrovníka* nezletilému dítěti z řad sociálních pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Kolizní opatrovník hájí zájmy nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem. Kolizní opatrovník je pověřen ke zjištění stanovisek obou rodičů nezletilého dítěte, a pokud je to možné, tak i k získání stanoviska nezletilého dítěte před soudním řízením. (zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník)

Předběžné opatření

Předběžné opatření je institut, který v praxi slouží k dočasnému upravení poměrů mezi účastníky před definitivním rozsudkem soudu za předpokladu ohrožení výkonu rozhodnutí. V předběžném opatření může být účastníku uloženo, aby povinný rodič platil výživné na nezletilé dítě za předpokladu, že by do doby zahájení běžného soudního řízení o úpravě poměrů byla ohrožena saturace potřeb dítěte. Dále v předběžném opatření může být nařízeno, aby rodič odevzdal dítě do péče druhého z rodičů, nebo do péče toho koho označí soud apod. Blíže upravuje §76 zákon č.99/1963 Sb., zákon o občanském soudním řádu. (Kovářová, 2014)

Účinná lítost

Tento institut je použit, pokud povinný dlužnou vyživovací povinnost uhradí dříve, než je vyhlášen rozsudek soudu prvního stupně a za předpokladu, že neplněním vyživovací povinnosti oprávněnému nevznikly trvalé následky vlivem neplacení vyživovací povinnosti. (Kovářová, 2014)

Příklad: Otec neplní vyživovací povinnost na své nezletilé děti po dobu 20 měsíců. Proti pachateli je vedeno soudní jednání ve věci zanedbání povinné výživy, avšak pokud pachatel (povinný rodič) umoří dlužné výživné na nezletilé děti v plném rozsahu za průběhu hlavního líčení, trestní zákon posuzuje toto jednání jako účinnou lítost.

Tento institut je v praxi dle dotazovaného experta účinný pouze v případech, kde dlužné výživné je v řádech tisícovek. Pokud dlužné výživné překročí částku 25 000 Kč, stává se dlužné výživné po povinném rodiči nevymahatelné a tento institut již není účinný.

2. Použité metody

Následující kapitola si klade za cíl představit, jaké byly použity metody a postupy pro zpracování této práce.

Na počátku každého výzkumu je nutné stanovit nezbytné kroky, na základě kterých může být výzkum uskutečněn. Nejprve je důležité stanovit oblast výzkumu, tedy tematické vymezení, ve kterém bude výzkum prováděn. V případě této diplomové práce se jedná o rodinnou politiku a rodiny po rozvodu či rozchodu. Dalším nezbytným krokem je stanovení výzkumného problému. Tato práce se zaměřuje především na to, jakým způsobem je nastavena rodinná politika vůči rodinám po rozvodu či rozchodu. Dalším krokem je stanovení účelu výzkumu. Účelem výzkumu je v tomto případě řešení problematiky výživného a úprava poměrů nezletilého dítěte po rozvodu či rozchodu rodičů. (Hendl, 2008)

Prvním krokem byl tzv. *desk research*, který spočíval ve vyhledávání, sběru a vyhodnocování dostupných dat a dokumentů o zkoumané problematice. *Desk research* byl proveden prostřednictvím sekundární analýzy dat, studiem veřejněpolitických dokumentů (legislativní dokumenty, strategie, koncepce, národní akční plány apod.), stenoprotokolů, odborné literatury, odborných článků, publikací, získaných informací od odborníků, statistik apod. Na základě prostudovaných zdrojů byla zjištěna sekundární data o zkoumané problematice, kdy jednotlivé odkazy na použité prostudované zdroje jsou uvedeny v textu. (Disman, 2000)

Pro sběr primárních dat byl zvolen výzkumný design *kvalitativního výzkumu*, který byl uskutečněn skrze výzkumný nástroj expertních rozhovorů s odborníky působícími v oblasti rodinné politiky. V rámci kvalitativního výzkumu byla provedena expertní analýza prostřednictvím strukturovaného rozhovoru s odborníky v dané oblasti. (Švaříček, Šedová 2007)

Kvalitativní výzkum byl pro provedení této diplomové práce nejvhodnějším přístupem, protože umožnil autorce, co nejvíce porozumět zkoumané oblasti. Dále byl kvalitativní výzkum zvolen z důvodu nenumerického poznání sociální reality, což umožnilo hlubší poznání a vhled do zkoumané problematiky oproti kvantitativnímu výzkumu, kde se jedná spíše o četnost sociálního jevu a jeho kvantifikaci. Dále byl tento přístup zvolen především z důvodu jeho přednosti v oblasti získávání podrobných informací v oblasti zkoumané problematiky. Tento výzkumný design autorce pomohl získat názory a postoje dotazovaných expertů, což vedlo k získání detailnějších informací o zkoumané problematice. (Strauss, Corbin, 1999)

Kvalitativní přístup také autorce umožnil provést výzkum v autentickém prostředí expertů. Díky své pružnosti tento výzkumný design umožnil autorce měnit a upravovat scénáře rozhovorů podle oblastí v jakých dotazování experti působí (tvorba politiky, kolizní opatrovník, orgán činný v trestním řízení, občansko-právní poradna apod.). (Hendl, 2008)

Schéma č. 1: Výzkumná část krok za krokem

Zdroj: vlastní zpracování autorky

Před samotným provedením rozhovorů s experty byl sestaven scénář rozhovorů na základě provedeného *desk research* a na základě poznatků získaných v průběhu povinné školní praxe. Po prostudování materiálů a informací od expertů, se kterými byla autorka v kontaktu (sociální pracovnice a pracovnice MPSV) bylo přistoupeno k tvorbě otázek a následnému scénáři rozhovorů.

Po vytvoření pracovní verze scénáře rozhovorů byl tento scénář předložen třem expertům ke zhodnocení, zda vypracovaný scénář je možné použít pro sběr primárních dat skrze expertní rozhovory. Zda vytvořené otázky na základě *desk research* a poznatků od expertů jsou dobře zkonstruované. Po získání zpětné vazby od oslovených expertů autorka upravila některé otázky, které se zdály být obtížněji srozumitelné či nepřesné. Nutno dodat, že oslovení experti pro zpětnou vazbu ke scénáři rozhovorů netvořili experty, kteří byli následně osloveni pro realizaci výzkumu.

Scénář rozhovorů, který byl použit k získání primárních dat. Byl tvořen čtyřmi oblastmi (viz příloha č. 1).

Sestavený scénář byl rozdělen do těchto základních bloků:

- A: Péče o dítě po rozvodu
- B: Vyživovací povinnost
- C: Zálohové výživné
- D: Identifikační znaky

V první části rozhovorů se autorka dotazovala expertů na oblast porozvodové péče o dítě. Ve druhé části se autorka dotazovala expertů na vyživovací povinnost. Ve třetí části scénáře rozhovorů byly zjišťovány názory a postoje expertů týkající se věcného návrhu zákona o zálohovém výživném. Závěr rozhovorů byl věnován otázkám týkajících se identifikačních znaků. Jednalo se o otázky týkající se jejich působení v dané oblasti a jejich náplně práce. Důvodem proč byly identifikační znaky dotazovány až v závěrečné části rozhovorů, je skutečnost, že pro mnohé respondenty jsou tyto informace považovány za citlivé, které by nemuseli být ochotni sdělovat na počátku rozhovoru. (Hendl, 2008)

Sběr dat, jak již bylo nastíněno výše, probíhal prostřednictvím *expertního polostrukturovaného rozhovoru*. *Expertní rozhovor* je metoda, která využívá respondenta jako zdroj informací. Nejedná se o specifickou metodu sběru dat, avšak naplňuje všechny formy kvalitativních rozhovorů realizovaných s experty. (Bogner, 2009)

Hlavním důvodem zvolení tohoto výzkumného nástroje je skutečnost, že expertní rozhovory zprostředkovaly autorce hloubkové informace od odborníků, kteří působí ve zkoumané oblasti řadu let a mají zkušenosti získané na základě své praxe. Prostřednictvím expertního rozhovoru může dojít k získání informací, které by jiná podoba výzkumu nemusela odhalit. (Gläser a Laudel in Bogner, 2009)

Expertní rozhovor nebo též expertní šetření klade vysoké nároky na výzkumníka, neboť i on by se měl stát expertem pro danou oblast. V případě užití tohoto výzkumného nástroje, si výzkumník musí vybudovat tzv. *znalostní základnu*, aby nepůsobil na dotazovaného experta jako nekompetentní tazatel. Autorka nemůže být srovnávána s experty, kteří mají několikaletou praxi v oboru, ale snažila se prostřednictvím studia odborných článků, literatury a prostřednictvím odborných debat s experty v průběhu povinné školní praxe, se k těmto expertům přiblížit. (Bogner, 2009)

Pomocí expertních rozhovorů s předem vytvořeným scénářem otázek bylo zaručeno, že v průběhu provádění rozhovorů face-to-face nedojde k opomenutí žádné důležité oblasti týkající se tématu. Dále bylo možné jednotlivé rozhovory srovnávat. Zvolení této metody dále umožnilo předem připravené otázky přizpůsobovat k oblastem, ve kterých dotazování

experti působí (tvorba politiky, kolizní opatrovník, orgán činný v trestním řízení, občansko-právní poradna apod.). (DISMAN, 2000)

Vzhledem k povaze výzkumného nástroje pro získání primárních dat bylo důležité zvolit vhodné odborníky, aby se jednalo o legitimní experty pro danou oblast. O relevantnosti dotazovaných expertů zabývající se problematikou rodinné politiky svědčí nejen organizace a instituce, ve kterých dotazovaní experti působí, nýbrž i léta jejich praxe, na které se autorka dotazovala. Dotazovaní odborníci představovali pro autorku cenné zdroje informací. (Bogner, 2009)

Po vytvoření scénáře rozhovorů byl vytvořen výzkumný vzorek expertů, které autorka následně oslovila. Výzkumný vzorek expertů vznikl na základě *desk research* a povinné školní praxe. Na schématu uvedeném níže je znázorněn výzkumný vzorek expertů dle institucí, kde dotazovaní experti působí.

Schéma č. 2: Výzkumný vzorek expertů dle jejich institucionálního zastoupení

Zdroj: vlastní zpracování autorky

Po vytvoření výzkumného vzorku expertů, autorka oslovila konkrétní experty prostřednictvím emailové korespondence, ve které se s prosbou o poskytnutí rozhovoru pro účely zpracování diplomové práce obrátila celkem na 12 expertů. K tomu, aby byla zajištěna větší pravděpodobnost a ochota potenciálních expertů zúčastnit se expertního šetření, přiložila autorka do každé emailové korespondence potvrzení od univerzity, že je studentkou magisterského oboru Veřejné a sociální politiky Univerzity Karlovy. Potenciální experti byli dále informováni, že získané informace budou použity pouze pro účely zpracování této diplomové práce. Celkem bylo realizováno pouze 10 rozhovorů. Dva experti zabývající se oblastí rodinné politiky odmítli poskytnout rozhovor z důvodu časové vytíženosti. (Švaříček, Šedřová, 2007)

Expertní rozhovor probíhal, jak již bylo zmíněno výše, na základě předem domluvené schůzky prostřednictvím emailové korespondence. Všechny rozhovory až na jeden byly konány osobně. Pouze jeden byl realizován prostřednictvím telefonického rozhovoru z důvodu časové vytíženosti dotazovaného experta. Z geografického hlediska byly expertní rozhovory realizovány v Praze, v Brně a v okrese Nymburk. (Švaříček, Šedřová, 2007)

Všechny provedené rozhovory s dotazovanými experty proběhly v příjemné atmosféře. Rozhovory byly nahrávány na záznamové zařízení a poté doslovně přepsány. Přepsané rozhovory a informované souhlasy jsou k dispozici na vyžádání u autorky. Citace dotazovaných expertů uvedené v této práci jsou v souladu s principem anonymity pouze očíslovány (A – J).

2.1 Etické aspekty výzkumu

V každém společenskovědním výzkumu má své nezastupitelné místo etika. K dotazovaným expertům autorka přistupovala s respektem a úctou. Než bylo přistoupeno k samotnému jádru rozhovorů, autorka požádala experty o podepsání informovaného souhlasu, který je na vyžádání u autorky. V rámci informovaného souhlasu byli experti informováni o účelu rozhovorů, o přibližné délce rozhovorů, o souhlasu s účastí ve výzkumu, o možnosti kdykoliv výzkum ukončit, o tom, že nemusí odpovídat na otázky, které by se jim mohly zdát problematické vzhledem k jejich postavení apod. Dále byli požádáni o možnost nahrávání provedeného rozhovoru na nahrávací zařízení z důvodu nejspolehlivějšího záznamu pro následné zpracování a vyhodnocení rozhovorů. Všichni zúčastnění experti souhlasili s použitím nahrávacího zařízení. Dále byli ujištěni o anonymitě a přibližné délce rozhovoru. Poté bylo přistoupeno k dotazování expertů, které trvalo v průměru 45 minut. Na závěr byl dán prostor expertům pro vyjádření svých pocitů z realizovaného rozhovoru popřípadě pro dodání informací, které nezazněly. Dotazovaným expertům byla nabídnuta možnost zaslání výsledků z provedeného výzkumu. V případě, že dotazovaní experti vyjádřili svůj souhlas se zasláním výsledků výzkumu, poskytli autorce emailový kontakt, na který byla diplomová práce následně zaslána. (Švaříček, Šedřová, 2007)

2.2 Analýza rozhovorů

Pro analýzu primárních dat získaných prostřednictvím expertních rozhovorů byla použita tematická analýza z důvodu studia relevantních zdrojů týkajících se zkoumané problematiky před realizací sběru primárních dat. Zakotvená teorie je taktéž využívána pro zpracování dat

získaných prostřednictvím kvalitativního výzkumu, avšak předpokládá neseznámení se s odbornou literaturou před samotnou realizací výzkumu. (Strauss, Corbin, 1999)

Předpokladem pro použití tematické analýzy je prostudování relevantních zdrojů týkající se zkoumané problematiky, které pomáhají výzkumníkovi v lepší orientaci a tím i minimalizaci rizika opomenutí některých důležitých prvků výzkumné oblasti, které by bez studia odborné literatury mohly být opomenuty. Uvedený předpoklad studia relevantních zdrojů vedl autorku ke zvolení právě tematické analýzy jako vhodné metody k analyzování primárních dat. (Braun, Clarke, 2006)

Tematická analýza představuje metodu pro analýzu dat získaných výzkumem. Dle Clarke a Braun lze v tematické analýze rozlišit dva přístupy induktivní a teoretický. Induktivní přístup spočívá ve zkonstruování výzkumné otázky až v průběhu analýzy. Oproti tomu teoretický přístup spočívá v předem stanovené výzkumné otázce. Autorka této práce postupovala dle teoretického přístupu. (Braun, Clarke, 2006)

Tato metoda pro analýzu dat byla zvolena z důvodu schopnosti odhalit hlavní témata, která se v provedených expertních rozhovorech explicitně nebo implicitně objevovala. (Guest, 2012)

Na základě provedeného „desk research“ a kontaktu s odborníky autorka kódovala jednotlivé oblasti provedených rozhovorů, které byly důležité pro naplnění stanovených cílů této práce. Provedené rozhovory s experty působících v oblasti rodinné politiky byly analyzovány dle jednotlivých oblastí, do kterých byl rozdělen scénář pro realizaci rozhovorů.

Tabulka č. 1: Struktura výzkumného vzorku

Expert (Organizace)	Datum provedení rozhovoru	Místo konání rozhovoru	Délka trvání rozhovoru	Pracovní pozice respondenta
Expert A (MPSV)	2.11.	MPSV, Praha	25 minut	Referentka na oddělení nepojistných dávek
Expert B (MPSV)	5.11.	Kavárna, Praha	73 minut	Referentka na oddělení rodinné politiky
Expert C (NNO)	4.11.	Telefonický	70 minut	Poradkyně

Aperio)		rozhovor		v internetové právní poradně
Expert D (OSPOD Praha)	12.11.	Pracoviště OSPOD, Praha	52 minut	Sociální pracovnice
Expert E (OSPOD Praha)	12.11.	Pracoviště OSPOD, Praha	35 minut	Sociální pracovnice
Expert F (OSPOD Brno)	23.11	Pracoviště OSPOD, Brno	51 minut	Vedoucí odboru sociálně-právní ochrany dětí
Expert G (OSPOD Brno)	23.11.	Pracoviště OSPOD, Brno	41 minut	Sociální pracovnice
Expert H (Městský soud Brno)	23.11.	Budova Městského soudu Brno	36 minut	Soudkyně
Expert I (Policie ČR)	26.11.	Policie ČR, okr. Nymburk	33 minut	Policistka
Expert J (Policie ČR)	26.11.	Policie ČR, okr. Nymburk	34 minut	Policistka

Zdroj: vlastní zpracování autorky

2.3 Praxe ve veřejném sektoru

Povinnou školní praxi autorka absolvovala na Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Brandýs nad Labem – Stará Boleslav na detašovaném pracovišti OSPOD, nám. Republiky 3, 110 01 Praha 1. V průběhu své praxe měla možnost nahlížet do spisů a být účastna soudních řízení, kde docházelo například k úpravě poměrů v rodině či úpravy výše vyživovací povinnosti. Tyto oblasti jsou též předmětem zájmu této diplomové práce, tudíž absolvování povinné školní praxe bylo pro autorku velmi přínosné. Měla možnost vidět, jak se řeší situace rodin po rozvodu či rozchodu v praxi v otázkách týkajících se úpravy poměrů a vyživovací povinnosti. Na základě studování spisů získala kazuistiku do diplomové práce, které jsou uvedené v příslušných kapitolách. Dále získala důležité

informace a materiály od pracovníků OSPOD týkající se úpravy poměrů a vyživovací povinnosti. Díky absolvování této praxe získala kontakty pro uskutečnění empirického šetření.

Prostřednictvím Univerzity Karlovy autorka získala kontakt na pracovníce MPSV, se kterými si autorka práce domluvila schůzku a uskutečnila tak odborné diskuse týkající se věcného návrhu zákona o zálohovém výživném. Dále díky tomuto kontaktu mohla být účastna jednoho zasedání pracovní skupiny spolupracující na tvorbě věcného návrhu zákona o zálohovém výživném v červnu roku 2015. Na základě schůzky s pracovníci MPSV získala důležité informace a materiály pro zpracování této práce a v neposlední řadě získala potenciální experty do empirického šetření.

3. Teoretická východiska

Hlavním teoretických východiskem pro ukotvení problematiky rodinné politiky ve vztahu k rodinám po rozvodu/rozchodu byl zvolen veřejněpolitický teoretický rámec SKCP.

Podstatou tohoto teoretického rámce je zjištění, že to jakým způsobem společnost smýšlí o cílové populaci, v konečném důsledku ovlivňuje konkrétní podobu politiky určenou pro cílovou populaci tedy konkrétní podobu opatření a nástrojů zacílených na danou populaci. (Schneider, Ingram, 1993)

Tento teoretický rámec pomáhá vysvětlit, proč není se všemi sociálními skupinami zacházeno ve veřejněpolitickém spektru stejným způsobem, což vede k vytváření nerovností a negativnímu vlivu na sociální spravedlnost. (Schneider, Ingram, 1993)

Dalšími teoretickými východisky diplomové práce jsou psychická a materiální deprivace. V souvislosti s materiální deprivací se úzce pojí také teorie sociální exkluze, která je v rámci této práce zmíněná pouze okrajově.

3.1 Teoretický přístup sociální konstrukce cílových skupin (SKCP)

Hlavním teoretickým východiskem této práce je teorie sociální konstrukce cílových populací zkonstruovanou Anne Schneider a Helen Ingram v 80 letech. Tento teoretický rámec se zabývá stereotypními představami a předsudky panující v majoritní společnosti o určité sociální skupině a tím jak tyto stereotypy ovlivňují tvorbu veřejné politiky ve vztahu k dané sociální skupině. Při procesu tvorby veřejné politiky dochází k definování reality, co je a není považováno za problém. Politici využívají v politických debatách sociální konstrukce o určitých sociálních skupinách, aby prosadili své návrhy politik (*policy design*). (Sabatier, 2007)

Prostřednictvím *policy design* dochází k udržování, vytváření a přetváření těchto předsudků a stereotypních očekávání o cílové populaci. Vláda tímto způsobem vytváří, legitimizuje nebo mění sociální konstrukce určitých skupin lidí, které se odráží v konkrétních výstupech ve formě zákonů, vyhlášek, strategií atd. (Sabatier, 2007)

Sociální konstrukce ve veřejné politice představují značné sociální důsledky v podobě sociálních nerovností. V některých případech může nastat změna v chápání, kdy je negativně konstruovaná cílová skupina vnímána za pozitivní. Tato změna souvisí se změnou postavení dané sociální skupiny ve společnosti. Dochází ke změně sociální konstrukce nejenom v politickém spektru, ale i ve spektru široké veřejnosti a v neposlední řadě i ve změně chápání cílové skupiny sebe sama. Veřejné mínění tak ovlivňuje tvorbu veřejné politiky, a ta zase

zpětně ovlivňuje veřejné mínění a zároveň i identitu členů cílové skupiny, jejich materiální i mocenské zdroje, které umožňují nebo znemožňují jejich schopnost prosazovat své zájmy. (Sabatier, 2007)

SKCP může být jak negativní tak pozitivní. Negativní sociální konstrukce cílové skupiny se projevují v nastavení politiky vůči takto konstruované skupině v podobě nejrůznějších sankcí, zátěží, trestů apod. Oproti tomu nastavení politiky pro pozitivně konstruovanou sociální skupinu se projevují v podobě nejrůznějších benefitů.

Prostřednictvím distribuce odměn a trestů veřejná politika alokuje ve společnosti stigma a prestiž. Touto činností veřejné politiky veřejnost i daná cílová skupina přijímá toto stanovisko za přirozené. Je důležité upozornit na skutečnost, že politici při tvorbě politiky zohledňují kromě sociální konstrukce cílové skupiny, také její politickou moc. (Sabatier, 2007)

SKCP se pokouší objasnit, proč veřejná politika, která by měla mít pozitivní vliv na společnost, selhává ve svých cílech, řešení důležitých politických problémů. Veřejná politika tak podporuje nespravedlnost a selhává v podpoře demokratických institucí. Ve svém důsledku podporuje nerovné občanství, a to i navzdory skutečnosti, že si jsou všichni členové společnosti před zákon rovni. Určité sociální skupiny odměňovány a jiné sankciovány. Z hlediska tohoto rámce vyplývá, že veřejná politika nakládá s různými skupinami odlišně. (Sabatier, 2007)

SKCP určuje výslednou podobu dané politiky, především to jaké nástroje budou použity k řešení problémů týkající se dané cílové populace, jaká jí bude věnovaná pozornost apod. (Sabatier, 2007)

3.1.1 Typologie cílových populací

Podstata SKCP tkví ve tvrzení, že podoba dané konkrétní politiky spočívá v alokaci benefitů nebo zátěže, trestů a sankcí pro konkrétní cílovou populaci. Ve veřejné politice závisí nejen na politické moci dané cílové populace, nýbrž také na sociální konstrukci této populace. Sociální konstrukce cílové populace je buď pozitivní, nebo negativní. (Sabatier, 2007)

Na níže uvedeném schématu jsou znázorněny čtyři druhy cílových populací. Vertikálně jsou řazeny cílové populace dle politické moci a horizontálně dle pozitivní či negativní konstrukce. Lidé jsou příslušníky určitých sociálních skupin, kterým jsou ve společnosti přisuzovány různé charakteristiky a vlastnosti. Na základě tohoto usuzování tedy sociálních konstrukcí jsou rozděleni do čtyř kategorií. (Schneider, Ingram, 1993)

Schéma č. 3: Typologie cílových populací

Zdroj: vlastní zpracování autorky

První skupinou jsou „zasloužilí“ (*Advantaged*), kteří jsou pozitivně konstruováni. Jedná se o jedince, kteří mají zdroje a jsou vykreslováni jako inteligentní a rozumní jedinci. Tvorba politiky týkající se této cílové populace se vyznačuje přínosem benefitů v podobě pozitivních pravidel a vynakládáním více výdajů ze státního rozpočtu pro tuto skupinu. (Sabatier, 2007)

„Zasloužilí“ jsou pro politiky velmi důležití z hlediska jejich politické aktivity, protože jejich účast ve volbách a zájmových skupinách je značná. Jedná se o jedince, kteří v nízké míře participují na demonstracích, stávkách či jiných nepokojích. Tvůrci politiky pro tuto cílovou populaci vytvářejí příznivá a podpůrná politická opatření, za účelem získání jejich volebních hlasů při volbách. Podpora ze strany politického zastoupení směrem k této skupině je jak rétorická tak i materiální. Do skupiny „zasloužilí“ jsou zahrnováni např. drobní podnikatelé, idealizovaná rodina (rodiče a děti), majitelé bytů apod. (Sabatier, 2007)

Druhou skupinou jsou „uzurpátoři“ (*Contenders*). Jedná se o skupinu, která má zdroje a politickou moc, avšak v očích veřejnosti vzbuzuje rozporuplné spíše negativní reakce. Jsou charakterizováni jako sobečtí, nemorální a nedůvěryhodní jedinci. Aktéři politické moci tuto negativně konstruovanou skupinu se silnou politickou mocí podporují, avšak nepřímou, tak aby se o tom veřejnost nedozvěděla. Političtí aktéři tedy k těmto jedincům přistupují s opatrností z důvodu ohrožení jejich politického kreditu u veřejnosti z důvodu obavy ze snížení volebních preferencí u voličů. (Sabatier, 2007)

V případě implementace politiky týkající se této negativně konstruované skupiny, o které je informována veřejnost i média, je vykreslena jako negativní, ale pro cílovou populaci má skrytý podpůrný charakter. Mezi „uzurpátory“ se řadí odbory, výrobci zbraní, radikální aktivisté, průmysl znečišťující životní prostředí apod. (Hejzlarová, 2012)

Třetí skupinou jsou „potřební“ (*Dependents*). Jedná se o cílovou populaci, která je pozitivně konstruována, avšak se vyznačuje malou politickou mocí. Ve společnosti je řešení problémů této cílové populace vnímáno jako legitimní, avšak vzhledem ke skutečnosti, že tato skupina nedisponuje téměř žádnou politickou mocí, nepředstavují pro politické aktéry prioritu, což se promítá do tvorby politiky ve vztahu k této cílové populaci. (Sabatier, 2007)

Odpovědnost za tuto cílovou skupinu se přisuzuje soukromému sektoru, rodině a církvím. Politická opatření ve vztahu k jedincům této populace mají podobu dávek, které pro tuto skupinu znamenají labelling a stigmatizaci. (Hejzlarová, 2012)

Na tuto cílovou skupinu je nahlíženo s lítostí, jsou vnímáni jako bezmocní. Političtí aktéři je vnímají jako *potřebné*, ale jedná se o skupinu lidí z populace, která nijak nepřispívá k obecnému blahu. Z tohoto důvodu se jedná velmi často o skupinu jedinců, kterých se jako prvních dotýkají vládní škrty v opatřeních pro ně určených. Tato cílová populace sice má rétorickou podporu, materiální však nikoli. Do této skupiny patří např. vdovy, mentálně postižení, členové chudých rodin, bezdomovci, sirotci apod. (Sabatier, 2007)

Čtvrtou skupinou jsou „devianti“ (*Deviants*). Tato cílová skupina se vyznačuje negativní sociální konstrukcí a tím, že nedisponuje žádnou politickou mocí. Implementace opatření týkající se této cílové populace má často povahu sankcí a trestů. Jejich sociální konstrukce bývá někdy chápána tak, že jsou označováni za viníky všech problémů ve společnosti, což je problematické z toho důvodu, že tato cílová populace nemá politickou moc na svoji obranu. Do skupiny „deviantů“ jsou zahrnováni např. zločinci, uživatelé drog, prostitutky, ilegální imigranti apod. (Sabatier, 2007)

Z výše uvedeného vyplývá, že na procesu tvorby politik má vliv nejen sociální konstrukce cílové populace, ale také ekonomická a politická moc, kterou daná cílová populace disponuje. (Schneider, Ingram, 1993)

Pokud cílová populace disponuje jak politickou tak i ekonomickou mocí, může do značné míry ovlivňovat politickou agendu, proces tvorby a rozhodování v politice. (Schneider, Ingram, 1993)

Schéma č. 4: Matice cílových populací dle Schneider a Sidney

		Social constructions	
		More positive	More negative
Higher	Political resources of group	<u>Advantaged</u>	<u>Contenders</u>
		Employers Investors and owners Middle-class taxpayers Employed Senior social security recipients	Rich Insurance industry
Lower		Medicare beneficiaries Black Middle class	Physically disabled Mentally disabled
		Mothers Children At-risk children	Students Caregivers Single mothers Welfare mothers Poor Jobless
		Homeless Unmarried Pregnant teens	Drug users Young Black dropouts Parolees "Illegal" immigrants Criminals Sex offenders
		<u>Dependents</u>	<u>Deviants</u>

Zdroj: Převzato od Schneider, Sidney, 2009

3.2 Materiální deprivace

Problematika materiální deprivace, chudoby a sociální exkluze je předmětem veřejněpolitických diskusí nejen v ČR, ale v celé Evropě již od 80. let 20. století. (GOJOVÁ, ŠPILÁČKOVÁ, 2014)

Chudoba a materiální deprivace spolu úzce souvisí. Chudoba není izolovaný jev, ale vzniká v důsledku působení mnoha faktorů, které ji zapříčiňují, prohlubují a podporují. Nelze jednoznačně stanovit faktory, které chudobu zapříčiňují, avšak je možné stanovit faktory, které toto sociální riziko zvyšují. Na zvyšujícím se ohrožení chudobou mají vliv především nezaměstnanost, špatný zdravotní stav, psychické či fyzické postižení, nízká úroveň vzdělání, etnická příslušnost, věk (důchodci, děti), zadluženost a v neposlední řadě také rozvrat rodiny. (GOJOVÁ, ŠPILÁČKOVÁ, 2014)

Na výše uvedeném se shodují i Hora, Kofroň a Sirovátka, kteří tvrdí, že důvodem vzniku těchto sociálních rizik jsou především nestabilní vývoj na trhu práce, rostoucí migrace, omezování role sociálního státu a nepochybně destabilizace instituce rodiny. (Hora, Kofroň, Sirovátka, 2008)

Pod pojmem materiální deprivace je chápán stav, v důsledku kterého jedinci není umožněno participovat na průměrné životní úrovni v dané společnosti. (GOJOVÁ, ŠPILÁČKOVÁ, 2014)

Materiální deprivace představuje stav nedostatečné saturace potřeb členů domácnosti. O materiální deprivaci je hovořeno v souvislosti nemožností lidí dovolit si nejméně čtyři z následujících devíti položek: barevná televize, telefon, pračka, auto, dostatečné vytápění bytu, jíst maso každý druhý den, zaplacení neočekávaného výdaje ve výši 9600 Kč, uhrazení týdenní dovolené všem členům rodiny, platit nájemné či úvěr. (ČSÚ, 2015)

Materiální deprivace v ČR v roce 2014 byla 6,7%. V EU se materiální deprivace v roce 2014 pohybovala okolo 9%. Míra materiální deprivace se v ČR dlouhodobě pohybuje v rozmezí od 6 do 7%. Materiální deprivací jsou nejvíce ohroženi nezaměstnaní, rodiny s více dětmi, domácnosti jednotlivců a neúplné rodiny. (ČSÚ, 2014)

V případě materiální deprivace jedinců často dochází k jejich sociálnímu vyloučení. (GOJOVÁ, ŠPILÁČKOVÁ, 2014)

Sociální exkluze vzniká na základě sociální diferenciaci v oblasti sociálních tříd, etnické příslušnosti, struktury komunit, zdraví a v oblasti zaměstnání. Sociální exkluze však nevzniká pouze na základě sociálních rozdílů, nýbrž vzniká působením všech aspektů, které mají vliv na vyřazení jedinců z majoritní společnosti. (Musil, Müller, 2006)

Mareš ve své práci poukazuje na čtyři nejčastější faktory mající vliv na sociální vyloučení jedinců z majoritní společnosti. Mezi tyto faktory patří selhání na pracovním trhu, který má zajišťovat ekonomickou integraci. Dále vliv na sociální vyloučení jedinců má selhání demokratického systému, jehož cílem je zajišťování občanské integrace. Na sociální vyloučení jedinců ze společnosti má také velký vliv selhání sociálního státu v oblasti sociální integrace a čtvrtým faktorem mající vliv na sociální vyloučení je selhání rodiny a komunity v oblasti podpory interpersonální integraci. (Mareš, 2006)

Touto problematikou se zabývají vlády všech vyspělých zemí a zamýšlí se, jak tento citlivý problém vyřešit za pomoci různých programů a opatření. Problematika sociálního vyloučení se stala pro vyspělé země velmi aktuálním problémem a je pro ně složité vynalézt účinné strategie, které by výskyt tohoto negativního jevu eliminovaly. (Sirovátka a kol., 2006)

Vzhledem k závažnosti tohoto problému chudoby a materiální deprivace a možných dalších problémů z chudoby materiální deprivace pramenících, se tento problém dostal do veřejněpolitického spektra. Vyústěním této situace byl apel Evropské rady na členské státy EU k implementaci opatření, která by vedla ke snížení počtu dětí žijících v chudobě bez ohledu na jejich sociální původ. Poté byl v roce 2010 Evropskou komisí vyhlášen tento rok „rokem Boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení“. (Hora, Kofroň, Sirovátka, 2008)

3.3 Psychická deprivace

Následující kapitola se zabývá dalším teoretickým východiskem této práce, kterým je psychická deprivace. Na úvod je důležité zmínit, že doposud není ustálená definice psychické deprivace, a tudíž se její pojetí liší dle postojů odborníků. (Langmeier, Matějček, 2011)

Například v anglosaské literatuře se pod pojmem deprivace nejčastěji vykládá nedostatek či strádání v oblasti uspokojování důležitých psychických potřeb. (Langmeier, Matějček, 2011)

M.D. Ainsworthová chápe psychickou deprivaci jako nedostatečnou interakci mezi dítětem a matkou a hovoří o „*Maternal deprivation*“. Clarkeovi považují za psychickou deprivaci každou situaci, která ohrožuje vývoj procesů dítěte, což v důsledku vede k negativnímu vlivu na dětský psychický a fyzický stav. (Langmeier, Matějček, 2011)

Pro označení psychické deprivace se můžeme v odborné literatuře setkat s pojmy, jako jsou psychické hladovění, psychická karence, duševní podvýživa, psychická kachexie apod. (Langmeier, Matějček, 2011)

V rámci této diplomové práce je nahlíženo na psychickou deprivaci skrze definici zkonstruovanou Matějčkem a Langmeierem.

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“ (Matějček, 1992 s. 115)

Jelikož psychická deprivace je definována jako neuspokojování základních psychických potřeb dítěte. Autorka považuje na tomto místě za nutné zmínit, jaké jsou základní psychické potřeby dítěte. Matějček definuje pět základních psychických potřeb dítěte, které by měly být včas a náležitě uspokojeny. Mezi základní psychickou potřebu dítěte patří *dostatečné množství podnětů z vnějšího světa*. Dětský centrální nervový systém by měl dostávat dostatečné množství podnětů z okolí, tak aby byla zajištěna jeho správná výkonnost. Přicházejících podnětů by nemělo být mnoho, ale ani příliš málo. Dále by měla být zajištěna proměnlivost podnětů přicházejících z vnějšku, jelikož stejné podněty po jisté době přestávají být účinné. Druhou základní psychickou potřebou dítětem je *smysluplný svět*, tzn. potřeba určitého řádu v životě dítěte. Bez existence řádu by dítě z podnětů nemohlo získat zkušenosti a znalosti. Třetí potřebou je *životní jistota*, kterou dítěti dávají jeho nejbližší - tedy rodiče. Bez životní jistoty dítě může jen stěží poznávat okolní svět. Čtvrtou základní psychickou potřebou je *pozitivní identita* neboli vědomí vlastního „já“, aby si dítě bylo schopno uvědomit svou vlastní identitu je zapotřebí předchozí potřeby životní jistoty ve svých rodičích. Vědomí své identity se objevuje

ve dvou letech dítěte. Poslední základní psychickou potřebou dítěte je tzv. *otevřená budoucnost*. *Otevřená budoucnost* představuje naději, která člověka motivuje k životu do budoucna. (Matějček, 2005)

Je nutné zdůraznit, že psychická deprivace se liší v závislosti na kultuře a hodnotách vyznávaných v dané společnosti. V některých společnostech je žádoucí, co nejdelší závislost dítěte na rodičích v jiných se dbá na co nejrychlejší osamostatnění dítěte. (Langmeier, Matějček, 2011)

Psychická deprivace vzniká v tzv. *deprivační situaci*. Obecně za deprivační situaci je pokládána taková situace, ve které dítě nemůže saturovat důležité psychické potřeby jako je láska, potřeba jistoty, bezpečí apod. Psychická deprivace je tedy důsledkem deprivační situace. Deprivační situací může být různá forma zanedbávání dítěte, nemožnost saturovat základní potřeby dítěte, konfliktní situace apod. (Langmeier, Matějček, 2011)

V minulosti bylo často o psychické deprivaci dítěte hovořeno v souvislosti s umístováním dětí do ústavní výchovy, avšak v současnosti se začínají úvahy o psychické deprivaci přesouvat i směrem k rodinnému prostředí. Hlavním důvodem je skutečnost, že i v rodinném prostředí dítě může být vystaveno dlouhodobě deprivačním situacím, ve kterých je ohrožena potřeba uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. V rámci rodinného prostředí rozlišujeme dvě okolnosti, při kterých dochází k psychické deprivaci. Jedná se o psychickou deprivaci vyskytující se v úplných rodinách, které jsou velmi dobře společensky postavené, avšak vztah mezi rodiči a dítětem je citově slabý. Rodiče se dítěti nevěnují, spíše se věnují svým zájmům, povolání apod. Druhým případem jsou rodiny, ve kterých se objevuje nedostatek sociálně emočních podnětů pro zdravý vývoj dítěte. Jedná se o rodiny s nízkým společenským statutem, o neúplné rodiny atd. (Langmeier, Matějček, 2011)

4. Rodinná politika ve vztahu k neúplným rodinám

V současné době dochází k proměnám v rodinném chování, kdy jsme svědky nárůstu počtu neúplných rodin v zastoupení hospodařících domácnostech v ČR. Tento jev je zapříčiněn mnoha aspekty. Rodinné chování je ovlivněno do velké míry působením vnějších faktorů, ve kterých se rodiny zdržují. (Navrátilová, 2006)

Jedná se změnu hodnot ve společnosti, o styl života dané společnosti, o prodlužující se délku života, o nespočet pracovních možností, které se jedinci naskýtají atd. Výše uvedené má za následek růst počtu neúplných rodin. (Navrátilová, 2006)

Sociální konstrukce neúplných rodin a jejich členů se měnila v průběhu času. V minulosti bylo na svobodnou matku nahlíženo s opovržením a vzbuzováním pocitu hanby, což vedlo ke stigmatizaci nejen matky samoživitelky, ale i dítěte narozeného mimo manželství. (Šťastná, Analýza: neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi)

V minulosti docházelo i ke změně práv svobodné matky a jejího dítěte narozeného mimo manželství. (Dudová, Hastrmanová, 2007)

V současné době je společnost otevřenější, než tomu bylo v minulosti, o čemž vypovídají data z Centra pro výzkum veřejného mínění (dále jen CVVM). Podle údajů CVVM za rok 2013 je česká společnost tolerantnější oproti minulým rokům k soužití páru v kohabitaci před manželstvím. Dle údajů CVVM ¾ dotázaných respondentů vyjádřily svůj souhlas s rozvodem rodičů v případě, kdy rodina už není funkční. (Čadová, 2014)

Veřejné mínění v ČR je stále tolerantnější k rozvodům i k narození dítěte mimo manželství. O této toleranci k rozvodům vypovídají data, kdy pouhých 33% mužů a žen se vyslovilo proti rozvodům rodin s nezletilými dětmi. (Dudová, Hastrmanová, 2007)

Zastoupení neúplných rodin ve srovnání s ostatními druhy hospodařících domácností se zvyšuje. (Šťastná, Analýza: neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi)

V ČR podle údajů z posledního SLDB tvořily neúplné rodiny v roce 2011 13,5% všech hospodařících domácností a více než polovinu z tohoto počtu tvoří právě neúplné rodiny s nezletilými dětmi. V ČR žije 22,6% nezletilých dětí v neúplných rodinách. (MPSV, 2014)

Zhruba v 90% nalezneme v čele těchto rodin ženy. Hlavními důvody, proč nalezneme v převážné většině neúplných rodin právě ženy, jsou způsobeny rozhodnutím být svobodnou matkou bez partnera, rozvodem, ovdověním nebo opuštěním rodiny ze strany muže. (Šťastná, Analýza: neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi)

Sociální konstrukce neúplných rodin ve veřejněpolitickém spektru je spíše pozitivní, nicméně se vyznačují nízkou politickou i ekonomickou mocí. Vzhledem k tomu, že tento teoretický rámec vznikl ve Spojených státech amerických, tak jednotlivé rozřazení cílových

populací se může odlišovat, avšak o sociální konstrukci neúplných rodin tedy matek samoživitelek a dětí můžeme usuzovat o podobné sociální konstrukci. Sociální konstrukce neúplných rodin je nejbližší skupině „*Dependents*“ tedy „*potřební*“. (Sabatier, 2007)

Je nutné podotknout, že veřejněpolitický přístup k neúplným rodinám je odlišný na základě jejího vzniku. Jiným způsobem je přístupováno k neúplné rodině vzniklé v důsledku úmrtí jednoho z rodičů a jiným způsobem je hleděno na neúplnou rodinu vzniklou v důsledku opuštění rodiny druhým partnerem (nejčastěji otcem). (Šťastná, Analýza: neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi)

Neúplná rodina vzniklá v důsledku úmrtí jednoho z rodičů má vyšší stupeň ochrany v rámci systému sociálního zabezpečení než neúplná rodina vzniklá opuštěním druhým rodičem. (MARTINOVSKÝ, 2007)

Neúplná rodina vzniklá úmrtím jednoho z rodičů je podporována ze systému sociálního pojištění vdovským/vdoveckým a sirotčím důchodem. (Portál, MPSV)

Dle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., občanský zákoník mají manželské děti stejné nároky jako děti nemanželské, je-li otec uveden v rodném listě. (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Oběma rodičům náleží ze zákona rodičovská odpovědnost, která obsahuje práva a povinnosti rodičů, které jsou blíže uvedeny v §858 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Rozsah a dobu trvání rodičovské odpovědnosti může změnit pouze soud. (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

V zákoně je dále uvedeno, že rodiče jsou povinni přispívat na výživu svých dětí podle svých možností, schopností a majetkových poměrů, přičemž dítě má právo podílet se na stejné životní úrovni svých rodičů. Při určení rozsahu vyživovací povinnosti se přihlíží k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Žijí-li rodiče spolu, přihlédnou se i k péči rodičů o společnou domácnost. (zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině)

V systému přímé finanční podpory rodin s dětmi, nejsou v současné době neúplné rodiny s nezletilými dětmi žádným způsobem zvýhodňovány oproti úplným rodinám. V současné době neexistuje v české rodinné politice žádná speciální dávka určená pro neúplné rodiny. Tento stav by mohl změnit institut zálohového výživného, který by umožňoval řešit tíživou finanční situaci samoživitelů v důsledku neplatičství vyživovací povinnosti povinným rodičem. (MPSV, 2014)

Neúplným rodinám vzniklých rozchodem či rozvodem rodičů je poskytnuta pomoc pouze ve specifických situacích, až když je ohrožena saturace základních životních potřeb členů této formy rodinného soužití. (MARTINOVSKÝ, 2007)

Neúplné rodiny stejně jako úplné rodiny mohou uplatnit nárok na dávky ze státní sociální podpory (rodičovský příspěvek, přídavek na dítě, příspěvek na bydlení) a na dávky v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení). (Portál MPSV)

V případě zdravotního postižení dítěte může rodič požádat o příspěvek na péči, který je možné zvýšit o 2000 Kč/měsíc, pokud je rodič v nepříznivé finanční situaci. Zdravotně postižené děti mají dále nárok na další dávky (příspěvek na zvláštní pomůcku, průkaz OZP, příspěvek na mobilitu). (MPSV, 2014)

V roce 2011 došlo ke zrušení sociálního příplatku, který do značné míry pomáhal právě neúplným rodinám. Předseda vlády Bohuslav Sobotka považuje zrušení sociálního příplatku, který byl nejvíce využíván neúplnými rodinami, za problematické. (Projev předsedy vlády v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR k problematice zálohového výživného, 2015)

Zrušení sociálního příplatku považuje za problematické i dotazovaný expert.

Expert E: *„Kdyby stát chtěl řešit chudobu dávkami, tak jim neměl odebírat sociální příplatek. Sociální příplatek těm matkám hodně pomáhal.“*

Osamělé matky také měly do roku 2007 nárok na 37 týdnů peněžité pomoci v mateřství, která byla však zrušena ke dni 1. 1. 2008. (Šťastná, 2009)

Navzdory skutečnosti, že ve veřejněpolitickém spektru převládá konsensus, že řešení problémů neúplných rodin je vnímáno jako legitimní, nepředstavuje tato cílová populace u politických aktérů prioritu, vzhledem k jejich nízké disponovanosti politickou a ekonomickou mocí, což se ve svém důsledku promítá do tvorby politiky ve vztahu k této cílové populaci. V řešení svých problémů by si tato skupina měla pomoci sama, což v důsledku své finanční situace není možné. Sociální příspěvky a dávky určené této cílové populaci jsou mezi prvními, kterých se dotýkají finanční škrty, o čemž vypovídají výše zrušené nástroje na podporu této cílové populace (zrušení sociálního příplatku a zrušení delší doby peněžité pomoci v mateřství). (Sabatier, 2007)

Sólo rodiče jsou oproti úplným rodinám zvýhodněni v systému nemocenského pojištění. Při ošetřování člena rodiny mohou, sólo rodiče pečovat o dítě, které mají v péči 16 dní na místo původních 9 dnů o dítě do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku. Po dobu kdy rodič ošetřuje člena rodiny, má nárok na pobírání ošetřovného ve výši 60% denního vyměřovacího základu. (Šťastná, 2009)

Dudová a Hastrmanová poukazují na nedostatečnou reflexi systému sociálního zabezpečení ve vztahu k neúplným rodinám, tedy rodinám s jedním příjmem, která pečuje o nezletilé děti. (Dudová, Hastrmanová, 2007)

Koukolík a Drtilová uvádějí několik důvodů, proč dochází k selhávání systému v řešení chudoby neúplných rodin. Hlavní problém sociálních dávek spočívá v jejich adresnosti nebo též testovatelnosti, kdy se z porodného a z příspěvku na dítě staly téměř chudinské dávky, na které dosáhnou opravdu jen ty rodiny s nejnižšími příjmy a de facto vůbec neřeší chudobu těchto rodin. Přitom adresnost dávek s sebou nese vysoké náklady spjaté s administrativou. V minulosti bylo porodné a rodičovský příspěvek univerzální dávkou pro všechny rodiny. Systém nedostatečně zohledňuje domácnosti s jedním příjmem, tedy rodiny samoživitelů. Neúplné rodiny se ocitají v tzv. *pasti chudoby*. (Koukolík, Drtilová, 2002)

Co se týče nefinanční podpory rodin s dětmi, která je uskutečňována prostřednictvím daňových úlev, nejsou neúplné rodiny nijak zvýhodněny. Tento nástroj rodinné politiky je určen pro úplné rodiny, kdy dochází k odpočtu daní na manželku/manžela. (Šťastná, 2009)

Další nefinanční podporou rodin s dětmi jsou služby pro rodiny, kdy může docházet ke zvýhodnění přijetí dětí z neúplných rodin do předškolních zařízení a školských družin. V ojedinělých případech může docházet ke snížení platby za předškolní zařízení z důvodu neúplnosti rodin, častěji se však jedná o snížení nákladů sociálně slabým rodinám, do kterých se zpravidla neúplné rodiny často zařazují. (Šťastná, 2009)

Z výše uvedeného vyplývá, jaká je sociální konstrukce přisuzována neúplným rodinám v současném nastavení rodinné politiky, ve kterém nenalezneme žádnou sociální dávku speciálně určenou pro sólo rodiče.

V ČR nejsou neúplné rodiny před úplnými rodinami nikterak zvýhodňovány.

Expert A: „Pokud můžu hovořit za naše nepojistné systémy, tak my tam přistupujeme ke všem rodinám stejně nebo ne ke všem rodinám stejně, ale v podstatě každá rodina, ať je úplná či neúplná, která se dostane do nějaké nepříznivé situace, tak my k ní přistupujeme tak, že je to rodina, která je v nepříznivé situaci. To, že ta rodina je neúplná my asi úplně nezohledňujeme v našich dávkových systémech.“

Z hlediska současného nastavení sociálního systému v ČR je výhodnější soužití v nukleární rodině než v neúplné rodině. Odchodem druhého rodiče z rodiny se „zbylá“ rodina ocitá v těžké finanční situaci, kdy není výjimkou ohrožení chudobou potažmo sociální exkluzí. Důvodem je i skutečnost, že pro samoživitele neexistuje téměř žádné zvýhodnění. Pomoc od státu je určena sólo rodičům, jejichž příjem osciluje kolem životního minima. (Dudová, 2008)

K neúplným rodinám je přistupováno odlišně v rámci různých zemí, do jisté míry to závisí na typu sociálního státu, který je v zemi aplikován. Podoba sociální konstrukce dané cílové populace v tomto případě neúplných rodin jde ruku v ruce s hodnotami dané společnosti,

kulturou a tradicemi. V politické diskusi se velmi často objevují argumenty týkající se redistribuce ekonomických zdrojů směrem k těmto rodinám. (Šťastná, 2009)

Pokud by však došlo k přijetí opatření na podporu neúplných rodin, existují tu legitimní obavy politiků i odborné veřejnosti z důvodu zneužívání přijatého opatření nesezdanými rodiči. V neposlední řadě by se jednalo o podporu tohoto soužití na úkor tradiční nukleární rodiny, která by přijatými opatřeními na podporu neúplných rodin byla uvedena v neprospěch. (Šťastná, 2009)

Expert C: „ Myslím si, že čím více budeme podporovat ty sólo-rodiče, tím se ten problém bude více živit. Když to nebudeme podporovat, tak ty rodiče musí prostě z něčeho žít. Je jasné, že něco tají, že neřeknou, že pracují na černo apod. Vidíte na ulici matky s dětmi, které by žebrały?“

O tom jakým způsobem je konstruována rodinná politika obecně vypovídá následující citát z národní koncepce rodinné politiky: *„Ve společenské diskusi je problematice podpory rodin věnována malá pozornost, častěji se dostává ke slovu nekompetentní bagatelizace obtíží rodin než seriózní úvahy nad významem rodiny a možnostmi podpory její prosperity. Stát uspokojivě neplní vůči rodinám roli garanta sociální spravedlnosti, protože nedostatečně kompenzuje morální i finanční náklady, které rodiny investují do vzniku celospolečensky nenahraditelného lidského kapitálu.“* (MSPV, 2005, str. 6)

5. Péče o děti

Následující kapitola se zabývá formami výchovných poměrů nezletilých dětí po rozvodu/rozchodu rodičů, které jsou vymezeny §907 zákona č.89/2012 Sb. občanského zákoníku, zákonu o rodině. Obsahem následující kapitoly tudíž nejsou jiné formy péče o dítě jako poručenství, pěstounství, ústavní výchova apod. Blíže se jedná o péči jednoho z rodičů, střídavou péči a společnou péči.

V souvislosti s úpravou poměrů nezletilého dítěte po rozvodu je důležité zmínit pojem rodičovská odpovědnost, která představuje souhrn práv a povinností související s péčí o nezletilé dítě. Tento „nový“ institut, který s sebou přináší reforma občanského zákoníku, je blíže specifikován §858. Oba rodiče mají právo podílet se na výchově nezletilého dítěte. (Šínová R., Šmíd O., Juráš M. a kol, 2013)

V případě rozvratu nukleární rodiny, je důležité, aby si rodiče uvědomili, že i po skončení jejich vztahu, nadále zůstávají rodiči. Proto je nezbytné, aby jejich rozchod proběhl co možná nejhleduplněji vzhledem k jejich nezletilému dítěti. (NÚS1506/13)

Rodina je v našich kulturních podmínkách „*emocionální kolébkou*“, ve které má každý člen rodiny určitou roli a v důsledku rozvodu či rozchodu rodičů je tato emocionální funkce rodiny do značné míry ohrožena. (Matějček, 1992)

Je nutné podotknout, že vedle důležitosti saturace biologických potřeb dítěte nezbytných k jeho přežití je nutné náležitě uspokojovat i základní psychické potřeby pro zajištění jeho zdravého psychického vývoje. (Matějček, 1992)

V oblasti emocionálního vývoje dítěte je matka prvním člověkem, který podává dítěti emoční podněty. Role otce v oblasti emocionálního vývoje dítěte přichází později přibližně kolem předškolního věku dítěte. Otec pro dítě představuje zdroj jistoty, autority a vzor chování. (Langmeier, Matějček, 2011)

V případě, kdy v rodinném prostředí chybí buď otec, nebo matka je tu zvýšené riziko výskytu psychické deprivace dětí z důvodu nezastupitelnosti dané sociální role. (Langmeier, Matějček, 2011)

Rozvod představuje *deprivační situaci*, která má stresující až devastující účinky na dětskou psychiku. Rozpad rodiny znamená značné ohrožení dětského psychického vývoje. Na druhou stranu je však nutné si uvědomit, že každý jedinec reaguje na takovou situaci individuálně. Nicméně výzkumy poukazují na skutečnost, že neexistuje období dětského věku, ve kterém by dítě psychicky netrpělo rozpadem rodiny. Jakým způsobem bude dítě reagovat na rozvod či rozhodnutí rodičů, úzce souvisí s jeho věkem. (Dytrych, Matějček, 2002)

Reakce dětí na rozvod může být různá, může spočívat buď ve vynucování pozornosti, uzavřením do sebe, psychosomatickými obtížemi (bolesti břicha, hlavy, nevolnost, poruchy spánku) nebo tzv. *regresními projevy* jako je pomočování, cumlání palce či šišlání. (MPSV, 2012)

Období rozvodu či rozchodu představuje pro dítě emocionálně velmi náročnou a stresující životní situaci, proto je žádoucí, aby se rozvod či rozchod rodičů obešel bez negativních doprovodných projevů, jakými jsou spory a konflikty mezi rodiči. Ve většině případů vlivem rozvodu dítě ztrácí společný domov s oběma rodiči. Z tohoto důvodu je nutné dítěti dávat najevo, že je milované oběma rodiči a že má možnost kontaktu s každým rodičem dle své potřeby. (MPSV, 2012)

Vzhledem k výše uvedenému je ideálním řešením rozchodu rodičů vzájemná dohoda o podmínkách výchovy a výživy nezletilých dětí bez zásahu státu, tudíž bez dlouhotrvajících soudních sporů mezi rodiči. (NÚS1506/13)

Tato dohoda mezi rodiči/manžely nezletilého dítěte o úpravě výkonu rodičovské odpovědnosti musí být schválena příslušným soudem. Oproti tomu dohoda mezi rodiči/partnery ohledně výchovy a výživy nezletilého dítěte nemusí mít podobu soudního rozhodnutí. Tato dohoda mezi rodiči/partnery může být uzavřena například za pomoci advokátní kanceláře. (MPSV, 2009)

Na druhé straně pokud jsou vztahy mezi rodiči/manžely komplikované povahy a cesta ke konsensu je v nedohlednu, je možné zažádat o úpravu poměrů nezletilého dítěte i pro dobu než dojde k rozvodovému řízení. Manželství rodičů nezletilých dětí nemůže být rozvedeno, dokud nejsou upraveny poměry (výchova a výživa) nezletilého dítěte po rozvodu. (MPSV, 2009)

Obdobný postup nastává i v případě nemožnosti se dohodnout v otázkách výchovy a výživy nezletilého dítěte u rodičů žijících v kohabitaci, kdy rodiče podají návrh na úpravu výchovy a výživy nezletilého dítěte k příslušnému okresnímu soudu (viz příloha č. 2). Na základě soudního rozsudku bude rozhodnuto, komu z rodičů bude dítě svěřeno do péče (viz příloha č. 3). (Hokeová, Hoke, Faltus, 2013)

Je nutné mít na paměti, že jakýkoliv zásah do tak soukromé oblasti života, jako je rodina s nezletilými dětmi, je velmi citlivé povahy. Z tohoto důvodu by intervence ze strany státních orgánů do rodinných vztahů měly být co nejmenší a měly by zasahovat pouze v nutných případech. (MSPV, 2009)

Jak praví článek čl. 32 odstavec 4 Listiny základních práv a svobod: „*Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.*“ (Listina základních práv a svobod, 1993)

Směrodatná je v této oblasti ochrana zájmů dítěte, které jsou zakotveny v Úmluvě o právech dítěte.

„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“ (čl. 3 odst. 1, Úmluva o právech dítěte, 1950)

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte.“ (čl. 18 odst. 1, Úmluva o právech dítěte, 1950)

Na závěr této kapitoly je důležité zdůraznit, že rozpad rodinného soužití představuje velké ohrožení pro zdravý psychický vývoj dítěte. Může vést ke vzniku asociálního chování, vzniku psychopatologií apod. Vzhledem k této stresující životní události pro všechny zúčastněné je žádoucí, aby rozchod či rozvod rodičů proběhl bez jakýchkoliv konfliktů. Konflikty ubližují nejen samotným rodičům, ale především jejich dětem a ohrožují tak jejich budoucí vývoj. (MPSV, 2012)

5.1 Společná péče

Porozvodové uspořádání poměrů nezletilého dítěte ve formě společné péče je nejlepší alternativou po nukleární rodině. Hlavním předpokladem pro aplikování společné péče je zájem obou rodičů participovat na výchově dítěte a vzájemná domluva. (MPSV, 2012)

Jedná se o volné pokračování rodičovství, kdy manželství či partnerství skončilo, ale rodičovství funguje jako doposud. (Matějček, 1994)

Expert E: *„Mám případ, kdy se rodiče domluvili na všem a nechtějí mít na papíře, že jsou manželé.“*

Poměry dítěte zůstanou de facto neupraveny, tzn. výchova a péče zůstane stejná jako v době před rozchodem rodičů. Vzhledem k tomu, že tuto formu péče po rozvodu nelze nařídit soudem, ale musí se jednat o dohodu rodičů, kterou soud schválí, se rodičům nestanoví výše vyživovací povinnosti. (MPSV, 2012)

Nestanovení výše vyživovací povinnosti oběma rodičům považují dotazovaní experti za úskalí, které se může projevit v průběhu fungování této péče.

Expert F: *„Společná péče určitě úskalí má z hlediska finančního, ale pak by samozřejmě neměla dlouho trvat, měl by se některý z rodičů ozvat a žádat o změnu. Výživné se při společné péči totiž rodičům nestanoví. Takže rodiče jsou postaveni nejenom před to, že operativně instrumentálně péči o dítě musí společnými silami dle domluvy zajistit, ale musí se i shodnout v tom, co který a do jaké míry ve vztahu k tomuto dítěti bude financovat. Čili musí být schopni každý zvážit svoje možnosti a schopnosti a adekvátně vůči tomu vlastně financovat potřeby dítěte a nepřít se o to. Takže toto určitě úskalí je, když jeden rodič se může „vést“ na úkor toho druhého a vyčkávat např. se zakoupením potřebných věcí pro dítě do doby, až to koupí rodič druhý. Tak by to samozřejmě nemělo být, pokud se tedy při společné péči nejsou rodiče schopni na tomto dohodnout, je to důvod pro změnu tohoto modelu péče na jiný.“*

Expert G: *„Tam je snad jediný problém v té vyživovací povinnosti, protože tam se výživné nestanovuje. Může se tam stát, pokud se rodiče nejsou schopni domluvit na té vyživovací povinnosti, že ten jeden rodič bude v nevýhodě.“*

Dotazovaní experti by výše zmíněnému úskalí předcházeli níže uvedenými způsoby.

Expert F: *„Rodiče většinou přijdou s nějakou „pomůckou“, kterou si k eliminování těchto případných neshod najdou, například, že si otevrou účet na jméno toho dítěte a tam bude každý z rodičů dávat určitou měrou nějaké stálé finanční částky každá měsíc a z toho se budou financovat třeba (mimo stravu) potřeby toho dítěte stran školy, zájmové činnosti, zdraví atd. Pokud dohodnutou částku jeden a druhý rodič tam řádně poskytuje (nemusí to být na účet, může to být třeba nějaká krabička v domácnosti), pokud jsou s tím oba srozumění, tak takhle to docela může obstojně dlouhodobě fungovat. Zažila jsem rodiče, kteří takto byli dohodnuti a pokud peníze dítěti zbývali, brali to jako úspory nezletilého“*

Expert H: *„Je to také o mediaci. Je to o té práci s těma rodiči. Je to vyjednávání, aby byli schopni nahlédnout, jak kdo z nich má finanční zázemí, jaký ten podíl té péče je, aby to skutečně bylo rovnocenné nejenom v péči, ale i v tom financování. A pokud oni budou schopni dohlédnout, že ten platí tamty kroužky, ten dělá tamto, ten platí tamto, tak pak už nevidím problém. Někdy si myslím, že mediace a komunikace a pomoc těm rodičům v tom, aby si to řekli a neodcházeli z toho vztahu, že mezi nimi něco „visí“ nejenom ty děti, je důležitá.“*

Společná péče o dítě vede k rovnoměrné zátěži obou rodičů spojené s péčí a výchovou nezletilého dítěte. Na rozdíl od výlučné péče jednoho z rodičů, kde leží péče o dítě pouze na jednom z rodičů. (Warshak, 1996)

Rodiče si jsou vědomi, že i po rozchodu zůstávají především rodiči a je žádoucí, aby byli schopni komunikovat a spolupracovat na výchově svých dětí. V případě společné péče, kdy jsou rodiče schopni se vzájemně domluvit bez zásadního zásahu soudu, nedochází k situacím, ve kterých jsou děti vystaveny napětí a dalším stresujícím faktorům souvisejících s jejich rozchodem. (Matějček, 1994)

Expert F: *„Zažila jsem pár případů, kdy ti rodiče měli na vrcholu svého žebříčku hodnot právě svoje dítě. Byli navíc ochotni upozadit svoje vlastní zájmy a potřeby, byli si vědomi toho, že nadále po rozpadu vztahu či manželství budou stejně bydlet v téže bytě, měli vzájemně velmi dobré vztahy. V těchto případech pak společná péče mohla fungovat. Společná péče se objevuje mimo již uvedeného také u rodičů, kteří mají turnusové zaměstnání, kdy kooperace na péči o dané dítě je nutná i z hlediska jejich pracovního vytížení, kdy podle okolností na své straně dle domluvy a potřebné míře vstupují do péče o to dané dítě oba rodiče. Jsou srozuměni s tím, že nebudují žádné svoje partnerské vztahy, které by je nutily odcházet mimo stávající bydliště. Těchto případů je však málo.“*

Tato forma péče o dítě není upravena přesnými pravidly, jako je tomu například u střídavé péče, kde jsou stanoveny dny popřípadě týdny, ve kterých je dítě v péči otce či matky. Ve společné péči vše záleží na předchozí domluvě. Domluva rodičů o péči po rozvodu ve formě společné výchovy je soudem schválena v případě, že rodiče i po rozvodu žijí ve společném obydlí nebo v případech zletilých dětí, které již nebydlí ve společné domácnosti. Možností realizace společné péče o nezletilé dítě v praxi je mnoho, avšak neměly by chybět dva základní předpoklady a to ochrana dítěte před konfliktem rodičů a stálý kontakt dítěte s oběma rodiči. (MPSV, 2012)

Tato forma péče o dítě po rozvodu přináší klady pro všechny zúčastněné. Matky, které mají dítě ve společné péči na rozdíl od výlučné péče, mají větší oporu v oblasti každodenních starostí související s péčí a výchovou dítěte. Pro otce tato forma péče po rozvodu o dítě představuje šanci více participovat na výchově dítěte. Je prokázáno, že v takovéto formě péče po rozvodu se objevuje menší pravděpodobnost neplnit vyživovací povinnost vůči dítěti ze strany otce. Oba rodiče v této formě péče po rozvodu naleznou čas i sami pro sebe oproti výlučné péči. Děti ve společné péči nepřicházejí o rodiče a ani o domov. (Warshak, 1996)

Expert B: *„Nejmenší změna pro dítě. Rozdělení odpovědnosti a výchovy o to dítě oběma rodiči. Jsou na to oba.“*

Expert E: *„Děti mají oba rodiče. Děti vůbec nepociťují, že se něco stalo, že jsou rodiče rozvedení. Jsou v jedné domácnost. Funguje to pořád stejně, jenom rodiče nemají papír, že jsou manželé. Nejvíce dodržování zájmů dítěte.“*

O svěřeni dítěte do společné péče nelze usuzovat, pokud přetrvávají konflikty a napětí mezi rodiči. Rodiče nejsou schopni dojít ke konsensu. V takovýchto případech je vhodné svěřit dítě do péče jednoho z rodičů. (MPSV, 2012)

Předpokladem pro fungování společné péče je blízkost bydlišť rodičů či společné bydlení, které umožňuje lepší participaci obou rodičů na výchově dítěte. (MPSV, 2012)

Společná péče představuje rovnoprávné postavení obou rodičů při péči o jejich potomka. Nikdo není vítězem ani poraženým. (MPSV, 2012)

Expert D: *„Ani jeden z rodičů nemusí být zhrzený, že prohrál soudní spor o dítě. Když to funguje, tak to může být přínosem. Dítě má kontakt s oběma rodiči.“*

Ve srovnání se střídavou péčí, společná péče vyžaduje podstatně větší toleranci a trpělivost obou rodičů z důvodu intenzivního kontaktu bývalých partnerů. U střídavé péče není kontakt bývalých partnerů (rodičů), tak intenzivní, probíhá po několika dnech či týdnech. (MPSV, 2012)

Kazuistika A rozsudek svěřeni dětí do společné péče:

Zora a Martin uzavřeli manželství v roce 2005. Za dobu jejich manželství se jim narodily dvě děti. Syn Jan a dcera Aneta. Matka podala návrh na rozvod spolu s návrhem na úpravu výchovy a výživy nezletilých dětí.

Oba rodiče se starali o děti společně. Matka se starala o vaření, praní, nákupy a otec pomáhal dětem s přípravou do školy a zejména s jejich sportovními aktivitami. Matka konstatuje, že ohledně výchovy dětí a finančního zajištění potřeb dětí se byli s otcem dětí vždy schopni dohodnout. Po rozvodu plánují oba rodiče bydlet s dětmi ve stejném domě jako doposud. Chtějí svěřit obě děti pro dobu po rozvodu do společné výchovy obou rodičů.

Rozsudkem soudu se nezletilý Jan a Aneta svěřují po dobu po rozvodu do společné výchovy svých rodičů. Vyživovací povinnost se rodičům nestanoví.

Zdroj: Orgán sociálně-právní ochrany dětí, povinná praxe

5.2 Střídavá péče

Další z forem péče o nezletilé dítě po rozvodu/rozchodu rodičů je střídavá péče. Tato forma porozvodového uspořádání péče vzbuzuje rozporuplné reakce, a to nejen mezi samotnými rodiči, nýbrž i mezi odborníky.

O těchto rozporuplných reakcí vypovídají i rozhovory s dotazovanými experty, kteří se zúčastnili výzkumného šetření. Dotazovaní odborníci považují střídavou péči za problematickou v několika ohledech. Dokonce někteří tuto formu péče zavrhnou úplně a považují jí za ohrožující pro zdravý vývoj dítěte.

Na druhou stranu je důležité zmínit, že střídavá péče může být i vhodnou formou péče po rozvodu za předpokladu, že rodiče jsou schopni spolu komunikovat a vycházet si vstřícně. Dítě tak nepřichází o kontakt žádného z rodičů. Díky této formě péče po rozvodu jsou dítěti zachovány obě role v rodině. V neposlední řadě tato forma péče představuje přínosy i pro oba rodiče, kteří díky střídavé péči mohou nalézt čas i sami pro sebe ve srovnání s péčí jednoho z rodičů, kde veškeré břímě týkající se péče o dítě stojí na jednom z rodičů. (MPSV, 2012)

Expert D: *„Pokud se rodiče na tom nedohodnou a rozumě to tomu dítěti nevysvětlí, tak jsem proti. Líbí se mi, když je možnost, že dítě bydlí v jednom domě a rodiče se u něj střídají, ale když tohle řeknu v praxi, tak si ten otec začne klepat na čelo a řekne, že on přeci nebude ten „batůžkář“, ale pak to chtějí po těch dětech. Střídavou péči chápu, když bydlí vedle sebe, ale*

dokážou spolu komunikovat a fungují jako kamarádi, akorát jim nevyšel partnerský vztah. Pokud tam, ale něco skřípe a to, že ve většině skřípe. A potom co jsme v praxi zažili, dvě školky, dvě školy, tak jsem proti. Otcové často vytahují nálezy ústavního soudu, že střídavá péče by měla být primární, ale bylo nám vysvětleno soudcem ústavního soudu, že se to týká pouze pro ten konkrétní případ. Nesmí se výrazně měnit prostřední, stejné výchovné názory, dohoda rodičů, to jsou podmínky, které tam jsou dané. Spousta znalců, kteří dělají znalecké posudky, mi řekli, že ani dvě školy nevdají u střídavé péče, tak aby se vyšlo vstříc oběma rodičům, tak tu střídavou péči schválí. Můj názor je takový, že v tomto státě jsou pořád zájmy rodičů nad zájmy dítěte.“

Expert E: *„Nesouhlasím s touto formou péče. Není to dobrá forma. Dle mého názoru je vhodnější výhradní péče s širokým stykem. Střídat ne. Děti mají mít jeden domov, a ne stěhovat od matky k otci.“*

Jedná se o formu péče o dítě, jejíž zastoupení v ČR není příliš rozšířené v porovnání s tradiční porozvodovou péčí matky. Její počet se však v posledních letech zvýšil. Dle ČSÚ podíl střídavé péče v ČR se zvýšil z 1,9% v roce 2000 na 8% v roce 2011. Je nutné podotknout, že existuje řada rodin, které praktikují střídavou péči neformálně, a tudíž nejsou zahrnuty do oficiálních statistik. Můžeme tedy předpokládat, že podíl rodin praktikujících střídavou péči je podstatně vyšší. (Vohlídalová, 2014)

Střídavá péče bývá chápána jako ideální řešení uspořádání péče o nezletilé dítě po rozvodu/rozchodu rodičů. Je důležité si ovšem uvědomit, že tuto formu uspořádání péče o nezletilé dítě po rozvodu/rozchodu rodičů není vhodné praktikovat ve všech případech porozvodového uspořádání a jako každá z forem péče po rozchodu rodičů má i své nedostatky. (MPSV, 2012)

Obecně za problematické dotazování experti považují ztrátu stabilního prostředí, kdy o dítěti ve střídavé péči je často hovořeno jako o tzv. „baťůžkáři“, který pendluje mezi domovem matky a domovem otce dle stanoveného časového intervalu. V důsledku nestabilního prostředí pro dítě, může docházet ke vzniku *deprivační situace*, zejména u dětí raného věku, které nechápou podstatu této formy péče, může dokonce docházet k pocitům osiřené přicházející týden co týden. Za deprivační je zde pokládána ztráta jistoty, která je touto formou péče do značné míry ohrožena. (Langmeier, Matějček, 2011)

Expert C: *„Děti nemají jeden domov, pořád musí cestovat. Myslím, že pro ty děti to musí být peklo. Když ty rodiče bydlí blízko sebe, tak to asi může fungovat, ale pokud děti musí jezdit velké vzdálenosti, tak to je hrozné.“*

Expert F: *„No, úskalí je určitě právě v nedostatku souladné komunikace mezi rodiči. Také i jen skrytá nevráživost, kdy nemusí probíhat konflikty otevřeně mezi rodiči, může velmi narušit střídavou péči. Stačí opravdu, když oni nejsou schopni v některých věcech spolu navázat kontakt a to dítě to vnímá. Pak střídavá péče není střídavou péčí, ale jenom přecházením z jednoho nepřátelského výchovného tábora do druhého a to se zdrcujícím způsobem projeví potom v psychice toho dítěte. Třeba ne hned, ale v mnoha případech, kdy je navrhována po nějaké době změna tohoto modelu, se otevře to, že to z těchto důvodů nefungovalo.“*

V praxi střídavá péče probíhá tak, že dítě po stanovených časových intervalech se stěhuje mezi bydliště matky a otce. Oba rodiče mají vyživovací a pečovatelskou odpovědnost za svého potomka. (Vohlídalová, 2014)

Warshak uvádí příklad jedné rodiny, kdy dokonce došlo k situaci, kdy dítě bydlelo v jednom domě a rodiče se u něho střídali. Takovéto řešení vyžaduje vlastnit tři byty/domy a to mnohdy nebývá v možnostech rodičů. (Warshak, 1996)

Expert H: *„Zažila jsem jednu rodinu, kde byla střídavá péče a skutečně rodiče byli tak osvícení, že se střídali v rodinném domě po půl roce, tak aby dětem svým dcerám ve věku 13 a 15 let, aby jim zachovali to svoje původní prostředí a vždycky ten rodič na půl roku odcházel, ale oni byli schopni spolu komunikovat, to byl ideální stav, ale pak jsem zažila případy, kdy skutečně chlapec putoval mezi maminkou a tatínkem po týdnů ve druhé třídě a myslím si, že to pro to dítě bylo velmi psychicky náročný. Záleží i na tom vývoji, jak to dítě je psychicky odolné jak je připravené na tom, jak mu ti rodiče ulehčí. Byla bych proto střídát se rodiče ne děti.“*

Střídavá péče může fungovat pouze za předpokladu dobrovolné dohody obou rodičů. Pakliže je střídavá péče aplikována proti vůli jednoho z rodičů, dochází k nárůstu konfliktních situací mezi rodiči, které mají značné dopady na jejich potomka, proto je vždy důležité při stanovení této formy porozvodové péče o nezletilé dítě pečlivé zvážení soudu. (Matějček, Dytrych, 2002)

Nález ústavního soudu (dále jen NÚS) však namítá, že nesouhlas jednoho z rodičů se svěřením nezletilého dítěte do střídavé péče musí mít závažné opodstatnění, které by poukazovalo na skutečnost, že praktikováním této formy péče by vedlo k ohrožení zájmů dítěte, které jsou blíže specifikovány v čl. 3 odst. 1 v Úmluvě o právech dítěte. (NÚS, 2482/13)

Střídavá péče může fungovat pouze za předpokladu, že rodiče jsou schopni komunikovat spolu o věcech týkajících se dítěte, vzájemně se respektovat, spolupracovat a zastávat stejné výchovné metody a být emocionálně zralý. (Stanovisko Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva k otázce střídavé péče o děti, 2014)

Dále svěřením dítěte do střídavé péče vyžaduje pravidelný kontakt s bývalým partnerem. Tento typ péče vyžaduje po zúčastněných aktérech přizpůsobení jejich života dle stanoveného časového režimu (po týdnu, po dvou týdnech, měsíci). (Klimeš, Střídavá péče)

Klimeš přirovnává střídavou péči k manželskému slibu, kdy se v tomto případě rodiče zavazují, že budou sdílet vše dobré i zlé. (Klimeš, Střídavá péče)

Pro zajištění dobrého fungování střídavé péče lze využít odborné pomoci prostřednictvím odborných pracovišť mediačních, terapeutických, psychologických a manželských poraden. (MPSV, 2012)

Kazuistika B rozsudek svěřením dětí do střídavé péče:

Matka s dcerou obtížně komunikují. Matka připouští, že by akceptovala i střídavou péči o děti s flexibilním režimem. Proveden znalecký posudek, který tvrdí, že děti mohou vyrůstat v obou domovech. Z psychologického hlediska je střídavá péče obou rodičů možná a žádoucí. Klíčová je schopnost rodičů kooperovat při domluvě o dětech.

Po dobu před i po rozvodu manželství se nezletilé děti svěřují do střídavé péče obou rodičů tak, že u matky děti budou každý sudý týden od neděle předcházejícího týdne do 18:00 hod a u otce každý lichý týden od neděle předcházejícího týdne do 18:00 hod. V uvedených hodinách otec převezme a předá děti v bydlišti matky. Vyživovací povinnost stanovena otci celkem 10 000 Kč. Matce se vyživovací povinnost na děti ve střídavé péči nestanoví.“

Zdroj: Orgán sociálně-právní ochrana dětí, povinná praxe

Nelze však opomenout, že tato forma výchovy klade zvýšené nároky na samotné děti v podobě adaptačních schopností. Praktikováním tohoto modelu péče by dítě nemělo být vystaveno zbytečným stresujícím situacím. Vlivem střídavé péče by nemělo docházet k navštěvování dvou škol z důvodu odlišnosti ve výuce. Dále by nemělo docházet k omezování

dítěte v mimoškolních aktivitách, k narušování vztahů dítěte s vrstevnickou partou aj. (Stanovisko Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva k otázce střídavé péče o děti, 2014)

Expert C: *„Měla jsem případ, kdy rodiče měli 14letou dceru, která nechtěla být ve střídavé péči, protože už z toho byla unavená. Měla si vybrat, u koho z rodičů bude. Vybrala si otce, protože s ním bylo těžší vyjít, tak aby matka s ním neměla konflikty, zvolila jeho péči. Ta střídavá péče je spíše pro rodiče. Když jsou milujícími rodiči, tak musí vidět, že to dítě touto péčí trpí. Mohou se domluvit na styku s dítětem. Rodiče často myslí jenom sami na sebe, aby oni byli s dítětem co nejvíce, a to dítě se pak stává předmětem boje mezi rodiči a to je vždy špatně.“*

V praxi se objevují případy, kdy děti svěřené do střídavé péče překonávají za druhým rodičem několik desítek ba dokonce stovek kilometrů. Navštěvují dvě základní školy či školky apod. Děti v takovéto formě péče dle názorů mnohých odborníků nemají domov žádný. Jejich domov se „smrskl do batůžku“, který si převáží každý týden či každých 14 dní od otce k matce.

Expert D: *„Střídavou péči chápu, když bydlí vedle sebe a dokážou spolu komunikovat a fungují jako kamarádi, akorát jim nevyšel partnerský vztah. Pokud tam ale něco skřípe a to, že ve většině případů skřípe. Tak potom jsme v praxi zažily, dvě školky, dvě školy, tak jsem proti.“*

Expert F: *„No úskalí je určitě právě v nedostatku souladné komunikace mezi rodiči. Také i jen skrytá nevraživost, kdy nemusí probíhat konflikty otevřeně mezi rodiči, může velmi narušit střídavou péči. Stačí opravdu, když oni nejsou schopni v některých věcech spolu navázat kontakt a to dítě to vnímá. Pak střídavá péče není střídavou péčí, ale jenom přecházením z jednoho nepřátelského výchovného tábora do druhého a to se zdrcujícím způsobem projeví potom v psychice toho dítěte. Třeba ne hned, ale v mnoha případech, kdy je navrhována po nějaké době změna tohoto modelu, se otevře to, že to z těchto důvodů nefungovalo.“*

Expert G: *„Kolikrát jde spíše o uspokojení zájmů rodiče než dítěte. Problém v komunikaci mezi rodiči, mám případy, kdy střídavá péče byla ustanovena tam, kde rodiče spolu nekomunikují a to považuji za problém.“*

Vzhledem k výše uvedeným okolnostem, kterým bývají děti ve střídavé péči vystaveny, se odborníci přiklánějí k vytvoření stabilního prostředí, tedy k tomu, aby dítě mělo jeden domov, protože samotný rozvod/rozchod rodičů s sebou nese pro děti ztrátu jistoty a domova.

Z tohoto důvodu odborníci preferují péči jednoho rodiče s širokým stykem s druhým rodičem. Tímto děti neztrácejí pocit domova, jistoty a bezpečí, což patří mezi základní potřeby dítěte. (MPSV, 2012)

Na výše uvedené tvrzení se ve většině případů shodují i dotazovaní experti.

Expert C: *„Svěření do péče matky a styk s otcem. Střídavá péče dle mého názoru není vhodná.“*

Expert E: *„Nesouhlasím s touto formou péče. Není to dobrá forma. Dle mého názoru je vhodnější výhradní péče s širokým stykem. Střídat ne.“*

Tato forma péče o dítě po rozchodu rodičů je dle dětských psychologů nevhodná pro děti mladší tří let, avšak zákon neuvádí věkovou hranici pro stanovení tohoto typu péče o dítě po rozchodu rodičů. (MPSV, 2012)

Vzhledem k výše uvedenému se autorka této práce dotazovala expertů působících v oblasti rodinné politiky na jejich názor týkající se stanovení věkové hranice pro nezletilé děti, které by mohly být svěřeny do této formy péče. Ve většině případů panovala shoda dotazovaných expertů ohledně věku dětí, u kterých by neměla být stanovena střídavá péče a to u dětí raného věku a raného školního věku. Dotazovaní experti navrhovali věkovou hranici průměrně okolo 12 let.

Expert D: *„U mladších dětí rozhodně ne. Věková hranice je určitě individuální. Jelikož zákon uvádí, že dítě může vyjádřit svůj názor ve věku 12 let ohledně uspořádání vztahů po rozvodu, tak bych to viděla kolem těch 9, 10, 12 let v tomto věkovém rozmezí. U předškolních dětí rozhodně ne.“*

Expert H: *„Myslím, že střídavá péče je problematická určitě u těch malých dětí, myslím, že je i problematická i u dětí první a druhé třídy ZŠ, protože pro to dítě je tam spousta změn. Problematické to vidím u dětí v první a druhé třídě, kde je pro něj hodně změn se školním kolektivem s učením, tak i tady mi to nepřijde vhodné navíc ta střídavá péče, jak nám říkali někteří právní zástupci, tak jde napříč Evropou, takže není problém, aby si maminky a tatínci střídali děti z Německa do Švýcarska po 14 dnech po měsíci, což si myslím, že je hodně problematické. Takže to mi přijde jako nešťastné řešení. Myslím si, že možná ty děti jsou zralejší ke střídavé péči až potom 10 roce ale zase říkám, že je důležitá forma.“*

Na druhé straně v případě schopnosti obou rodičů vzájemného respektu a komunikace představuje střídavá péče vhodnou formu péče o dítě po rozchodu rodičů.

Střídavá péče umožňuje rodičům předat svému dítěti vzor, jakým zvládat tíživou situaci rozvodu/rozchodu tím, že rodiče jsou schopni spolu komunikovat a vyměňovat si informace týkající se dítěte, kooperovat při výchově apod. Dítě není vystavováno stresujícím situacím vlivem popuzování jednoho rodiče na druhého apod. Díky fungující střídavé péči není dítě vystaveno vnitřnímu konfliktu spojenému s neustálým urážením a napadáním druhého rodiče. V neposlední řadě střídavá péče umožňuje mužům plně participovat na výchově dítěte. (Matějček, 1994)

Dle NÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 by tato forma péče o nezletilé dítě po rozvodu/rozchodu rodičů měla být pravidlem v případě, kdy oba rodiče projevují zájem a jsou způsobilí nezletilé dítě vychovávat. Ostatní formy péče po rozvodu by měly být výjimkou, které by měly být řádně zdůvodněny. Hlavním důvodem tohoto stanoviska je změna v chápání tradičních rolí matky/výhradní pečovatelky a otce/živitele rodiny. V současné době otcové nezletilých dětí více participují na výchově a to i u dětí v mladším věku. Důkazem mohou být zvýšené počty otců na rodičovské dovolené. Dle stanoviska ústavního soudu „*výchova již nutně není výhradně ani převážně v rukou matky.*“ (NÚS, 2482/13, 2014)

Expert F: „*Samozřejmě nám nezbyvá nic jiného než se tedy těmito judikáty a i tady tímto řídit. Pokud já bych k tomu mohla říci jako matka, jako občan, jako člověk, tak se s tím ztotožnit nemůžu. Můžu odkázat jenom na to, co bylo řečeno. Navíc tam konkrétně v tomto rozhodnutí bylo dítě nuceno cestovat i přes velkou vzdálenost. Bylo to dítě na prahu základní povinné školní docházky. Já osobně jako člověk to považuji za neurvalý zásah do života toho dítěte a za výsledek toho, že jsou chráněny zájmy rodičů, ale ne tohoto dítěte, i když formálně zákonné podmínky pro střídavou péči dány byly.*“

Expert G: „*Tak to si myslím, že takhle může rozhodnout jenom člověk, který to opatrovnické řízení nedělá. Soudci se zabývají zájmy těch dětí a kvalitou péče těch rodičů nemohou je dát do střídavé péče, když je jeden z rodičů psychicky nemocný nebo výchovně nezpůsobilí je trestaný apod., když se to prokáže znalcem, tak to soud nemůže takovýmto rodičů svěřit dítě do péče.*“

K výše uvedenému NÚS bylo vydáno stanovisko Výboru pro práva dítěte Rady pro lidská práva, které zdůrazňuje, že nelze paušalizovat jednotlivé případy, ale je za zapotřebí, zvolit individuální zhodnocení každého případu a tím předcházet negativním dopadům na

zdravý vývoj dítěte. (Stanovisko Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva k otázce střídavé péče o děti, 2014)

Z výše uvedeného vyplývá, že střídavou péčí není vhodné aplikovat ve všech případech. Střídavá péče jak již bylo zmíněno výše, představuje velké nároky pro všechny zúčastněné aktéry. Proto je důležité, aby všechny opatrovnické soudy ve věci svěřeni dítěte do střídavé péče rozhodovaly individuálně a to nejen v zájmu dítěte, ale také s ohledem na možnosti rodičů.

5.3 Svěření dítěte do péče jednoho z rodičů

Další z forem porozvodové péče o dítě je svěření dítěte do péče jednoho z rodičů s úpravou styku dítěte s druhým rodičem. Tato možnost nastává v okamžiku, kdy se rodiče nezletilého dítěte nemohou dohodnout a oba žádají nezletilé dítě do své péče. V takovém případě se soud řídí obecnými kritérii uvedenými v NÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014. Jedná se především o schopnosti rodiče, který usiluje o svěření nezletilého dítěte do své péče, zabezpečit jeho zdravý vývoj a emocionální, vzdělávací, fyzické, materiální a ostatní potřeby. Dále soud posuzuje schopnosti a předpoklady pro svěření nezletilého dítěte do péče daného rodiče a jejich vzájemný vztah. (NÚS 2482/13, 2014)

Soud při rozhodování v otázce svěření nezletilého dítěte do péče jednoho z rodičů ve většině případů požaduje vypracování znaleckého posudku obou rodičů od odborníků z řad psychologie či psychiatrie. Měla by být zabezpečena ochrana před podjatostí odborníků vykonávající znalecké posudky tím, že je vypracovávají pouze ti odborníci, kteří jsou evidováni v databázi Ministerstva spravedlnosti (dále jen MS). Soud ustanovuje pouze odborníky vedené v dané evidenci MS. (MPSV, 2012)

Znalecký posudek obsahuje informace o charakteru rodiče a o jeho výchovné způsobilosti. Dále obsahuje informace o vzájemných vztazích panujících mezi rodiči navzájem a mezi rodiči a dítětem (viz příloha č. 4). (MSPV, 2012)

Dalším neméně důležitým kritériem je přání dítěte. Je nutné podotknout, že je zapotřebí, aby dítě bylo dostatečně vyspělé. Obecně platí čím je dítě starší, tím větší váhu má jeho přání při rozhodování soudu. (NÚS 2482/13,2014)

Dle NOZ §867 odst. 2 uvádí, že dítě starší 12 let je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. (zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník)

Praxe poukazuje na skutečnost, že většina dětí ve věku 10 let je již schopná zformulovat své názory a vyjádřit se k výchovnému uspořádání po rozvodu rodičů, ale i přes

tuto skutečnost je zapotřebí, aby byl každý případ posuzován individuálně. (NÚS 2482/13, 2014)

U mladších dětí je jejich názor nejčastěji zjišťován skrze OSPOD a skrze provedený znalecký posudek. (NÚS 2482/13, 2014)

Expert G: *„Jestliže se prokáže, že tato forma je pro dítě vhodná, tak s tím souhlasím. Pro sociálního pracovníka jsou výsledky znaleckého posudku nejvyšším možným důkazním prostředkem.“*

V případě, kdy je dítě emociálně a rozumově vyspělé, však nestačí, aby soud bez dalšího zkoumání vyhověl přání dítěte. Soud musí provést komplexní posouzení zájmů nezletilého dítěte. (NÚS 2482/13, 2014)

Při svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů a s úpravou styku s druhým rodičem, je důležité stanovení pravidel a harmonogramu týkajících se péče o dítě. Hlavními oblastmi, na kterých by se rodiče měli dohodnout, se týkají vzdělávání, mimoškolních aktivit, lékařské péče, výchovy a v neposlední řadě postupu v případě krizové situace. Dále je zapotřebí mít při této formě porozvodové péče stanoveno, u koho z rodičů bude dítě trávit svátky, jako jsou Vánoce, Velikonoce, prázdniny, narozeniny, svátky apod. Dále se rodiče musí domluvit na styku s širší rodinou ze strany obou rodičů. V neposlední řadě by se rodiče měli také domluvit, jaké informace si budou předávat poté, co se dítě vrátí z pobytu od jednoho z nich. (MPSV, 2012)

Je nutné podotknout, že rodič, kterému dítě nebylo svěřeno do péče po rozvodu, má právo se s dítětem stýkat, pokud mu to soudem nebylo zakázáno. Rodiči, kterému v rozsudku byly stanoveny povinnosti, by měla být zachována i jeho rodičovská práva. Jedná se především o umožnění pravidelně vídat své dítě, trávit s ním dovolenou, volný čas, podílet se na jeho výchově a výživě a být o svém dítěti pravidelně informován. (MPSV, 2009)

Tato forma péče po rozvodu může u nezletilého dítěte vyvolat psychickou deprivaci v důsledku chybějícího rodiče matky či otce. O prokazatelném vlivu rozpadu rodiny na psychickou deprivaci dítěte svědčí provedené výzkumy. I. Gregory hovoří o tzv. *parentální deprivaci*. Pokud jsou však v neúplné rodině mezery v oblasti chybějící role rodičů úspěšně doplněny a dítěti je věnována dostatečná pozornost od všech členů rodiny, může se zabezpečit zdravý vývoj dítěte i v neúplné rodině. (Langmeier, Matějček, 2011)

Nicméně pokud v rodině chybí nějaký člen (např. otec, matka, sourozenci, chybějící kontakt s vrstevníky), tak dítě nezíská zkušenost učit se dané roli. Poté je takto deprivované dítě v oblasti učení se rolím nepřipraveno zastat takové role v další etapě svého života při

tvorbě vlastní rodiny. Může se tedy stát, že takovýto jedinec bude špatným manželem, spolupracovníkem, otcem apod. (Langmeier, Matějček, 2011)

Expert F: *„Záleží na postoji toho převažujícího rodiče, jestli dítě považuje za svou trofej a rukojmí, tak samozřejmě to může být pro dítě i druhého rodiče velmi špatná situace. Stejně tak může být výlučná péče idylická, když tento převažující rodič si uvědomuje důležitost toho druhého rodiče. Nehání ho a vyzdvihuje jeho důležitost před dítětem. Umožňuje tomu rodiči, který nemá dítě v péči, pravidelný kontakt bez nějakého handrkování. Dané dítě v tom může takřka bez úhony vyrůst v dobře vyvinutého jedince po psychické stránce, zase záleží na rozumu těch rodičů a jejich přístupu.“*

5.3.1 Péče matky o nezletilé dítě

Péče jednoho z rodičů v tomto případě matky byla až doposud v našich podmínkách zaběhlou praxí vlivem kulturně-společenských předsudků, které panovaly a stále do jisté míry panují v oblasti péče o dítě. Tato praxe však nebyla a není výsadou pouze ČR, ale i jiných zemí.

Expert C: *„Určitě to v praxi funguje. V praxi se s tím setkávám. Už jenom jak soudkyně kladla ty otázky, poukazovala na stereotypy. Platí Vám otec výživné, ale otce se nezeptala, jestli mu matka platí výživné. Určitě to funguje a je to tak. Spousta soudců tento přístup má.“*

Expert E: *„Já bych řekla, že v současné době se to zlepšuje a jsou děti svěřovány do střídavé péče a to dle mého názoru není dobře. V současné době se to zlepšuje to zapojování otců do péče o dítě.“*

Expert F: *„To bych si troufla říct, že to nikdo z nás nepraktikuje nebo nemůže ani praktikovat, protože současná judikatura Nejvyššího soudu nás tedy velice nutí, kdo ten názor kdy měl, tak ho přehodnotit. Určitě znáte poslední rozhodnutí JUDR. Šimáčkové, kde se vlastně předkládá střídavá péče jako norma a soud má v zásadě zdůvodňovat, proč tedy jinak, když ne střídavou péči. Troufám si říct, že soudci tato dogmata nemají v současné době nebo nerozhodují podle nich. Já sama velice vždycky zkoumám, bez ohledu na to zda jde o matku nebo otce, kdo z nich je lépe výchovně způsobilý. Troufám si říct, že nejsem v zajetí těchto předsudků vůbec.“*

Tyto předsudky jsou založeny na stereotypní představě, že ženy jsou od přírody předurčeny být lepšími pečovateli o dítě než muži. Warshak tyto stereotypy nazývá „*kultem mateřství*“ (Warshak, 1996)

Na druhé straně Matějček a Langmeier poukazují na velké ohrožení zdravého psychického vývoje dítěte z důvodu nepřítomnosti matky v raném věku dítěte. Matka totiž představuje první důležitou osobu v životě dítěte, která dítěti zprostředkovává kontakt s okolním světem, pečuje o něj a uspokojuje jeho psychické potřeby. Je nepostradatelným člověkem, který dítěti vytváří domov. (Langmeier, Matějček, 2011)

Expert E: *„Protože matka se lépe postará než otec. Dítě je více vázané na matku.“*

Dle Warshaka však neexistují žádná relevantní opodstatnění, která by zaručovala ženám přednostní právo na výchovu dětí oproti mužům. Odsuzuje automatické preferování soudních rozhodnutí ve prospěch matek v porozvodové péči o dítě. Muži mají mít stejnou příležitost na svěření péče o dítě jako ženy. Bohužel společnost je degradovala vlivem myšlenkových stereotypů na druhořadé rodiče.¹ (Warshak, 1996)

V průběhu historie se však smýšlení o rodině a o postavení matek a otců měnilo a s tím i rozhodování v otázkách porozvodového uspořádání péče o dítě.

Expert G: *„Já si myslím, že teď se toto vůbec neděje, doba pokročila natolik, že jsou jiné formy péče a podle zákona soudce musí rozhodovat. Také se vypracovávají znalecké posudky, aby se zjistilo, kdo je výchovně lepší, kdo je výchovně způsobilější. Znalec zjistí, že i otcové jsou stejně výchovně způsobilí a že mají k tomu dítěti vztah a mohou tomu dítěti více dát, tak se soudci nezdráhají ani svěřit dítě do péče otců nebo do střídavé péče. Když to prokáže znalecký posudek, že ta konkrétní péče je vhodná, ale všechno je individuální. Každé dítě je jiné a má jiné potřeby.“*

V ČR počet neúplných rodin v čele s matkou je cca 464 000. Z celkového počtu všech neúplných rodin je 90% tvořeno matkami samoživitelkami. (MSPV, 2014)

¹ Z historického hlediska přitom primární péče o dítě nebyla vždy výsadou žen. Příkladem může být antický Řím, ve kterém měli výhradní právo nad svými potomky pouze muži. Ženy v této oblasti neměly práva žádná. Děti v době antiky byly v péči otců, kteří nad nimi měli absolutní moc. Otcové mohli své potomky prodat do otroctví či dokonce zabít. (Warshak, 1996)

Tato čísla potvrzují výše uvedenou skutečnost, že dítě po rozvodu rodičů je v převážné většině svěřováno do péče matky, avšak je otázkou do jaké míry se jedná o tzv. „kult mateřství“ či neochoty otců participovat na výchově dítěte. (Warshak, 1996)

Neúplná rodina v čele s matkou, je vystavena problémům spojených s harmonizací rodinného a pracovního života, nedostatkem finančních prostředků a v neposlední řadě zátěží s domácností a odpovědností za rozhodnutí týkající se dítěte. Čelit těmto problémům po rozvodu je pro ženy do značné míry zatěžující a stresující. (Warshak, 1996)

Vlivem této tíživé situace, která vzniká po rozvodu, dochází velmi často k porušování denního harmonogramu dětí spojených s nepravidelnou stravou, nepravidelným spánkem, pozdními příchody do školy apod. Matky samoživitelky jsou v neposlední řadě více ohroženy chudobou po rozvodu než muži. Ženám po rozvodu klesne průměrně životní úroveň až o 75%, což má za následek velké ohrožení chudobou. (Gender Studies, 2015)

Zákonitě tedy dochází k situacím, kdy matky samoživitelky jsou v důsledku výhradní péče o nezletilé dítě přetížené. Co se týče otců, do jejichž péče nebylo dítě svěřeno, je nutné podotknout, že jsou i tací, kteří se dobrovolně vzdají péče o své nezletilé dítě a rodičovství pro ně končí rozvodem či rozchodem. (Warshak, 1996)

Na druhé straně se velmi často stává, že jsou otcové nedobrovolně odsunuti z účasti na životě nezletilého dítěte vlivem matek, které buď popuzují nezletilé dítě vůči otci, či zamezují kontaktu dítěte s otcem. V důsledku této situace oslabuje vztah mezi otcem a dítětem. (Dudová, 2008)

Expert F: „Setkávám se s řadou rodičů, kteří mají dítě ve výlučné péči a chápou to tak, že ten druhý rodič musí čekat, až mu milostivě dítě „zapůjčí“. Rodič tak k dítěti může přistoupit jako k rukojmí a samozřejmě to může být nebezpečná věc. V řadě věcí se ten rodič, který dítě nemá v péči, domáhá styku řádově i několik let, žádá o výkon rozhodnutí. Převažující rodič při výlučné péči, pokud se k tomu takto postaví, dokáže vytvořit i syndrom zavrženého rodiče, u rodiče druhého, který to dítě v péči nemá. Může dojít i k úplnému zpřetrhání vazeb a trvalé ztrátě vlastně pro toho rodiče, který dítě nemá ve své péči. To určitě úskalí je velké.“

Vlivem odcizení dítěte a otce, tak může docházet k situacím, kdy otec přestane plnit svou vyživovací povinnost. (Warshak, 1996)

K předcházení výše uvedené situace by měli pomoci odborníci z řad mediace a rodinné terapie. Dalším řešením může být podání návrhu na změnu poměrů o výchovném uspořádání.

Expert E: „Jedině podáním návrhu na úpravu styku a bude dodržovat rozsudek. Mediace by taky fungovala, ale někdy nezabere. Někdy ji doporučíme, někdy i soudy nařizují mediační setkání, ale někdy je to kontraproduktivní.“

Expert F: „Zase je třeba říci, že k rozumu a k lidskému přístupu žádné rozhodnutí soudu ještě nikoho nepřimělo. Já se domnívám, pokud by jenom trošku převažující rodič, tj. ten, který má dítě v péči, byl ochoten se nad věcí zamyslet, nemohl by takto konat. Jistě by mu také pomohla, (tj. zejména jemu, ne tomu dítěti a ne tomu druhému rodiči), psychologická péče, že by dokázal snad vlivem toho nahlédnout, co působí nenávratně škodlivého ve vztahu k tomu dítěti. Jaké škody působí i na jeho psychickém vývoji ve vztahu k jeho příštímú rodinnému životu, ve vztahu k tomu, jak si dítě bude budovat vazby k opačnému pohlaví. To jsou často věci, které pečující rodič vůbec nedokáže uvážit, neuvědomuje si, jaké dalekosáhlé dopady to pro dítě a pro jeho budoucí život a přístup k partnerovi a k dětem, které v budoucnu samo bude mít, má.“

Expert G: „Mediace, manželská poradna. Změna návrhu ve výchově. Důležitý je to podchytit v počátcích, když tomu druhému není umožněno ten styk s dítětem. Včasné podchycení a něco dělat, nenechat to rozjet.“

Kazuistika C svěření dítěte do péče matky:

Za doby manželství Dagmar a Petra se jim narodil nezletilý syn Tomáš. Matka podala žádost o rozvod, Petr s ním však nesouhlasí, i přes skutečnost, že spolu nejsou schopni vycházet. On tvrdí něco jiného. Nezletilý Tomáš navštěvuje 1. třídu základní školy, hraje tenis. Po provedeném dokazování soud dospěl k závěru, že by měl být nezletilý pro dobu po rozvodu svěřen do výchovné péče matky. V její péči nebyly shledány žádné nedostatky, sám otec žádné připomínky k její výchově a zabezpečování nezletilého neměl. Pouze poukazoval na nevhodnost prostředí u rodičů matky a vyjádřil obavu, že by se matka po rozvodu manželství mohla nastěhovat ke svým rodičům. V současné době však péče matky o nezletilého probíhá řádně, nezletilý řádně prospívá. Obavy otce o řádný vývoj nezletilého jsou dle názoru soudu předčasné, neboť zatím není jisté, zda matka s nezletilým po rozvodu manželství bude z místa bydliště někam jinam stěhovat. Pro rozhodnutí soudu je vždy rozhodující stav ke dni vyhlášení rozhodnutí a nyní nebyly žádné obavy otce prokázány a otec ani podstatné skutečnosti v tomto směru netvrdil. Dle názoru soudu pak nelze v daném případě realizovat formu společné péče rodičů o nezl., neboť jejich vzájemná komunikace vážně, nejsou schopni se domlouvat na důležitých otázkách ohledně nezl. Matka s otcem nadále ve společné domácnosti nechce být, čeká na rozhodnutí o rozvodu manželství, aby si mohla zajistit svoje záležitosti a záležitosti nezl. Soud pak v dané věci ani nenařídil důkaz znaleckým posudkem z oboru psychologie, jak navrhoval otec za účelem posouzení vhodnosti společné péče. S odkazem na shora uvedené je soud přesvědčen, že tento důkaz je nadbytečný, neboť rodiče nejsou schopni spolu nadále rozumně kooperovat ohledně záležitostí nezl.

Protože byl nezl. svěřen do výchovy matky, bylo třeba upravit rozsah vyživovací povinnosti k nezl. ze strany otce. Nezletilý je žákem první třídy, má potřeby odpovídající jeho věku, jeho zdravotní stav je dobrý. Otec má pouze jednu vyživovací povinnost a vzhledem k výši jeho výdělku je dle názoru soudu odpovídající výživné v částce 2 500 Kč/měsíc, které otec bude splácet vždy do každého 15. dne měsíce v předem k rukám matky, počínaje dnem právní moci rozsudku o rozvodu manželství.

Zdroj: vlastní zpracování autorky

5.3.2 Péče otce o nezletilé dítě

Tato forma porozvodové péče o dítě je stále společností vnímána jako velmi neobvyklá. John Plecka hovoří o fenoménu „*nového otcovství*“, který spočívá ve větší angažovanosti otce při výchově svých dětí. V oblasti péče o dítě můžeme hovořit o emancipaci otců, kteří se domáhají svých práv v této oblasti. (Dudová, 2008)

Přítom je důležité si uvědomit, že muži mohou být stejně dobrými rodiči jako ženy. Rodičovství je dovednost, se kterou se lidé nerodí, nýbrž se ji musí ženy i muži naučit v průběhu svého života. (Warshak, 1996)

I přes tuto skutečnost však ve společnosti převládají stereotypní představy v oblasti porozvodové péče o dítě, což dokazují tvrdá data získaná z posledního SLDB, kdy neúplné rodiny v čele s mužem tvoří pouze 107 084 z celkového počtu 570 836 neúplných rodin. (MPSV, 2014)

Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že výše uvedená data vypovídající o větším zastoupení žen v čele neúplných rodin může být zapříčiněn i neochotou otců mít dítě v péči.

Expert D: *„Ano, ve většině případů se svěřuje dítě do péče matky, ale proč? Protože ani otcové o to nemají zájem. Souhlasí se svěřením do péče matky. Pak jsou procenta, kdy jsou schopni se domluvit a pak jsou ty, kteří dítě do péče na natruc.“*

Expert G: *„Většina otců opravdu chtěla, aby ty děti byly v péči matky, ani nestáli o to, aby se s těmi dětmi mohli, tak často stýkat. To se děje tak posledních 10 let. Rodiče si teď uvědomují, že ty děti chtějí vidat častěji a více chtějí participovat na výchově.“*

Muži, kteří žádají o svěření dítěte do své péče, často vzbuzují ve svém okolí rozporuplné reakce. I když mohou dítěti vytvořit stejně plnohodnotný domov jako matky. Muži v čele neúplné rodiny čelí obdobným problémům jako matky samoživitelky. Tyto problémy spočívají v obrovské zátěži týkající se péče o dítě, vedení domácnosti a v neposlední řadě ve výkonu zaměstnání. Muži, kteří mají dítě ve své péči, se velmi často potýkají s problémy na pracovišti, způsobené nedostatečnou vstřícností od zaměstnavatele. Pro zaměstnavatele se takový muž často stává druhořadným zaměstnancem z důvodu neochoty pracovat přesčas, jezdit na služební cesty apod. (Warshak, 1996)

Muži v čele neúplné rodiny jsou více vystaveni tlaku ze strany společnosti. Děti, které jsou v péči otce, mohou být více pod drobnohledem učitelů a ostatních lidí z důvodu obavy, zda otec péči o dítě zvládá. Přítom nepřítomností otce v rodině v důsledku rozchodu či rozvodu rodičů může dojít k tzv. „paternální deprivaci“ dítěte, která není považována za tak nebezpečnou pro vývoj dítěte ve srovnání s nepřítomností matky v raném věku dítěte. V současné době však oproti minulosti otcové stále více participují na výchově a péči o dítě již v raném věku. Vzhledem k této větší angažovanosti mužů v oblasti péče o stále menší dítě lze usuzovat, že nepřítomnost otce v rodině bude dítětem vnímána obtížněji. Nepřítomnost otce v rodině pro dítě představuje ztrátu vzoru mužské role zejména pro chlapce. Dále

nepřítomností otce v rodině může docházet ke kázeňským problémům dítěte z důvodu ztráty autority. Psychickou deprivaci z důvodu nepřítomnosti otcovské role v rodině způsobují pocity nejistoty, nestability sociálního zařazení. Otec bývá pro dítě přirozeným zdrojem informací o světě a směřuje dítě k budoucímu povolání. V důsledku nepřítomnosti otcovské role přichází rodina ve většině případů o značnou část příjmu tvořící rozpočet domácnosti. Matka je nucena převzít odpovědnost nejen za výchovu a péči, ale také za finanční zajištění chodu domácnosti. V důsledku této situace jsou matky samoživitelky přetížené a nemají dostatek času věnovat se dítěti. Vlivem této deprivace se dítě uchyluje k různým formám přestupků, záškoláctví, toulání, apod. (Langmeier, Matějček, 2011)

Je prokázáno, že neúplná rodina v čele s otcem je oproti neúplné rodině v čele s matkou méně ohrožena materiální deprivací, protože mužům zpravidla po rozvodu neklesá životní úroveň, jako je tomu u žen. Dále otcové/samoživitelé lépe zvládají kázeňské a výchovné problémy svých potomků ve srovnání s matkami samoživitelkami. (Warshak, 1996)

Na druhé straně však mohou o svěřeni dítěte do péče usilovat muži z různých nepřijatelných důvodů. Jedná se například o snahu potrestat matku dítěte, vyřešit svou osamělost po rozchodu, využít dítě jako nástroj k možnosti stýkání se s matkou dítěte apod. V některých případech dokonce otcové žádají o svěřeni dítěte do své péče, z důvodu snahy vyhnout se z placení vyživovací povinnosti. (Warshak, 1996)

Z výše uvedeného vyplývá, že otcové samoživitelé jsou stejně schopni vykonávat péči o své potomky jako matky. Výsledky výzkumů poukazují na skutečnost, že děti v péči otce nevykazují horší výsledky než děti v péči matky. Neexistuje relevantní důvod, proč by péče o dítě měla být výsadním postavením žen. (Warshak, 1996)

V současné době dochází k situaci, kdy problematika otcovství se dostává do veřejněpolitického spektra, o kterém svědčí přijímání zákonů ve prospěch otců. V současné době je ve veřejněpolitickém spektru ohledně otcovství aktuální problematika tzv. *otcovské dovolené*. Důkazem o posunutí problematiky otcovství do popředí veřejněpolitického spektra svědčí i snaha zavedení rovných příležitostí v uspořádání porozvodové péče o dítě ve formě střídavé péče apod.

Kazuistika C rozsudek svěření dítěte do péče otce:

OSPOD byl ustanoven kolizním opatrovníkem ve věci výkonu rodičovské odpovědnosti. Nezletilý David se narodil z mimomanželského vztahu. Do 8 let věku byl ve výchově matky, aniž by úprava byla upravená soudně. Poté došlo ke změně poměrů, kdy matka začala pracovat, otec je nyní v evidenci úřadu práce. Otec má více času na koníčky syna, proto se rodiče dohodli, že syn přejde do výchovy otce. Syn hraje již 3 roky závodně fotbal, je kapitánem, navštěvuje sportovní ZŠ, třikrát týdně má trénink a zápasy. Tím, že syn byl v péči matky, která pracovala, neměla tato nárok na žádnou dávku, např. příspěvek na dítě. Tím, že syn přejde do péče otce, může ho pobírat on. Nezletilý David je jediným dítětem rodičů. Otec žije s družkou, stará se o její dvě děti. V současné době žije rodina v bytě 1+1, ale mají slíbené od majitele domu, že jim dá větší byt. Po provedení šetření bylo zjištěno, že otec má vytvořeny bytové podmínky pro převzetí syna do výchovy. V nepřítomnosti rodičů bylo hovořeno s nezletilým Davidem. Ten uvedl, že navštěvuje 4. třídu ZŠ. Škola i sport ho baví. Rodiče jsou na něj hodní, domlouvají se na všem, zůstali kamarádi. Otec mu nebrání vídat se s mamkou, vychází dobře i s přítelkyní taťky, vše je v pořádku. Tato úprava vyhovuje jak nezletilému, tak i jeho rodičům.

Zdroj: Orgán sociálně-právní ochrany dětí, povinná praxe

5.4 Zákaz styku rodiče s dítětem

V ojedinělých případech může nastat situace, kdy soud omezí styk rodiče s dítětem či dokonce může styk rodiče s dítětem zakázat. K takovému opatření soud přistupuje pouze v krajních případech, ve kterých by mohlo dojít k ohrožení zájmů dítěte. Děje se tak zpravidla po výslechu odborníka. Zákaz styku rodiče s dítětem nastává v případě zneužívání dítěte nebo jeho zanedbávání rodičem. (MSPV, 2012)

Na závěr této kapitoly je nutné podotknout, že společnost potažmo soudy, nemohou dítě po rozvodu automaticky svěřovat do určitého modelu porozvodové péče, ať se již jedná o střídavou péči, společnou péči či péči jednoho z rodičů, z důvodu zohledňování potřeb dané rodiny. Neexistuje schéma, podle kterého by byla možnost paušální rozhodování v otázce porozvodového uspořádání péče o nezletilé dítě. V oblasti rozhodování soudu o porozvodovém uspořádání péče je vždy nutné hledět na dodržování zájmů dítěte, jak již bylo uvedeno výše, upravuje čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. (Warshak, 1996)

Ať se jedná o jakoukoli z výše uvedených forem porozvodové péče o nezletilé dítě, vždy je její úspěch založen na způsobu realizace a dodržování stanovených pravidel. V důsledku

záleží na kvalitě společně stráveného času nikoli na stanoveném časovém hledisku. (MPSV, 2012)

5.5 Shrnutí výsledků analýzy péče po rozvodu

Z provedeného výzkumu vyplývá, že nelze paušálně říci, jaká forma porozvodového uspořádání péče o nezletilé dítě je nejvhodnější z hlediska jeho ochrany před psychickou deprivací. Ve většině případů dotazovaní experti zdůrazňují individuální zhodnocení každého konkrétního případu. Avšak někteří experti by preferovali péči jednoho z rodičů s širokým stykem pro druhého rodiče z důvodu zachování stabilního prostředí a jistoty nezletilého dítěte.

V otázkách týkající se péče po rozvodu o nezletilé děti se vždy bude jednat o individuální zhodnocení případ od případu. Je důležité mít na paměti, že v této problematice nelze ustanovit paušální rozhodování, protože v tomto procesu jsou předmětem rozhodování děti a jejich rodiče. Každý jedinec je svébytná osobnost, z čehož vyplývá, že se ke každému případu musí přistupovat jiným způsobem.

Psychické zátěži dítěte způsobené rozchodem rodičů by dotazovaní experti předcházeli zejména komunikací mezi rodiči a dítětem. Dotazovaní experti považují za důležité, dítěti vše náležitě vysvětlit a informovat o dané situaci. Dle expertů je nutné, aby si rodiče uvědomovali, že primární je zájem dítěte nikoli zájmy rodičů. Pokud se rodiče nejsou schopni dohodnout, měli by vyhledat odbornou pomoc – mediace, rodinná poradna, terapie, dětská psychologie apod.

Dotazovaní experti se vyjadřovali k jednotlivým formám porozvodové péče o nezletilé dítě. Za velice problematickou formu porozvodové péče všichni dotazovaní považují střídavou péči. Dokonce někteří dotazovaní experti s touto formou vyloženě nesouhlasí a jsou proti její aplikaci v praxi. Většina dotazovaných expertů se však shoduje na tom, že střídavá péče je vhodnou formou porozvodové péče pro nezletilé děti za předpokladu naplnění zákonem stanovených podmínek. Jedná se především o schopnost komunikace mezi bývalými manžely či partnery, schopnosti si vzájemně vyměňovat informace týkající se jejich nezletilého potomka, praktikovat stejný výchovný model a nepodrážet autoritu druhého rodiče apod. Zkrátka to, že už nejsou manžely či partnery neznamená, že přestávají být rodiči.

Střídavá péče pokud jsou dodrženy všechny podmínky, za kterých má být střídavá péče stanovena, představuje pro nezletilé dítě nezpochybnitelné přínosy. Jedná se především o možnost být v kontaktu s oběma rodiči. Dítěti jsou tedy poskytnuty oba modely ženské i mužské role. Dítěti ve střídavé péči je umožněno participovat na všedním životě obou rodičů, což dotazovaní experti považují za důležité.

Na druhé straně dotazovaní odborníci spatřují ve střídavé péči spoustu úskalí a rizik pro zdravý vývoj dítěte. Jedná se především o ztrátu stabilního prostředí, kdy o dítěti ve střídavé péči je hovořeno jako o tzv. „baťůžkáři“, který pendluje mezi domovem matky a domovem otce dle stanoveného časového intervalu. Děti ve střídavé péči často navštěvují dvě školky, dvě školy mají dvoje kamarády. Děti v raném věku, které nechápou podstatu střídavé péče, mohou dokonce pociťovat pocity osíření přicházející týden co týden.

Vzhledem k této problematice by většina expertů nesvěřovala děti v raném věku a raném školním věku do tohoto typu porozvodové péče. Průměrně dotazovaní experti hovořili o věkové hranici 12 let, kdy už si je dítě schopno uvědomit, co tato forma porozvodového uspořádání obnáší a je schopno vyjádřit svůj názor. Ostatně tato věková hranice 12 let je stanovena zákonem pro vyjádření dítěte k porozvodové péči před soudem.

Dotazovaní experti, jak bylo naznačeno výše, se kloní ve většině případů ke svěření dítěte do péče jednoho z rodičů s širokým stykem pro druhého rodiče. Hlavním důvodem je zabezpečení stabilního prostředí, které dotazovaní experti považují pro zdravý vývoj dítěte za žádoucí. Nicméně vždy záleží na individuálním zhodnocení daného případu.

Je nutné podotknout, že stejně jako u střídavé péče lze nalézt u péče jednoho z rodičů řadu úskalí, se kterými se rodiči a jejich potomci při této formě péče setkávají. Dotazovaní experti se shodují na úskalích týkající se této formy, které potvrzuje i jejich praxe. Jedná se především o neochotu zejména matek, protože v téměř 90% v čele neúplných rodin stojí právě ženy samoživitelky, umožnit kontakt s otcem. Matky brání v kontaktu s otcem, manipulují s dítětem, dokonce může dojít až k syndromu zavrženého rodiče. Důsledkem této formy péče může dítě navždy přijít o kontakt s druhým rodičem. U rodiče, který má dítě svěřené do péče, se objevují pocity, že on má to privilegium rozhodovat o všech věcech týkajících se dítěte a druhý rodič ho musí poslouchat a vycházet mu vstříc.

Poslední formou péče po rozvodu, na kterou dotazovaní experti vyjadřovali své názory a postoje je tzv. *společná péče*. Dotazovaní experti se shodují, že se jedná o velmi ojedinělou formu porozvodového uspořádání péče po rozvodu. Společná péče je zřejmě vůbec nejideálnější formou po rozvodu pro zdravý vývoj dítěte, avšak představuje obrovské nároky na rodiče. Zejména co se týče jejich tolerance, schopnosti komunikace a dohody na všech důležitých okolnostech týkající se péče a fungování domácnosti. Vzhledem k těmto nárokům, na základě kterých společná péče funguje, je v praxi praktikovaná minimálně.

Jak již bylo nastíněno výše, společná péče představuje pro dítě po rozchodu rodičů minimální změny, tudíž ohrožení psychickou deprivací je v tomto případě péče nejnižší. Dítě neztrácí svůj domov a hlavně kontakt s oběma rodiči. Tím, že rodiče spolu dokážou komunikovat a domlouvat se, tak předávají dítěti dobrý vzor chování.

Nicméně stejně jako u předchozích forem péče po rozvodu nalezneme i u společné péče nějaká úskalí. Za největší úskalí této formy dotazovaní experti považují finanční hledisko, protože u této formy péče není stanovena výše vyživovací povinnosti ani jednomu z rodičů. Finanční stránka v oblasti zabezpečení potřeb dítěte se může stát ohniskem střetů rodičů.

6. Výživné

Následující kapitola se zabývá problematikou výživného. NOZ (č.89/2012 Sb., občanský zákoník) v části 3 zákon o rodině vymezuje různé subjekty, mezi kterými dochází k povinnosti platit výživné. Zákon o rodině hovoří o pěti formách výživného. Jedná se o výživné mezi manžely, výživné rozvedenému partnerovi v případě, kdy se není schopen sám žít. Dále nárok na výživné mají i neprovdané matky. V neposlední řadě se jedná o vzájemnou vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi. (*Výživné a alimenty v ČR, 2015*)

V zákoně o rodině jsou výše uvedené formy výživného rozlišovány. Výživné u neprovdané matky je označováno za „*příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů*“. Výživné u rozvedených manželů se označuje jako „*výživné*“. Výživné vůči nezletilým dětem je označováno za „*vyživovací povinnost*“. (*Bruncko a kol., 2014*)

Vzhledem k zaměření této práce je v následujících řádcích věnována pozornost vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem, tedy z perspektivy matka-otec-dítě, blíže uvedeno v §85 - §86 ZOR, §910 §915-919 NOZ. Vyživovací povinnost rodičů k dítěti vzniká narozením dítěte a setrvává do okamžiku, dokud se jejich potomek, není schopen sám žít. V tomto vztahu bývá jedinec, který má nárok na výživné, označován za *oprávněného* a ten, který má ze zákona povinnost poskytovat výživné, za *povinného*. (*Kovářová, 2014*)

Co se týče vyživovací povinnosti rodičů k dítěti, rodiče mají zabezpečit všestranný rozvoj dítěte ve všech ohledech. Povinnost přispívat na výživu svého dítěte podle svých možností, schopností a majetkových poměrů, je uložena rodičům ze zákona. Dále je v zákoně uvedeno, že dítě má právo podílet se na stejné životní úrovni svých rodičů. (*Kovářová, 2014*)

Konkrétně výživné představuje jednu ze základních funkcí rodiny a to funkci ekonomickou. Hlavním účelem institutu „*výživné*“ je zabezpečení saturace potřeb oprávněného, který není schopen se sám žít. (*Bruncko a kol., 2014*)

Obecně výživné představuje povinnost podílet se na zabezpečování potřeb mezi aktéry rodině-právních vztahů. Podstata výživného spočívá v poskytování prostředků od povinného v hmotné i nehmotné podobě k oprávněnému.²(*Kovářová, 2014*)

Avšak forma plnění výživného může být různá například i v podobě osobní péče, psychické podpory, emočního zázemí a dalších forem, které nejsou právem jasně stanoveny.

²První známé právní zakotvení tohoto pojmu se objevuje u Summerů v zákoníku Ur-Nammu z druhého tisíciletí před našim letopočtem, ve kterém je o výživném hovořeno v souvislosti s rozvodem. Muž byl povinen vyplatit ženu jednou minou stříbra. (*Kovářová, 2014*)

Co se týče našeho území, poprvé bylo o výživném hovořeno v Císařském patentu císaře Františka I. z roku 1811, označeným č.946/1811 Sb. z.s. Zavazoval všechny země rakouského císařství k vyživovací povinnosti otce ve vztahu k potomkům. (*Kovářová, 2014*)

Z výše uvedeného vyplývá, že výživné je nepřímým předmětem: Přímým předmětem v tomto případě je povinnost zabezpečovat výživné. (*Bruncko a kol., 2014*)

Existence institutu vyživovací povinnosti je dána zákonem, nikoliv z rozhodnutí soudu. Soud pouze rozhoduje o stanovení výše vyživovací povinnosti mezi zúčastněnými aktéry a v neposlední řadě rozhoduje v otázkách neplacení vyživovací povinnosti a stanovení následných sankcí. (*Výživné a alimenty v ČR, 2015*)

Podmínkou vzniku práva na výživné je rodině-právní vztah mezi subjekty tzv. *vyživovací vztah*. Vzhledem k výše uvedené podmínce lze konstatovat, že výživné přetrvává do doby existence rodině-právního vztahu. Zpravidla však vyživovací povinnost rodičů k dítěti existuje do doby, dokud se dítě není schopno žít samo. Z tohoto vyplývá, že vyživovací povinnost rodičů k dětem nekoresponduje s věkem dítěte. Vyživovací povinnost tedy nezaniká zletilostí dítěte, ale okamžikem schopností sám se žít. Na druhé straně vyživovací povinnost může skončit před dosažením zletilosti dítěte za okolností ukončení soustavné přípravy dítětem na své budoucí povolání. Jinými slovy nezletilý začne participovat na trhu práce před dosažením zletilosti. (*Bruncko a kol., 2014*)

Institut výživného je velmi úzce spjat se zabezpečením lidské existence a velmi úzce souvisí se saturováním potřeb. Proto je důležité, aby výživné bylo poskytováno pravidelně, jelikož lidské potřeby nelze zajistit jednorázově. K zajištění lidské existence musí docházet saturováním základních lidských potřeb, mezi něž patří především zajištění potravy a obydlí. (*Kovářová, 2014*)

Dalo by se říci, že výživné má spíše spotřební povahu, avšak opak je pravdou. Obsahem výživného vedle zabezpečení stravy, bydlení, ošacení, obuvi, potřeb kulturních, sportovních je i tvorba rezerv např. pro budoucí studium, bydlení apod. (*Bruncko a kol., 2014*)

Abrham Maslow je tvůrcem teorie pyramidy potřeb, která spočívá v myšlence, že potřeby musí být saturovány od těch nejnižších po nejvyšší tedy od fyziologických k seberealizaci. V případě nedostatku či dokonce frustraci na úrovni uspokojování nižších potřeb, nemůže docházet ke kvalitnímu uspokojování vyšších potřeb. (*Maslowova pyramida, 2011*)

Potřeby nižšího charakteru slouží k zachování lidské existence a jsou zabezpečovány instinktivně. (*Bruncko a kol., 2014*)

Současná česká právní úprava výslovně nedefinuje pojem „výživné“. V právní praxi je výživné pojímáno v širším a užším smyslu. Širší vymezení chápe výživné jako jeden ze základních institutů rodinného práva. Skutečnost, že výživné je jedním ze základních institutů rodinného práva, vypovídá i samotné rodinné právo, které tvoří čtyři části a celá třetí část je

věnována právě úpravě výživného. Z hlediska praxe tvoří výživné podstatnou část agendy soudů. (Bruncko a kol., 2014)

V užším pojetí je výživné chápáno jako vlastní předmět plnění, které může být jak finanční tak nefinanční povahy. (Bruncko a kol., 2014)

Vyživovací povinnost, v případě soudního rozhodnutí, je povahy hmotné, z důvodu snazší vymahatelnosti. Soud stanovuje měsíční výši výživného, která bývá zpravidla splatná vždy měsíc dopředu v pravidelných částkách. Existují ojedinělé případy, ve kterých soud stanoví způsob nakládání s poskytovaným výživným. Jedná se například o placení spořicíh účtů apod. (Bruncko a kol., 2014)

Pro oprávněného, je povinný nahraditelným subjektem. Jeho roli může zastoupit stát v podobě uspokojování potřeb oprávněného prostřednictvím dávek z veřejného rozpočtu (dávky v hmotné nouzi, sirotčí důchod, zálohové výživné apod.) ale i jiné organizace. Oproti tomu oprávněný je pro povinného nenahraditelným subjektem, z důvodu nesplnění morální odpovědnosti a spravedlnosti. (Bruncko a kol., 2014)

6.1 Způsoby určení vyživovací povinnosti

Předtím než bude přistoupeno k jádru problematiky stanovování výše vyživovací povinnosti, je nutné zdůraznit, že rodiče jsou povinni přispívat na výživu svého dítěte podle svých možností, schopností a majetkových poměrů. Dítě má právo podílet se na stejné životní úrovni svých rodičů blíže upraveno §915 NOZ.

Existují dva způsoby, jakými lze stanovit výši vyživovací povinnosti, buď dohodou rozcházejících/rozvádějících se rodičů (viz příloha č. 5), nebo stanovením výše výživného prostřednictvím soudního rozhodnutí. Dohoda rodičů ohledně výše výživného nemusí být v písemné podobě, avšak praxe poukazuje na skutečnost, že písemná podoba dohody o výši výživného je více než žádoucí. Nevýhodou dohody na výši výživného je změna poměrů. Dohoda o výši výživného mezi účastníky platí pouze do okamžiku setrvání poměrů, za kterých byla dohoda uzavřena. V případě změny poměrů kteréhokoli z účastníků dohody je nutné uzavřít dohodu novou. (Kovářová, 2014)

V některých případech je nutné mít dohodu mezi účastníky o výši výživného potvrzeno soudním rozhodnutím. Jedná se například o situaci, když jeden z rodičů žádá o přiznání sociálních dávek. Soud vždy dává přednost schválení dohodě rodičů před autoritativním rozhodnutím soudu. Při tomto soudním rozhodnutí má důležitou úlohu OSPOD, který zastupuje zájmy dítěte v roli kolizního opatrovníka. Pakliže se rodiče dohodnou na výši výživného a OSPOD nemá námitky proti této domluvené výši, soud tuto dohodu schválí. (Kovářová, 2014)

Pokud k dohodě o výši výživného na nezletilé dítě mezi rodiči nedojde, dochází k soudnímu řízení, což představuje druhý způsob stanovení výše vyživovací povinnosti. Soud rozhoduje o vyživovací povinnosti i tehdy, pokud povinný neplní svou vyživovací povinnost dobrovolně, tzn. *včas a v odpovídající výši*. (Kovářová, 2014)

Problematika stanovování výše vyživovací povinnosti je předmětem diskusí nejen mezi odborníky ale i laické veřejnosti. Stanovování výše vyživovací povinnosti se v jednotlivých zemích liší. V některých zemích jsou stanovené podrobné návody pro stanovení výše výživného s popisem modelových situací, které mohou nastat v praxi. Oproti tomu v ČR je vše ponecháno na individuálním zhodnocení soudu, platí zde obecná právní úprava. (Kovářová, 2014)

6.2 Určování výše vyživovací povinnosti

Pro stanovení výše vyživovací povinnosti je podstatné soudní zhodnocení odůvodněných potřeb oprávněného. Dále je nutné prozkoumat schopnosti, možnosti a majetkové poměry na straně povinného a v neposlední řadě musí být zamezeno rozporu s dobrými mravy. (MSPV, 2014)

Co se týče potřeb oprávněného v tomto případě dítěte, výživné by mělo zabezpečit výdaje spojené s jeho vývojem ve všech ohledech. Při stanovování výše výživného je důležitým atributem věk dítěte, protože potřeby se s věkem dítěte mění. Neméně důležitým atributem je i zdravotní stav dítěte. Při stanovování výše vyživovací povinnosti rodiče k dítěti, je bráno v úvahu také právo dítěte na stejnou životní úroveň, jakou mají jeho rodiče. Mezi tzv. *odůvodněné potřeby* oprávněného patří i tvorba úspor, pokud to umožňují majetkové poměry na straně rodičů. (MSPV, 2014)

Na výživné má oprávněný nárok pouze za předpokladu, že není schopen sám se živit a pokud poskytováním výživného nedochází k rozporu s dobrými mravy. Je důležité zmínit, že i nezletilé dítě může být vlastníkem určitého majetku, ze kterého může mít zisk a následně, tak uspokojit své vlastní potřeby. Na druhé straně sice dítě může být vlastníkem např. určité nemovitosti, která je ovšem ve špatném stavu a tržní hodnota daného majetku, který nezletilý vlastní, tak neumožňuje pokrytí nákladů spojených s jeho výživou. Na vyživovací povinnost rodičů k dítěti nemá vliv příležitostný příjem dítěte ze studentských brigád. (MSPV, 2014)

V současné době zjistit reálný příjem povinného rodiče je úkol hodný detektiva. V praxi se stává, že povinný rodič hledá různé možnosti, jakými zamezit zjištění soudu o jeho reálném příjmu. Na straně povinného, jak již bylo zmíněno výše, jsou posuzovány jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry. Se zjišťováním majetkových poměrů povinného se objevují v praxi značné překážky. Soud zvažuje objektivní i subjektivní stránku povinného rodiče

v případě jeho neschopnosti platit výživné, zda se povinný dobrovolně nevzdal možnosti výhodnějšího zaměstnání, výdělečné činnosti či majetkového prospěchu. (Kovářová, 2014)

Expert C: *„Nejhorší je zjistit majetkové poměry povinné, kde se vůbec povinný zdržuje. Nezdržují se na trvalém bydlišti. Vůbec sehnat toho otce. Nemají žádnou pořádnou práci. Pracují na černo. Zase matka by si měla vybírat solidního otce pro své děti.“*

Příkladem může být, když povinný před zahájením řízení změnil své finančně výhodné zaměstnání za méně finančně výhodné nebo že změnil svůj úvazek z plného na částečný apod. Soud je povinen toto rozhodnutí povinného prozkoumat, zda tak neučinil bezdůvodně. (Kovářová, 2014)

Obdobný postup je zvolen i v případě, kdy se povinný rodič vzdá svého nároku na dědictví ku prospěchu jiné osoby než je oprávněný. Pokud je povinný nezaměstnaný je povinností soudu prozkoumat, zda povinný je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání na Úřadě práce ČR a zda sám aktivně práci hledá. Soudy se také potýkají s obtížným zjišťováním příjmů u soukromých podnikatelů. Z tohoto důvodu soud po soukromých podnikatelích vyžaduje předložení posledního daňového přiznání, výpisy z účtů apod. (Zrůsta a kol., 2014)

Velmi často se v praxi soudci setkávají s podnikateli, kteří vykazující minimální zisky či dokonce ztrátu, avšak jezdí na exotické dovolené, vlastní luxusní automobil apod. U soudu však tvrdí, že jejich mzda je téměř na stejné úrovni jako jejich zaměstnanců. V takovýchto případech nestačí soudu pouze předložení daňového přiznání, ale kompletní a podrobná analýza účetnictví povinného. Dále se jedná o prověření nadhodnocených pohledávek, chybějících závazků, fiktivních rezerv apod. (Zrůsta a kol., 2014)

Expert F: *„Nejhorší situace je snad s podnikateli nebo respektive s takovými rodiči, kteří figurují v obchodních společnostech, vyplácí si minimální mzdu a zastávají jednatelství bez odměny, navíc společnost je dlouhodobě ve ztrátě. Takže pak je velice těžké zjistit reálný příjem toho člověka. Samozřejmě tam je zde možnost použití ustanovení § 916 občanského zákoníku, soudu se teď nově od 1. 1. 2014 otevírá možnost zákonné fikce, když povinný rodič soudu nedoloží svoje příjmy nebo listiny, z nichž to lze stanovit, může soud vyměřit výživné z částky 25 násobku životního minima pro jednotlivce. Nově je to tam formulováno tak, že to nestíhá jenom podnikatele a teoreticky vzato lze toto ustanovení použít i na osoby které jsou zaměstnané, či mají příjmy jiného charakteru než OSVČ. Na druhou stranu těžko si ale dovedu představit, že by v řízení, které má charakter řízení, kdy soudce je povinen zjišťovat si nebo zajišťovat si důkazy do spisu, i když účastník zůstává nečinný a vlastně se musí řídit vyšetřovací zásadou, že by si*

nevyžádal zprávu od zaměstnavatele, když by věděl, kde ten dotyčný pracuje a hned by se „vrhnul“ na to zákonné ustanovení, které dává tuto možnost. Tak se domnívám, že takové rozhodnutí by neobstálo. Nezřídka se stává, že třeba v očích veřejnosti se primitivní jednání o stanovení výživného protáhne na 4 až 5 jednání, zvláště když povinný rodič nespolupracuje a dělá všechno, proto aby tyto věci byly nezjistitelné.“

V některých případech jsou soudy nuceny spolupracovat i s finančním úřadem. V případě, kdy soudu nestačí předložení výše jmenovaných podkladů, soud přihlíží k celkové životní situaci povinného, ve kterém zohledňuje jeho životní styl, osobní život, bydlení a jeho majetek. (Kovářová, 2014)

Oprávněný má právo, podílet se na životní úrovni povinného. I když potřeby oprávněného představují nižší náklady, než je stanovená výše výživného soudem, soud může naříditi povinnému tvorbu úspor pro oprávněného do budoucna. (Zrůsta a kol., 2014)

V praxi se objevují případy, kdy povinný nemá příjem, avšak vlastní majetek. Povinný, který vlastní majetek, ale nemá příjem, velmi často argumentuje tím, že je sám osobou finančně potřebnou a z tohoto důvodu odmítá platit výživné oprávněnému. Rozhodnutí soudu však v takovém případě stanovuje povinnému výživné, i přesto že nemá vlastní příjem, ale vlastní majetek, má povinnost tento majetek zpeněžit a uhradit výživné oprávněnému. (MPSV, 2014)

Na druhé straně soud při stanovení vyživovací povinnosti zohledňuje další vyživovací povinnost povinného vůči jiným osobám a v neposlední řadě jeho životní náklady, zdravotní stav apod. (MSPV, 2014)

Expert D: *„Základní omezení je, že se určuje počet vyživovacích povinností. Na jiná omezení by se neměl brát zřetel – dluhy, půjčky to nikoho nezajímá.“*

Pro stanovení výše vyživovací povinnosti je klíčové zjištění majetkových poměrů povinného, avšak v praxi se soudci setkávají s neochotou povinných rodičů doložit soudu svůj průměrný měsíční příjem. Potíže s dokládáním skutečného průměrného měsíčního příjmu tkví ve spoustě problémů. Jedním z takovýchto problémů je neuvádění veškerých benefitů na výplatní pásce, které mají zaměstnanci k dispozici. Dále se jedná o vyplácení odměn zaměstnavatelem neoficiálně, tudíž pak není možné toto doložit u soudu. Existují samozřejmě i rodiče, kteří mají své příjmy z nelegální činnosti. Příjmy rodičů za účelem posouzení jejich majetkové situace, se zjišťují za období posledních šesti až dvanácti měsíců před okamžikem

rozhodnutí soudu. Hlavním důvodem sledování tohoto časového úseku je skutečnost, že zpravidla dochází k vyplácení odměn a prémie zaměstnavateli jednou ročně. (Kovářová, 2014)

Informace o majetkových poměrech povinného soud získává prostřednictvím výpisu z katastru nemovitostí, z obchodního rejstříku z údajů účetní uzávěrky a ze znaleckých posudků. (MS, 2010)

V případě, že rodič nepředloží soudu výpis o jeho příjmech, soud vychází z předpokladu, že jeho průměrný plat činí 25násobek životního minima, které činí 3410 Kč. Tato částka byla navýšena novelizací občanského zákoníku. Předtím zákon o rodině uváděl 15násobek životního minima. V praxi se však ukázalo, že v některých případech se tato hranice minula účinkem. (MSPV, 2014)

Soud je dále povinen porovnat, jak který z rodičů pečuje o dítě a o domácnost (MSPV, 2014)

Výživné nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Rozpor s dobrými mravy je posuzován v rámci konkrétního případu a uvážení soudu. Za rozpor s dobrými mravy není považováno nestýkání se rodiče s dítětem, i když to povinný rodič shledává za újmu na svých rodičovských právech. (MSPV, 2014)

Za rozpor s dobrými mravy může být pokládána neochota oprávněného nastoupit do zaměstnání či rozhodnutí oprávněného žít z úspor či dokonce na dluh. (Kovářová, 2014)

Institut „výživné“ nemá zákonem stanovenou horní ani spodní hranici. Výše výživného stanovená soudem není definitivní vzhledem k měnícím se potřebám oprávněného a k měnícím se majetkovým poměrům na straně povinného. (Bruncko a kol., 2014)

Expert I: „ Tam jde spíše potom o to, že ty soudy neradi to výživné snižují, takže si myslím, že je lepší dát nižší výživné a potom ho zvyšovat podle potřeb dítěte.“

Z povahy vyživovací povinnosti zabezpečit všestranný rozvoj nezletilého dítěte, je soud zmocněn zohledňovat i sezónní potřeby dítěte, jako je vybavení pro zimní a letní volnočasové aktivity. (Kovářová, 2014)

Jak již bylo zmíněno výše, právní oblast stanovování výše výživného, je v ČR upravena velmi obecně, a proto není překvapivé, že v rámci území ČR dochází k velkým rozdílům v rozhodovací praxi soudů v rámci řízení týkající se úpravy poměrů nezletilého dítěte. (MSPV, 2014)

6.2.1 Veřejněpolitický nástroj pro sjednocení rozhodovací soudní praxe ve formě doporučující tabulky

Z důvodu dlouhodobých rozdílů panujících v rozhodovací praxi soudů v ČR v podobných případech, vláda stanovila MS povinnost vypracovat materiál podle, kterého by mohla být v ČR zabezpečena větší jednota v oblasti rozhodování o výživném na nezletilé dítě. O rozdílnosti rozhodovací praxi soudů vypovídají i některé výzkumy, které poukazují na skutečnost, že v některých případech se stanovené výživné liší i v řádu dvojnásobku. (MS, 2010)

Z tohoto důvodu MS v roce 2010 vydalo doporučující soudcovský materiál v podobě tabulky pro výpočet výše vyživovací povinnosti. Tento doporučující materiál je aplikovatelný pouze pro případy rodin s jedním nebo dvěma nezletilými dětmi. Tyto rodiny však tvoří 80% všech rozpadajících se rodin. (Kovářová, 2014)

Expert F: *„Já vím o řadě kolegů, kteří ty tabulky nikdy nepoužívali a rozhodují podle vlastní úvahy na základě těch konkrétních okolností, které jsou v dané věci prokázány a dle vlastní úvahy. Domnívám se, že je to v pořádku, že soudce prostě v každém případě musí zohlednit výjimečnost té situace na straně oprávněného i povinného, a nelze tomu vnucovat nějakou šablonu. Je na místě, že ty tabulky mají pouze doporučující charakter a jsou vodítkem pro samotné účastníky řízení v tom smyslu, co lze v řízení stran výživného asi očekávat.“*

Expert G: *„Tabulky mají pouze doporučující charakter. Já si myslím, že v současné době soudci stanovují výživné v co možná nejvyšší míře, protože ty potřeby dětí se zvyšují. Pokud je to možné, tak soudci dávají vysoké výživné, protože v tom výživném se má odrážet mnoho aspektů života dítěte. Je pravda, že to rozhodování soudců může být různé.“*

Cílem vzniku tohoto doporučujícího materiálu bylo sjednotit soudní praxi v oblasti určování výše vyživovací povinnosti na úrovni okresních a krajských soudů. Tento doporučující materiál je možné využít pouze pro běžné případy určování výše vyživovací povinnosti, tedy za předpokladů, že povinný má nejvýše dvě vyživovací povinnosti, jeho příjmy jsou průměrné a oprávněný nevykazuje zvláštní nároky. (MSPV, 2014)

V nestandardních případech, jako je např. velký počet vyživovacích povinností či nestandardně nízký nebo vysoký příjem povinného, by mělo být postupováno na základě zákona o rodině. (MS, 2010)

Tabulka č. 2: Doporučující tabulka pro stanovení výše výživného

Kategorie	Věk dítěte	Procentuální rozmezí k výši příjmu rodiče
1.	0 – 5 let	11 – 15 %
2.	6 – 9 let	13 – 17 %
3.	10 – 14 let	15 – 19 %
4.	15 – 17 let	16 – 22 %
5.	18 a více let	19 – 25 %

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti: Doporučující tabulka pro stanovení výše výživného, 2010

V tabulce nalezneme věkové kategorie dítěte a procentuální rozmezí pro stanovení výše vyživovací povinnosti z příjmu povinného rodiče. K těmto konkrétním procentuálním rozmezím dospělo MS na základě průměrných přímých vydání na spotřebu dítěte v ČR. Pro stanovení výše vyživovací povinnosti soud zvolí věk dítěte a přihlédně k procentuálnímu rozmezí, kdy hraniční procenta z intervalu se aplikují pro konkrétní situace. Příkladem pro použití dolní hranice procentuálního rozmezí může být přihlédnutí soudu ke skutečnosti, že povinný má další vyživovací povinnosti. Naopak použití horní hranice procentuálního rozmezí pro stanovení výše vyživovací povinnosti může být skutečnost vyšších zdravotních výdajů na potřeby dítěte. (MS, 2010)

Pro výpočet výše výživného je zapotřebí mít k dispozici čistý příjem povinného bez jakéhokoli snížení o hypotéku, leasing, náklady na domácnost apod. Doporučující tabulka pro výpočet výše výživného je dobře použitelná pro rodiny s jedním dítětem. Pro výpočet výše výživného na dvě děti se použije procentuální rozmezí na horní hranici pro starší dítě. (Kovářová, 2014)

Vznik doporučujícího materiálu v podobě tabulky pro výpočet výše výživného přináší do české rozhodující praxe soudů právní jistotu účastníkům, že ve stejných případech soud zvolí stejný přístup. Tento metodický materiál dále umožňuje jakousi předvídatelnost rozhodování soudů, která tu před rokem 2010 neexistovala. V neposlední řadě se jedná o materiál, který prochází každoroční aktualizací procentuálních rozmezí vycházející ze statistik spotřeby domácností z dat ČSÚ. (MS, 2010)

Přínos tabulky lze spatřovat v možnosti rodičů vypočítat orientační výši výživného. Tabulku dále využívají sociální pracovníci, právní zástupci a v neposlední řadě soudci. Tento

metodický materiál vedl ke snížení počtu odvolání a zvýšil podíl rodičů, kteří jsou schopni se na výši výživného dohodnout před začátkem soudního řízení. (Kovářová, 2014)

6.3 Úhrada vyživovací povinnosti

Výživné musí být poskytováno pravidelně a v předem stanovených částkách, protože lidské potřeby nelze uspokojit jednorázově, nýbrž průběžně. Zpravidla bývá výživné hrazeno měsíc dopředu a mělo by obsahovat i nahodilé výdaje na školní výlety, kulturní akce, mimořádné výdaje spojené se zdravým apod. Jelikož výše výživného není stanovena definitivně, je možnost v případě změny poměrů zahájit nové řízení. Pokud se jedná o nezletilé dítě, může dojít ke změně i bez návrhu. Výživné bývá nejčastěji splatné do 15. dne v měsíci předem k rukám rodiče, u kterého je nezletilé dítě v péči. (Kovářová, 2014)

V praxi se bohužel stává, že povinný rodič výživné neplní v celé výši nebo vůbec. V takovém případě oprávněný rodič podá návrh na zahájení soudního řízení. Soud může vymoci dlužné výživné až tři roky zpětně ode dne podání návrhu. Soud uloží povinnému dlužné výživné uhradit spolu s běžným výživným s možností dlužné výživné uhradit prostřednictvím splátkového kalendáře nebo formou jednorázové úhrady dlužné částky na výživném oprávněnému. (MPSV, 2014)

Na druhé straně, pokud nastane situace zrušení nebo snížení vyživovací povinnosti i za dobu minulou, je oprávněný povinen vrátit výživné, které doposud nespotřeboval na úhrady svých potřeb. (MPSV, 2014)

Výživné není promlčitelné, ale co se týče nároku na jednotlivé splátky výživného, ty promlčitelné jsou po lhůtě tří let. (MPSV, 2014)

Kazuistika D rozsudek soudu ve věci určení výše výživného na nezletilého syna:

Po dobu před i po rozvodu manželství se svěruje nezletilý syn do péče matky. Otec se zavazuje platit na výživu nezletilého syna s účinností částku 3500,-, vždy do každého 15. dne v měsíci předem k rukám matky. Dlužné výživné se zavazuje otec zaplatit matce v měsíčních splátkách spolu s běžným výživným do úplného zaplacení pod ztrátou výhody splátek.

Zdroj: Orgán sociálně-právní ochrany dětí, povinná školní praxe

6.4 Proces soudního rozhodování o vyživovací povinnosti

Oblast vyživovací povinnosti je upravena §466 a násl. zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Rozhodování o výživném je v rámci řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Toto řízení probíhá u příslušného obvodního soudu, kde má nezletilé dítě bydliště a je možné ho zahájit i bez návrhu. V případě změny bydliště nezletilého je možnost přesunout toto řízení k obvodnímu soudu v novém místě bydliště. Účastníky soudního řízení jsou rodiče nezletilého a kolizní opatrovník hájící zájmy dítěte. Soud je povinen prozkoumat skutkový stav a to nejen na základě předložených důkazů účastníků soudu, ale i na základě vlastního šetření. Účastníci se mohou proti rozhodnutí obvodního soudu odvolat k příslušnému krajskému soudu. Dovolání v tomto typu řízení není možné. V případě, že byla rozsudkem soudu porušena některá ze základních lidských práv, je možné podat stížnost k ústavnímu soudu. (MPSV, 2014)

Expert C: *„Mělo by to být rychlejší. Trvá to strašně dlouho. Než se to nařídí, trvá to 2-3 měsíce. Je to strašně pomalé, jsou přetížené, není dostatečná kapacita. Ve věci řízení o výživném nemusí být vždy přítomni soudci, stačilo by, aby tam byl pouze nějaký asistent.“*

Expert F: *„Nezřídká se stává, že třeba v očích veřejnosti se primitivní jednání o stanovení výživného protáhne na 4 až 5 jednání, zvláště když povinný rodič nespolupracuje a dělá všechno, proto aby věci byli nezjistitelné.“*

6.4.1 Předběžné opatření

Předběžné opatření je institut, který slouží k prozatímní úpravě poměrů před soudním rozhodnutím. K předběžnému opatření je přistoupeno z důvodu obavy z ohrožení výkonu soudního rozhodnutí, nebo pokud je potřeba dočasně upravit poměry účastníků. (Kovářová, 2014)

Expert E: *„Doporučujeme matkám podat návrh na předběžné opatření, než dojde k samotnému soudnímu rozhodnutí z důvodu pomalejšího rozhodování soudů v praxi. Soudy o tom předběžném opatření většinou rozhodnou, ale ne v takové výši jako při standardním soudním řízení. V praxi to funguje tak, že než se rodiče rozvedou, tak matce doporučujeme podat návrh na předběžné opatření, pokud to finančně nezvládá.“*

Soud předběžné opatření schválí za předpokladu, že by mohlo dojít k hmotné nouzi nezletilého dítěte, než dojde k běžné úpravě poměrů. Jak již z názvu tohoto opatření vyplývá,

jedná se o opatření dočasné a to do doby, dokud nedojde k pravomocnému rozhodnutí opatrovnického soudu. (Kovářová, 2014)

Předběžným opatřením může být soudem uloženo povinnému platit výživné, složit určitou finanční částku, uložit nějaký předmět do úschovy soudu, aby s ní povinný nemohl nakládat. Dále může soud nařídit povinnému, aby něco nekonal, něčeho se zdržel či něco snášel. (Právní poradna Aperiio)

Toto opatření bude zrušeno, za předpokladu neplatnosti důvodů, za kterých bylo toto opatření nařízeno soudem. Konec účinnosti tohoto nařízení také končí uplynutím doby, po kterou bylo nařízeno. (Právní poradna Aperiio)

6.5 Způsoby vymáhání výživného

Výživné je možné vymáhat dvěma způsoby buď rozhodnutím soudního výkonu, nebo exekucí. V obou těchto případech je nutné mít exekuční titul v podobě rozhodnutí soudu o stanovení výše výživného. (MPSV, 2014)

Expert A: „Hlavní problémy jsme shledali v tom, že vlastně u nás je velmi málo efektivní soudní výkon rozhodnutí oproti tomu, jak efektivní je exekuce. Bude to nejspíš tím, že soudní výkon má velmi málo možností, jak toho dosáhnout. Samozřejmě je to o lidech, ale samozřejmě exekutoři jsou placeni od toho, co získají. Soudní vykonavatelé jsou placeni paušálně, takže si to asi dovedeme spočítat. Samozřejmě jsou tam i možnosti, které jsou dány úplně jinak například soudní výkon rozhodnutí. Ta oprávněná osoba musí přímo označit, ze kterého majetku to má být strháváno, oproti tomu exekutoři mají mnohem větší možnosti, protože dosáhnou opravdu na všechno, ale stejně přesto ti exekutoři nemají až tu vysokou vymahatelnost u toho výživného, jak by mohli mít. Tam je právě problém v té práci na černo je tam problém v tom, že lidé zatajují svůj majetek a tohle to chce opravdu hlubší řešení než jenom to řešit tím zálohovým výživným nebo pak jinou jakoukoli dávkou vlastně až ten důsledek. Chce to řešit příčiny toho vzniku neplatičství.“

Pokud povinný rodič neplní svou vyživovací povinnost vůbec nebo pouze z části, má oprávněný právo po povinném dlužné výživné vymáhat. Pokud povinný rodič neplatí stanovené výživné na nezletilé dítě, tak se rodič, který má nezletilé dítě v péči může obrátit na OSPOD, kde mu sociální pracovníce tohoto úřadu pomohou se sepsáním a podáním návrhu k soudu. (MSPV, 2014)

K výkonu soudního rozhodnutí je příslušný obvodní soud v místě bydliště nezletilého dítěte. Návrh na zahájení řízení musí obsahovat formální náležitosti (označení soudu, oprávněného, povinného, rodné číslo). Dále čeho má být soudem dosaženo a jakým způsobem. K návrhu na zahájení trestního stíhání musí být přiložen exekuční titul tedy soudní rozhodnutí o stanovení výše výživného. Často se v praxi oprávnění potýkají s problémem, že neznají trvalé bydliště povinného ani místo, kde se povinný zdržuje. Za takové situace má oprávněný právo požádat soud o pomoc při zjištění místa bydliště povinného. (Placení a vymáhání výživného, 2014)

Expert C: *„Evidence trvalého bydliště. Pamatuju dobu, kdy před 15 lety Policie řekla, kde člověk bydlí. Dnes je to tajné. Ochrana osobních údajů. Evidence není, protože je svoboda pohybu. Kdyby se udělala evidence, když pronajímatel uzavře nájem, dnes se nic nemusí. Nemusí se hlásit, koho tam člověk ubytovává. To vyhovuje dlužníkům. Kdyby se toto zavedlo tak by to usnadnilo vymahatelnost.“*

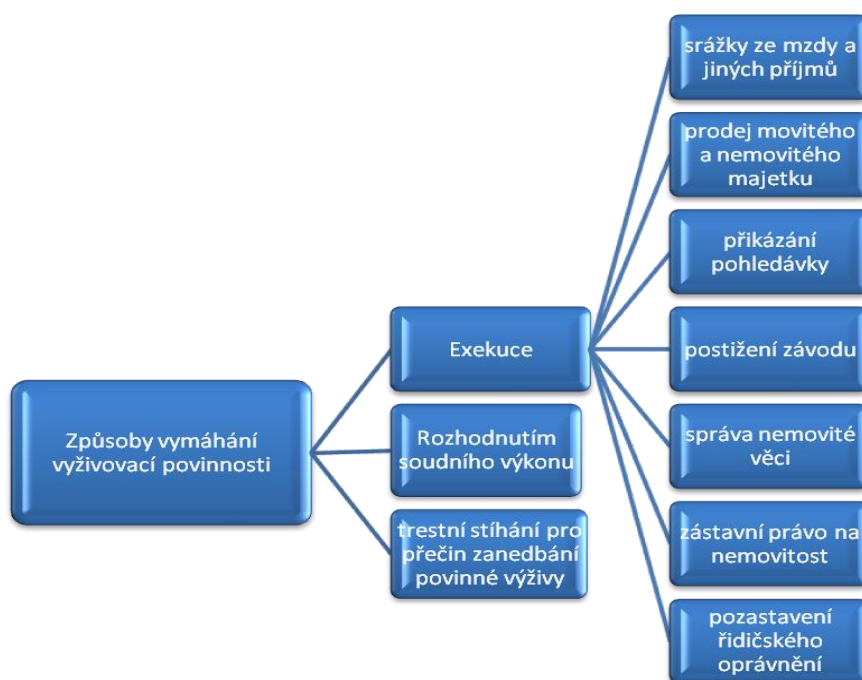
Expert D: *„Matka má právo žádat o pomoc soud se zjištěním trvalého bydliště otce. Hlavní kámen úrazu je práce na černo otců neplatičů. Musela by se změnit i legislativa v jiných oblastech než pouze v rodinné politice. V tomto státě mi přijde, že práce na černo není až tak nelegální.“*

Druhou z možností jakým způsobem vymoci výživné, je exekucí dle zákona č.120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti a změně dalších zákonů. Tento způsob jakým se může oprávněný domoci svých práv v podobě nároku na výživné, je nejčastější a také nejrychlejší. Oprávněný podává exekuční návrh soudnímu exekutorovi. Exekuční návrh obsahuje stejné náležitosti jako návrh soudního rozhodnutí kromě způsobu exekučního rozhodnutí. Nejpozději do 15. dne ode dne doručení exekučního návrhu podává exekutor žádost soudu o pověření k provedení exekuce. Soud má stanovenou lhůtu 15 dnů na vydání pověření k provedení exekuce. Poté, co soud pověří exekutora k výkonu exekuce nad povinným rodičem, exekutor zašle oprávněnému vyrozumění o započetí exekuce včetně exekučního příkazu. V tomto příkazu je uveden způsob, jakým bude exekuce proti povinnému provedena, tak aby splnil svou povinnost vyplývající ze soudního rozhodnutí. (MPSV, 2014)

Expert A: *„U nás je velmi málo efektivní soudní výkon rozhodnutí oproti tomu jak efektivní je exekuce. Bude to nejspíš tím, nesoudní výkon má velmi málo možností, jak toho dosáhnout. Samozřejmě je to o lidech, ale samozřejmě exekutoři jsou placeni od toho co získají. Soudní vykonavatelé jsou samozřejmě placeni paušálně, takže si to asi dovedeme spočítat.“*

Samozřejmě jsou tam i možnosti, které jsou dány úplně jinak například soudní výkon rozhodnutí ta oprávněná osoba musí přímo označit, ze kterého majetku to má být strháváno oproti tomu exekutoři mají mnohem větší možnosti, protože dosáhnout opravdu na všechno, ale stejně přesto ti exekutoři nemají až tak vysokou vymahatelnost u toho výživného, jakou by mohli mít. Tam je právě problém v té práci na černo, je tam problém v tom, že lidé zatajují svůj majetek a tohle to chce opravdu hlubší řešení.“

Schéma č. 5: Znázornění způsobů vymáhání vyživovací povinnosti

Zdroj: vlastní zpracování autorky

Dlužnou částku za výživné na nezletilé dítě a náklady spojené s exekucí hradí povinný. Jedná se o odměnu exekutora, náhradu hotových výdajů, náhradu za ztrátu času při provádění exekuce apod. Pokud je povinný nemajetný, je nutné podání návrhu na exekuci zvážit, protože v případě zastavení exekučního řízení z důvodu nemajetnosti povinného, přechází náklady spojené s exekucí na oprávněného. (Placení a vymáhání výživného, 2014)

Pokud je proti povinnému vedeno více exekucí, výživné má přednostní postavení mezi ostatními pohledávkami je tzv. *přednostní pohledávkou*. (Placení a vymáhání výživného, 2014)

Exekuci je možné provést pouze způsoby uvedenými v exekučním řádě. Exekucí lze zajistit majetek pouze do takové výše, v jaké je vymáhána pohledávka včetně nákladů spojených s vymáháním. V jednom exekučním řízení je možné použít více způsobů provedení

exekuce najednou dokonce i všemi zákonem stanovenými způsoby, pokud se pouze jeden způsob exekuce jeví neúčinným k uspokojení pohledávky oprávněného. (Zákon č. 120/2001 Sb., zákon o soudních exekutorech a exekučních činnosti)

Mezi způsoby jakými lze provést exekuci patří srážky ze mzdy a jiných příjmů, prodej movitého a nemovitého majetku, příkázáním pohledávky, postižením závodu, správou nemovité věci, zřízením exekutorského zástavního práva na nemovitých věcech a nejnovější způsob provedení exekuce pozastavením řídičského oprávnění. (Zákon č. 120/2001 Sb., zákon o soudních exekutorech a exekučních činnosti)

Přičemž nejvíce efektivní způsob provedení exekuce je prostřednictvím srážek ze mzdy. Od roku 2013 je možnost provedení exekuce prostřednictvím pozastavení řídičského oprávnění v případě neplacení vyživovací povinnosti. Exekuční příkaz pozastavení řídičského oprávnění je doručen registru řidičů, nesmí být však doručen dříve než povinnému. (MPSV, 2014)

Exekuční příkaz je doručen povinnému do vlastních rukou a ode dne doručení tohoto příkazu je pozastaveno řídičské oprávnění povinnému. Po splnění vyživovací povinnosti vůči oprávněnému, exekutor o této skutečnosti vyrozumí orgán, který vede registr řidičů a ten poté opět obnoví řídičské oprávnění povinného. Registr řidičů je informační systém, který je nejčastěji pod vedením obecního úřadu s rozšířenou působností. Exekuční příkaz bude zrušen, pokud povinný uspokojil vyživovací povinnost vůči oprávněnému. (Zákon č. 120/2001 Sb., zákon o soudních exekutorech a exekučních činnosti)

Toto relativně nové opatření ve způsobu vymáhání výživného nelze využít v případech, kdy povinný prokáže, že potřebuje řídičské oprávnění k zabezpečení základních životních potřeb. Jedná se především o řidiče z povolání, kteří by zabavením řídičského průkazu, přišli o zaměstnání. Ve svém důsledku by tento způsob vymáhání vyživovací povinnosti byl kontraproduktivní. (MPSV, 2014)

Dle dotazovaných expertů se jedná o relativně efektivní nástroj řešení problematiky neplatičství, avšak v praxi se až tolik nevyužívá.

Expert C: „Domnívám se, že je to dobré opatření. Úskalí vidím v tom, když prokazují, že řídičské oprávnění potřebují k výkonu svého zaměstnání. Více specifikovat. Jestli nemůže využívat MHD, je to o změně toho výkladu toho zákona.“

Expert F: „Já jsem se s tím setkala tak ve dvou případech asi za posledních 5 let. Otec pak vyvíjel snahu na to, aby to řídičské oprávnění dostal zpět, potažmo, aby vyživovací povinnost splnil. Nevím, proč se to tak málo využívá, určitě to smysl má.“

Expert G: „Myslím, že je to dobrý nástroj k řešení neplatičství, že ti otcové ve většině případů to výživné zaplatí.“

Expert I: „Mě ten řidičák moc neoslovil. Podle mého názoru je to zbytečný nástroj. Zažila jsem to pouze v jednom případě zabavení řidičského oprávnění a pán nezaplatil dodnes to dlužné výživné.“

Expert J: „Sebrat někomu řidičák se ukazuje, že to funguje.“

Poslední možností jak postupovat vůči povinnému, který neplatí svou vyživovací povinnost z nedbalosti či úmyslně je podáním trestního oznámení pro přečin zanedbání povinné výživy dle §196 zákona č.40/2009 sb., trestní zákoník. Oprávněný může podat trestní oznámení na povinného za předpokladu, že povinný rodič neplatí výživné na nezletilé dítě déle než 4 měsíce (viz příloha 6 a 7). (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

Expert A: „On když tam něco zaplatí, tak se ta lhůta přerušuje, v tom je asi největší problém.“

Expert B: „Naprostě selhává ta ochrana toho rodiče, který má dítě v péči. Takto nastavené opatření nahrává spíše neplatičům.“

Expert F: „Já si myslím, že je to zbytečně benevolentní k neplatičům výživného nebo respektive vesměs otcům, bohužel. Musím říct z praxe, že by to mělo být postaveno jinak. Já nevidím důvod, proč 4 měsíce. Dítě 4 měsíce nepřestane jíst, oblékat se a spotřebovávat další věci, takže považuji tu lhůtu za velmi dlouhou. Navíc všichni víme, že neplatící rodiče to obcházejí tak, že pošlou v té 4 měsíční lhůtě nějakou směšnou částku a tím pádem vytvoří situaci, kdy ustanovení nelze použít. Určitě bych to zkrátila minimálně na 2 měsíce a ošetřila nějak následek částečného plnění. tj. zjednodušeně nejlépe : neplatíš výživné v náležité výši po 2 měsíce bez závažného důvodu, tak je to důvod pro trestní stíhání.“

Expert I: „Nemusí to být 4 za sebou. Dám příklad od prvního ledna, od ledna nezaplatí, v únoru nezaplatí, v březnu zaplatí, v dubnu zaplatí plný, v květnu zaplatí v červnu a červenci nezaplatí, takže nezaplatil 5 měsíců. Mám tady tatínka paní neplatí a toho tady mám pravidelně každý 4 měsíce, vlastně soud paní nestihne ani odsoudit za to předchozí trestní řízení protože se vyhýbá a skrývá se. Teď ji mám v pátrání a teď vedu nové trestní stíhání a do konce

roku to visí a pak to „scucnou“ a odsoudí ji najednou. Je to sporné, jsou případy, kdy zaměstnavatel otci neplatí nebo mají nějakou obtíž. Pak jsou takoví, kteří neplatili vůbec a neplatí. Ta lhůta je dle mého názoru v pořádku, je to dlouhé pro tu ženu, ale musíme koukat i na toho chlapa. Myslím, že 4 měsíce jsou odpovídající.

Dříve právní úprava ČR neobsahovala přesně stanovený časový úsek, po který povinný rodič neplnil svou vyživovací povinnost. Předtím než byla stanovena doba 4 měsíců, zákon hovořil o neplnění vyživovací povinnosti po delší dobu, za kterou byla zpravidla považována doba 6 měsíců. (Hrušáková a kol., 2014)

Nehrazení vyživovací povinnosti představuje natolik závažnou okolnost, že je jí věnována celá IV. hlava trestního zákoníku trestné činy spáchané proti rodině a dětem. Přičemž za neplacení vyživovací povinnosti se má stav, kdy oprávněný neobdrží výživné v celé výši, ale také v případě, kdy povinný neplní vyživovací povinnost v plném rozsahu. (Hrušáková a kol, 2014)

Trestní oznámení na povinného (příloha č. 6) , který neplní svou vyživovací povinnost, může podat dítě, zákonný zástupce dítěte a jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte. Nezletilé dítě v tomto trestním řízení je v roli poškozeného. Pokud OSPOD zjistí, že nedochází k plnění vyživovací povinnosti povinným rodičem, má tento úřad ze zákona ohlašovací povinnost orgánu činnému v trestním řízení, což je ve většině případů Policie ČR či státní zástupce. Orgány činné v trestním řízení posuzují, zda v důsledku neplnění vyživovací povinnosti nevznikl trestný čin zanedbání povinné výživy. Povinnému, který neplní svou vyživovací povinnost vůči nezletilému dítěti, tedy pachateli trestného činu zanedbání vyživovací povinnosti, může být soudem uložena i jiná sankce, například v podobě zadržení řidičského oprávnění. Od této sankce může být ustoupeno za předpokladu, že odsouzený dlužné výživné uhradí. Účelem tohoto restriktivního opatření je přimět povinného k převzetí své vyživovací povinnosti, kterou mu ukládá zákon. V případě, že neplatič vyživovací povinnosti uhradí před vyhlášením rozsudku dlužné výživné a pokud jeho jednání nezpůsobilo, oprávněnému trvale nepříznivé následky zaniká pachatelova trestní odpovědnost. Jedná se o aplikování zvláštního ustanovení o tzv. *účinné lítosti*. (MPSV, 2014)

Expert I: „Účinná lítost je opatření, kde jsou spokojeni všichni účastníci. Paní dostane, co potřebovala, chlap je spokojený naprosto všichni, jsme spokojeni. Akorát je to účinné tam, kde je to v řádech tisícovek, ale jakmile to překročí 25 000,- tak tam to není účinné. Často je využívána, pokud je to možné v těch případech.“

Pokud neplatič má více vyživovacích povinností vůči více nezletilým dětem, které mají rozdílné matky, soud posuzuje přečin zanedbávání povinné výživy u každého z dětí zvlášť jako samostatný trestný čin. Na zanedbání povinné výživy u více nezletilých dětí je hleděno jako na přitěžující okolnost. (Hrušáková a kol., 2014)

Na druhé straně pokud soud dospěje k závěru, že došlo ke spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy a neplatič bude odsouzen k pobytu v nápravněvýchovném zařízení, oprávněný nemá jistotu, že výživné od povinného obdrží. Hlavním důvodem je skutečnost, že ne v každém nápravněvýchovném zařízení mají možnost pachatelé pracovat. V důsledku to znamená, že roste běžné výživné, dále roste dluh na výživném a v neposlední řadě stát nese náklady s pobytem neplatiče výživného. V takovém případě se toto opatření míjí účinkem. (MSPV, 2014)

Expert A: *„Tak tohle to asi není úplně adekvátní řešení. Samozřejmě to nic nevyřeší, ale v některých případech je to asi nezbytné, protože tam musí být nějaká páka na ty rodiče. Samozřejmě to nemá žádný vysoký efekt na placení výživného. Na placení výživného to žádný efekt nemá. V mnoha případech to funguje jako prevence. Když to dojde k soudu, tak část rodičů zaplatí, když vidí tu vidinu vězení.“*

Expert C: *„To nemá cenu, akorát mu naskakuje dluh. Nic si na něm nikdo nevezme.“*

Expert D: *„Nemyslím si, že je to šťastné řešení. Neplatič nemá možnost v tom vězení pracovat, nemá žádný výdělek, narůstá tam dluh na tom výživném. Myslím, že třeba alternativní tresty by mohly být účinnější, nebyly by ani tak přeplněné věznice, náklady státu na jeho pobyt ve vězení. K ničemu to nevede toto opatření.“*

Expert H: *„Myslím, že se to hodně míjí účinkem a vlastně i státu vznikají další náklady s tím pobytem neplatiče ve vězení. Myslím, že tady ten, který neplatí má daleko větší servis, než to dítě, kterému se to výživné nedostává, takže toto bych volila jako poslední alternativu, takže bych tam dávala jiné podmínky. Protože ten efekt není žádný a pro ten stát to znamená další zátěž.“*

Expert I: *„Je to nejvyšší nástroj, ale je to hloupost. Když je výkonu trestu, tak je beztrestný, je omezen na svobodě a nemá práci, tak mu tam může narůst např. za 10 měsíců dluh na výživném třeba 10 000 a ty potom žena může vymáhat občanskoprávním sporem, který nemůže nikdy vymoci a muž vyjde z vězení absolutně bez ničeho a má na něm*

občanskoprávním sporem exekučně těch 10 000, takže tam je to úplně nelogické. Přejde mi nesmysl občanskoprávní spor v tomto případě. Je to nesmysl, aby byl zavřen a neplatil. To chce zavřít a pracovat. Tam chce, aby existovala věznice pro neplatiče, kde by mohli pracovat. Jsou málo nebezpeční, mohou pracovat i z věznice ven, aby bylo zaručeno, že vyjde z věznice, aby nedlužil vězeňství, na soudních výlohách a dluží matce a je to začarovaný kruh. On vyleze s tím, že je ještě více zadlužený než předtím, takže to dlužné výživné už nikdy nezaplatí maximálně běžné výživné.“

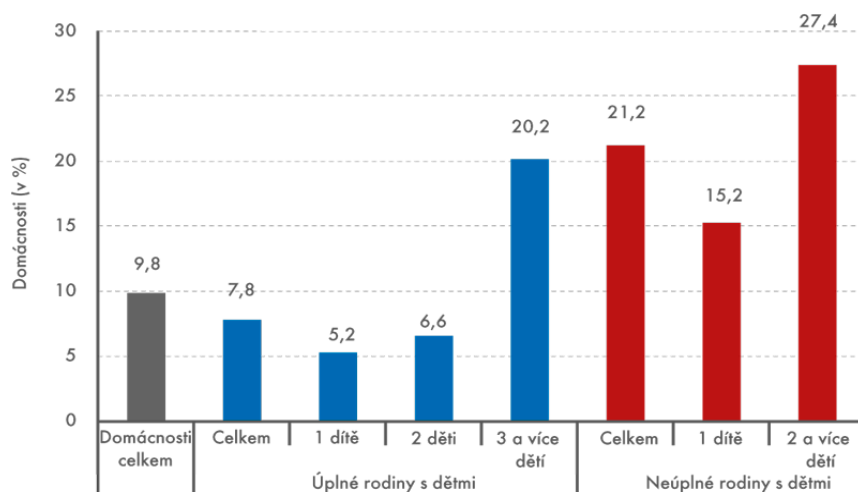
Expert J „*Tam může pracovat, ale nikdy nevydělá tolik, aby mohl pokrýt celou plnou výši stanoveného výživného.“*

Jak z výše uvedeného vyplývá, trestní stíhání neplatiče výživného by mělo být *ultima ratio* tedy poslední možnou cestou k řešení této problematiky a to za okolností když selžou všechny způsoby vymáhání občanskoprávní cestou. (Hrušáková a kol., 2014)

6.6 Současná situace v oblasti neplacení vyživovací povinnosti - Problém neplatičství

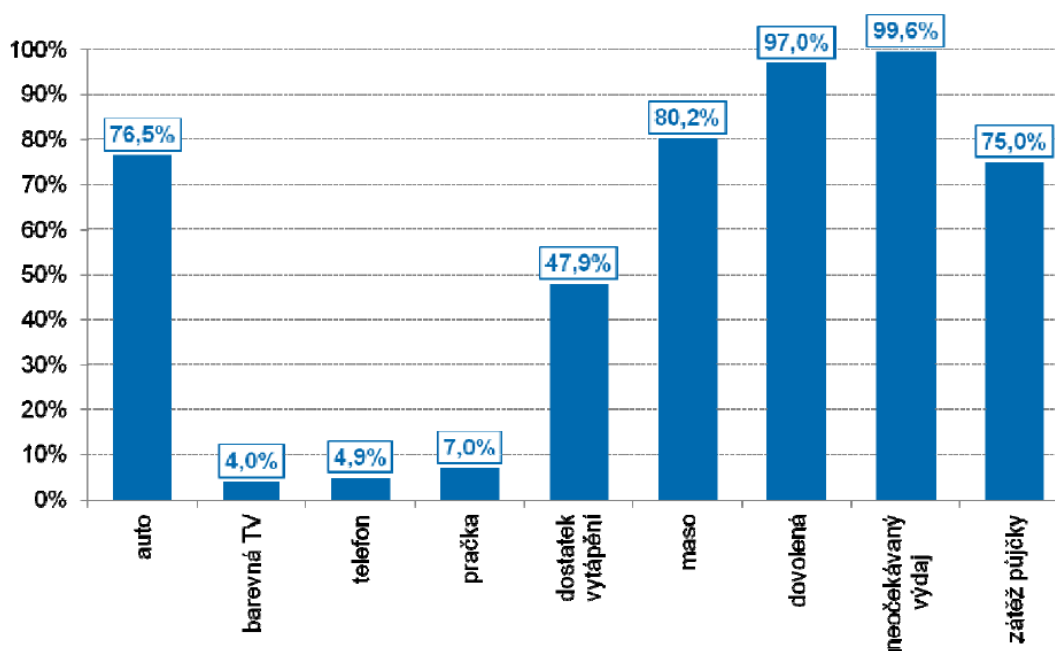
V našich podmínkách se potýkáme se závažným problémem neplacení vyživovací povinnosti povinným rodičem. Povinný buď neplatí svou vyživovací povinnost vůbec, nebo neplatí v plné výši, která mu byla soudem stanovena. Současné nástroje řešící problematiku výživného, potažmo neplacení vyživovací povinnosti povinným rodičem v praxi narážejí na překážky v jejich aplikovatelnosti. Důsledkem těchto neúčinných nástrojů je někdy až tristní situace neúplných rodin ve většině případů v čele s matkou, ve kterých dochází k ohrožení materiální deprivací zejména nezletilých dětí. Rozvodem či rozchodem rodičů dochází k ohrožení jedné z hlavních funkcí rodiny, kterou je materiální funkce. Z dat ČSÚ vyplývá, že jednou z nejvíce ohrožených skupin materiální deprivací, jsou právě neúplné rodiny potažmo matky samoživitelky. Neúplné rodiny jsou až třikrát více ohroženy materiální deprivací než ostatní druhy domácností. ČSÚ poukazuje na skutečnost, že větší vliv na materiální deprivaci má úplnost rodiny než počet dětí v rodině o čemž vypovídají grafy uvedené níže. (ČSÚ, 2015)

Graf č. 1: Podíly domácností, které si nemohou dovolit zaplatit alespoň jednu ze čtyř činností dětem do 16 let za rok 2014

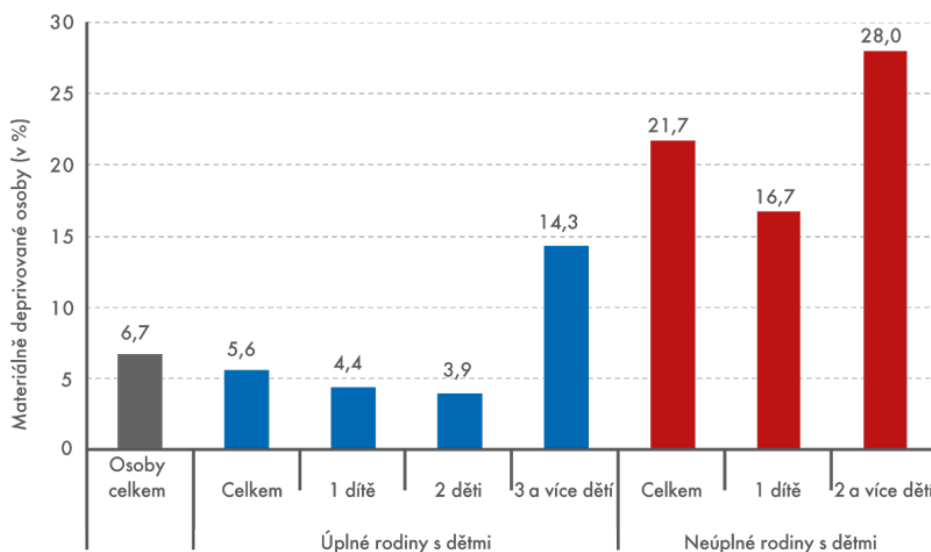

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2014,

Graf č. 2: Materiálně deprivovaní si nejčastěji nemohou dovolit zaplatit neočekávaný výdaj a týdenní dovolenou

Zdroj: ČSÚ, Životní podmínky 2014

Graf č. 3: Materiální deprivace v rodinách s dětmi za rok 2014

Zdroj: ČSÚ, Měsíčník ČSÚ, 2014

V současné době je situace taková, že chudobou jsou postiženy zejména rodiny s dětmi, nejvíce však neúplné rodiny. (Plaňava, Pilát (eds.), 2002)

V důsledku rozvodu vyplývají napovrch nerovnosti mezi mužem a ženou. Co se týče ekonomické situace mužů po rozvodu, tak ta se nějak zvlášť nemění. Muž po rozvodu setrvává na stejné životní úrovni, dokonce má více prostoru věnovat se svému zaměstnání. Na druhé straně, v důsledku rozvodu přichází o kontakt se svým dítětem, protože není výjimkou odloučení otce od dítěte, kdy se otec postupem času vytrácí z života dítěte. Oproti tomu žena, je téměř v 90% rodičem mající dítě v porozvodové péči, avšak její finanční situace po rozvodu je obtížná. Jedná se o sociální skupinu, která je nejvíce ohrožená chudobou. (Dudová, Hastrmanová, 2007)

Ženám po rozvodu klesne průměrně životní úroveň až o 75%, což má za následek velké ohrožení chudobou. (Gender Studies, 2015)

Důsledkem rozvodu či rozchodu rodičů a vzniku neúplné rodiny, v jejichž čele v 90% stojí ženy, jsou ohroženy chudobou a sociálním vyloučením, hovoříme o tzv. *feminizaci a juvenilizaci chudoby*. (Koukolík, Drtilová, 2002)

Schéma č. 6: Okolnosti mající vliv na feminizaci chudoby

Zdroj: vlastní zpracování autorky

Problém chudoby žen úzce souvisí i s jejich nízkým finančním ohodnocením na trhu práce, kdy v roce 2006 60% žen uvedlo, že jejich měsíční příjem nedosahuje ani 10 000 Kč. (Gender Studies, 2015)

Rodina, která byla před rozvodem dvoupříjmová, se stala rodinou jednopříjmovou, kde odpovědnost za finanční situaci a péči o dítě je pouze na jednom z rodičů a to na ženě. Ženy samoživitelky tak nesou obrovské břímě nejen za ekonomické zajištění rodiny. (Dudová, 2008)

Hlavním důvodem této situace neúplných rodin je diskriminace těchto žen na trhu práce, nízké platové ohodnocení ve srovnání s muži, péče o dítě a v neposlední řadě buď nízká výše výživného či neplacení výživovací povinnosti povinným rodičem vůbec. (Dudová, Hastrmanová, 2007)

Matkám samoživitelkám, kterým otec neplatí výživné na jejich nezletilé dítě, se ocitají na prahu chudoby. (Gender Studies, 2015)

Z tohoto důvodu jsou matky nuceny k nekvalifikované a málo honorované práci, kterou často vykonávají nelegálně. Vzhledem k výše uvedeným překážkám na trhu práce jsou nuceny hledat pomoc ze strany státu ze systému sociálního zabezpečení. (Dudová, Hastrmanová, 2007)

Neúplné rodiny se vyznačují nadprůměrným počtem osob materiálně deprivovaných. Neúplné rodiny mají potíže v oblasti vycházení s příjmy, kdy více než polovina těchto rodin vychází se svými příjmy obtížně. Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 28% neúplných rodin s dvěma a více dětmi je materiálně deprivovaných. (ČSÚ, 2014)

Dále bylo zjištěno, že přibližně 5% domácností s dětmi si nemůže dovolit jíst maso alespoň jednou denně a zabezpečit nové oblečení. Z důvodu tíživé finanční situace 6,8% domácností nemůže poskytnout dětem možnost navštěvovat zájmové kroužky a týdenní prázdniny. (ČSÚ, 2014)

Materiální deprivace představuje palčivý problém zejména z důvodu přenosnosti mezi generacemi, což představuje ohrožení především pro skupinu dětí. Bývá hovořeno o tzv. *cyklu deprivace*. (Hora, Kofroň, Sirovátka, 2008)

Dětství strávené v chudobě představuje negativní důsledky v následujících životních etapách dítěte. (Gojová, Špiláčková, 2014)

Materiální deprivace v dětství vytváří silné předpoklady k životu v chudobě v dospělém věku a ovlivňuje negativně jeho životní šance. Ve svém důsledku může vést k získání nižší úrovně vzdělání, což silně koreluje se zvyšujícím rizikem nízkých výdělků a potenciálním rizikem nezaměstnanosti. (Hora, Kofroň, Sirovátka, 2008)

Děti nacházející se v materiální deprivaci jsou vystaveny zvýšenému výskytu zdravotních komplikací oproti dětem nenacházejících se v této nepříznivé sociální situaci. Dále děti žijící v chudobě často nemají možnost kvalitních potravin, což má vliv na jejich zdraví. Dle provedených výzkumů bylo zjištěno, že setrvání dětí v chudobě má negativní vliv na jejich kognitivní vývoj a chování. Dále bylo zjištěno, že děti v předškolním a raně školním věku žijící v chudobě vykazují zhoršené školní výsledky oproti jedincům, kteří se v této situaci ocitli později. (Gojová, Špiláčková, 2014)

Problém mezigenerační přenosnosti chudoby je ohrožující pro demokratickou společnost z důvodu vznikajících nerovností. (Hora, Kofroň, Sirovátka, 2008)

Děti představují zvláštní část populace, která je nejvíce ohrožena chudobou oproti zbytku populace, zejména pokud žijí v neúplných rodinách, v rodinách s více dětmi, v rodinách kde rodiče jsou nezaměstnaní apod. Nejvíce ohroženou skupinou materiální deprivací jsou samoživitelky. (Gojová, Špiláčková, 2014)

Dle provedeného výzkumu je 40-50% nezletilých dětí žijících v neúplných rodinách ohroženo chudobou a více než polovinu ze všech jedinců žijících pod hranicí chudoby tvoří samoživitelky. (Hora, Kofroň, Sirovátka, 2008)

Je prokázáno, jaký negativní vliv má chudoba na budoucí vývoj nezletilých dětí, proto je zapotřebí tento problém řešit. Často se objevují názory, že současné nástroje řešící problematiku neplatičství hájí spíše zájmy neplatičů než sólo rodičů. (Hrušáková a kol., 2014)

Sólo rodiče potažmo nezletilé děti stojí před několika překážkami spočívající v nemožnosti vymahatelnosti jejich práv, což potvrzuje Lucie Asenová představitelka Asociace

neúplných rodin, která poukazuje na skutečnost, že v ČR není nedostatek opatření k řešení problematiky neplatičství, nýbrž problémem s vymahatelností práva. (Parlamentní listy, 2015)

Autorka práce se tedy v rámci expertního šetření dotazovala expertů, jakým způsobem by zlepšili vymahatelnost platných zákonů týkající se této oblasti, tak aby se oprávněný domohl svých práv.

Expert B: *„Zpřísnit stávající opatření (4 měsíční lhůta) Donutit je pracovat ty neplatiče. Posílit prevenci v oblasti neplatičství. Měla by se právně ošetřit problematika nového typu soužití kohabitace.“*

Expert C: *„Evidence trvalého bydliště. Já pamatuju dobu, kdy před 15 lety policie řekla, kde člověk bydlí. Dnes je to tajné. Ochrana osobních údajů. Evidence není, protože je svoboda pohybu. Kdyby se udělala evidence, když pronajímatel uzavře nájem, dnes se nic nemusí. Nemusí se hlásit, koho tam člověk ubytovává, dnes to není. To vyhovuje dlužníkům. Kdyby se toto zavedlo, určitě by to usnadnilo vymahatelnost.“*

Příčiny problému neplatičství vyživovací povinnosti jsou různé. Dotazovaní experti působící v oblasti rodinné problematiky uvádějí následující názory a jejich zkušenosti z praxe:

Expert A: *„Podle mého názoru, je to teda můj subjektivní názor po těch všech jednání, které jsme vlastně absolvovaly k tomu zákonu o zálohovém výživném, tak jsme chodili na semináře, kde byly matky samoživitelky, na druhé straně tam byli i otcové, kteří vlastně jsou ti povinní rodiče a ti vlastně mají tu povinnost hradit výživné. Ti otcové většinou jako hlavní důvod toho, že neplatí, uvádí tu skutečnost, že vlastně oni to dítě neznají, že matka jim neumožňuje styk s dítětem a oni nevidí důvod, proč platit výživné na dítě, se kterým se nevidají samozřejmě je to hloupost, protože je to pořád jejich dítě. Podle mého názoru je tam primárně boj mezi těmi rodiči, že matka řekne, já ti to dítě nedám a otec řekne, dobře já ti nezaplatím výživný a pak se to samozřejmě střetne a stát s tím může máloco udělat.“*

Expert B: *„V jiných státech Evropy je rodina chápána za nejvyšší hodnotu oproti tomu, jak je rodina vnímání u nás. Takže dle mého názoru je možná problém v pojetí rodiny ze strany společnosti. Asi do jisté míry záleží i na religionistice toho státu na náboženství. Toto u nás není, takže ani ty otcové nemají u sebe tu morální povinnost. Roli může hrát i další partner/a.“*

Expert C: *„Mezi muži panuje názor, že peníze dávají manželce a ne dítěti a že vyživují partnerku a že nevyživují dítě. Myslí si, že je to hodně peněz. Často chtějí dítě do střídavé péče, aby jim nebylo vymezeno výživné. Na druhé straně ženy nemusí předkládat účtenky, za co bylo výživné utraceno apod. Nemusí dokládat, za co výživné utratila. Měla by mít taky účtenky, sice by to bylo komplikované, ale bylo by to lepší. Muži nechtějí dávat ty peníze. Před 30 lety takové problémy nebyly. Přijde jim, že to výživné je moc vysoké a že to dítě ho nespotřebuje a to je důvod proč ho nechtějí platit.“*

Expert D: *„Mužům chybí odpovědnost za jejich činy. Často na OSPODU slýcháme od mužů: „Já se s ním nevidám, tak proč bych na něj měl platit.“*

6.7 Zálohové výživné jako řešení chudoby neúplných rodin

Programové prohlášení vlády ČR přišlo s požadavkem návrhu zákona o zálohovém výživném, které svěřilo do gesce MPSV. Požadavek na vznik této nové politiky v oblasti rodinné politiky byl zapříčiněn problematikou neplatičství vyživovací povinností povinným rodičem na nezletilé dítě. Jedná se o závažný problém v našich podmínkách, díky kterému je velký počet nezletilých dětí ohrožený chudobou. Vlivem této nezodpovědnosti povinných rodičů se dostává velké množství neúplných rodin potažmo dětí do opravdu tristních životních podmínek. V důsledku této situace jsou odkázáni na systém státního sociálního zabezpečení konkrétně na dávky hmotné nouze. (MPSV, 2014)

Ministryně práce a sociálních věcí Michaela Marksová: *„A já si myslím, že to je zodpovědnost státu, protože my mluvíme o nezaopatřených dětech, o opravdu velkém množství nezaopatřených dětí, které v této republice, která je, se řadí celosvětově mezi ty vyspělejší státy, prostě mají hlad, nemají občas na naprosto základní věci, a to nemluvíme o tom, že si třeba tyhle ty děti nemohou dovolit jet se školou, se třídou na školu v přírodě nebo na lyžařský zájezd.“* (ČRO, 2014)

Expert C: *„Nejsem zastáncem dávek pro sólo rodiče, protože to nepodporuje tu zodpovědnost. Samozřejmě se může stát, že se ten člověk změní. Já si myslím, že pokud například projde dávka jako je to zálohové výživné, tak by tam měla být podmínka manželství, protože to dokazuje, že ta žena to s tím otcem svého dítěte myslela vážně. Všechno dělali pro tu rodinu, ale bohužel se stalo, že ten partner selhal, ale když máte potom, ženu, která Vám řekne, že neví s kým to dítě, má. Přistupuje k tomu nezodpovědně. Tak takovéto ženě nechci pomoci.“*

Více podporovat odpovědné chování. Pomáhat jenom tam, kde nezaviněně došlo k takové situaci.“

Bohuslav Sobotka ve svém projevu k problematice zálohového výživného konstatoval, že problém, který spatřuje v oblasti sociální pomoci sólo rodičům, bylo zrušení sociálního příplatku, který nejvíce využívaly právě neúplné rodiny, kterých je v ČR dle údajů ČSÚ 570 836. (Projev předsedy vlády v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR k problematice zálohového výživného, 2015)

O přínosu sociálního příplatku se shoduje i dotazovaná respondentka z řad expertů.

Expert E: *„Kdyby stát chtěl řešit chudobu dávkami, tak jim neměl odebírat sociální příspěvek. Sociální příspěvek těm matkám hodně pomáhal.“*

Dle předsedy vlády je důležité rozlišovat rodiny, které jsou ohroženy chudobou z důvodu neochoty jednoho z rodičů přijmout svou odpovědnost za vyživovací povinnost na nezletilé dítě a rodiny, které jsou ohroženy chudobou i přesto, že se na výživě podílí oba rodiče. Předseda vlády ve svém projevu poukázal na skutečnost, že politické spektrum řadu let přehlíželo tíživou situaci neúplných rodin, kde povinný rodič neplní záměrně nebo z nedbalosti vyživovací povinnost vůči nezletilému dítěti, která mu byla stanovena soudem. Z tohoto důvodu se politici v koaliční smlouvě zavázali k vytvoření věcného návrhu zákona o zálohovém výživném. Tento návrh zákona reaguje na důsledek neplatičství vyživovací povinnosti tedy na ohrožení chudobou, které jde ruku v ruce se sociální exkluzí těchto rodin. (Projev předsedy vlády v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR k problematice zálohového výživného, 2015)

Zálohové výživné není novým institutem, který by nebyl znám v evropských podmínkách. Tento zákon platí v 15 zemích EU například ve Francii, Slovensku, Švédsku, Dánsku, Německu apod. Jedná se tedy o vznik politiky ověřený praxí jiných států. (Projev předsedy vlády v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR k problematice zálohového výživného, 2015)

Dokonce zákon o zálohovém výživném existoval i v československé právní úpravě v roce 1948, později však došlo k jeho zrušení. (Vohlídalová, 2010)

O nutnosti zavést institut zálohového výživného hovoří závazky ČR plynoucí z mezinárodních smluv, které ČR ratifikovala. Jedná se především o Úmluvu o právech dítěte, konkrétně čl. 27 odst. 4, ve kterém je uvedeno, že:

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k zabezpečení obnovy péče o dítě ze strany rodičů nebo jiných osob, které nesou za dítě finanční odpovědnost, ať už na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo v zahraničí (...).“
(Úmluva o právech dítěte, 1950)

Výbor OSN pro práva dítěte svým členům zdůraznil potřebu zavedení opatření pro případ, kdy oprávněný se nemůže domoci svých práv z důvodu neochoty povinného plnit svou vyživovací povinnost vůči nezletilému dítěti, ve formě zajištění finanční podpory oprávněnému státem a následnému vymáhání výživného po povinném. Dále k zavedení zálohového výživného zavazuje ČR Evropská sociální charta, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech konkrétně čl. 10 odst. 3 a v neposlední řadě také Rada Evropy. (MPSV, 2014)

Vzhledem k tomu, že byl v rámci výzkumu formou expertních rozhovorů osloven i zástupce z řad tvůrců tohoto věcného návrhu zákona a to sice odbor nepojistných dávek na MPSV a autorka práce využila možnost být přítomna i na zasedání pracovní skupiny, která vznikla za účelem tvoření tohoto věcného návrhu zákona. Dostala k dispozici e-mailovou korespondenci mezi MPSV a zástupci vybraných evropských zemí, kde je již zálohové výživné praktikováno řadu let. MPSV jakožto tvůrce věcného návrhu zákona o zálohovém výživném kontaktovalo své zahraniční kolegy s prosbou o poskytnutí informací, jakým způsobem funguje zálohové výživné v zahraniční praxi. Informace o zkušenostech svých zahraničních kolegů s institutem zálohového výživného, tak také zohlednili při tvorbě tohoto věcného návrhu zákona.

Zálohové výživné tak jak je obsaženo ve věcném návrhu zákona, by mělo být součástí sociálního zabezpečení stejně, jako je tomu u zemí, kde tento institut již existuje. Zálohové výživné by mohl být nový nástroj rodinné politiky, který by mohl zlepšit finanční situaci neúplných rodin zapříčiněnou neplacením povinného rodiče stanovenou částku vyživovací povinnosti. Tento nový nástroj by řešil důsledek neplatičství nikoli příčinu vzniku tohoto problému. (MPSV, 2014)

Účel institutu zálohového výživného je předmětem diskusí, proč se nezabývá tento návrh zákona řešením příčin, ale pouze řešením důsledků. Autorka práce se dotazovaných expertů zabývajících se touto problematikou dotazovala, proč se politika zaobírá spíše řešením důsledků nikoli příčin vzniku problému neplatičství.

Expert A: *„Protože to je v rámci našeho resortu. Protože prohlášení vlády směřuje k tomu řešit důsledky nikoli příčiny a řešit příčiny neplatičství nepřísluší našemu resortu. Zejména ne dávkové oblasti, která to dostala za úkol řešit. MS to odmítlo.“*

Lucie Asenová představitelka Asociace neúplných rodin právě spatřuje problém v odmítnutí MS převzít gesci nad tímto věcným návrhem zákona. Hlavním důvodem je skutečnost, že MPSV nemá takové možnosti jako justice. (Parlamentní listy, 2015)

Ve své podstatě se jedná o novou sociální dávku, jejímž účelem je snížit ohrožení chudobou neúplných rodin, z důvodů neochoty povinného plnit svou vyživovací povinnost. Zálohové výživné by mělo být poskytováno těm neúplným rodinám, které nejsou schopny vymoci od povinného rodiče soudem stanovené výživné skrze exekuci či soudním výkonem rozhodnutí. Na zálohové výživné má nárok oprávněný, kterému povinný rodič nehradí výživné ve stanoveném termínu a v plné výši. Rozdíl mezi stanoveným výživným soudem a obdrženou částí výživného uhradí stát za předpokladu, nemožnosti vymoci zbylou část výživného po povinném. Státem poskytnuté zálohové výživné oprávněnému, by potom stát měl vymáhat po neplatiči čili po povinném rodiči. (Projev předsedy vlády v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR k problematice zálohového výživného, 2015)

Přičemž se odhaduje, že vymahatelnost bude pouhá 3% a zbytek peněz, které stát od neplatičů nevymůže, budou odepsány. (MPSV, 2014)

Expert A: *„Protože předpokládáme, že by tam předtím mělo proběhnout už běžné vymáhání exekuce nebo soudní výkon, takže v podstatě nepředpokládáme, že by stát byl úspěšnější a když není z čeho vymáhat.“*

Expert C: *„Nedobytné dávky, to stát nikdy nevymůže.“*

Podmínkou pro nárok na zálohové výživné je řádné plnění školní docházky oprávněným, tedy dítětem. Výživné musí být stanoveno v minimální výši 300 Kč za kalendářní měsíc, jinak nevzniká nárok na zálohové výživné. (MPSV, 2014)

Zálohové výživné bude poskytováno nejvýše do 1,2 násobku životního minima dítěte. (MPSV, 2014)

Tabulka č. 3: Životní minimum dítěte

Věk dítěte	Stanovené životní minimum dítěte
do 6 let	1740 Kč
6-15 let	2140 Kč
15-26 let	2450 Kč

Zdroj: vlastní zpracování autorky, MPSV, 2013

Výše uvedené částky životního minima dítěte přibližně odpovídají výši výživného, která bývá stanovena soudem. (MPSV, 2014)

V případě částečného plnění vyživovací povinnosti bude zálohové výživné poskytováno ve výši rozdílu mezi stanoveným výživným a částečným plněním, avšak nejvýše do 1,2 násobku životního minima dítěte. (MPSV, 2014)

Pro přiznání zálohového výživného příjem oprávněného a osob společně posuzovaných nesmí být vyšší částky než 2,4 či 2,7 násobek životního minima oprávněného a společně posuzovaných osob. (MPSV, 2014)

Institut zálohového výživného by měl být poskytován po dobu, po kterou budou splněny podmínky po uplatnění nároku na zálohové výživné, přičemž každých šest měsíců by se tento nárok měl přehodnocovat. (MPSV, 2014)

Tento nový druh sociální dávky na podporu neúplných rodin by měl být poskytován zpětně a to nejdříve od prvního dne v kalendářním měsíci, ve kterém oprávněný podal žádost o tuto dávku. Oprávněný může vznést nárok i na zpětné poskytnutí zálohového výživného maximálně však za tři kalendářní měsíce a musí splňovat podmínky nároku. (MPSV, 2014)

Žádost o zálohové výživné bude žadatel podávat na příslušném Úřadě práce ČR dle místa svého trvalého pobytu, ke které bude přiložen výkon soudního rozhodnutí o výši stanoveného či dohodnutého výživného. Pokud se výkon rozhodnutí bude nacházet ve fázi průběhu, bude zapotřebí potvrzení o tomto průběhu od exekutora či soudu. Žadatel o zálohové výživné rovněž musí předložit potvrzení školy o řádném plnění školní docházky oprávněným. Dále žadatel musí doložit své příjmy jakožto osoba společně posuzovaná. (MPSV, 2014)

Na zálohové výživné nemá oprávněný nárok, pokud přestane splňovat podmínky pro uplatnění nároku na tuto dávku. Nárok zaniká, pokud povinný do třech měsíců před půlročním přehodnocením plní vyživovací povinnost v plné výši a ve stanoveném termínu. Dále nárok zaniká, pokud žadatel nepředloží potřebné dokumenty pro přiznání dávky. (MPSV, 2014)

Dle předsedy vlády, pokud se podaří tento návrh zákona o zálohovém výživném prosadit v politickém spektru, bude stát hájit zájmy a zdravý vývoj dítěte za okolností, kdy selže jeden z rodičů ve své rodičovské odpovědnosti. Vzhledem k výše uvedeným kritériím, za kterých bude zálohové výživné poskytováno, se jedná o adresnou dávku. (Projev předsedy vlády v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR k problematice zálohového výživného, 2015)

Pokud by návrh zákona o zálohovém výživném byl schválen, ČR by se přiřadila k zemím EU, ve kterých je kladem důraz na zájem dítěte a jeho zdravý vývoj. V neposlední řadě by ČR naplnila očekávání EU, Rady Evropy, Výboru OSN pro práva dítěte apod. (Nadace open society fund Praha, 2015)

Na druhé straně se objevují z řad nejen odborné, ale i laické veřejnosti negativní postoje ke vzniku tohoto nového opatření. Jedná se například o otázky, na které se dotazovala i autorka této práce, proč není toto nové opatření nastaveno, tak aby zamezilo vzniku nepříznivé situace v důsledku neplatičství. Za problematickou stránku odborná veřejnost považuje výše zmíněnou vymahatelnost, která se odhaduje na pouhých 3%. (Parlamentní listy, 2015)

Expert C: *„Já si myslím, že je to benevolentní příliš velkorysý. Nepatřím mezi ty, kteří to obhajují. Myslím si, že čím více bude potřebovat ty sólo-rodiče. Tím se ten problém bude více živit. Když to nebudeme podporovat, tak ty rodiče musí prostě z něčeho žít. Je jasné, že něco tají, že neřeknou, že pracují na černo atd. Vidíte na ulici matky s dětmi, které by žebrały. Nemyslím si, že 2-3 tisíce nic moc nevyřeší. Nebudete třeba muset tolik pracovat na černo. Jsou tu lidé, kteří nikdy pracovat nebudou. Záleží na tom, jestli chceme podporovat matku, která nechce pracovat. Myslím, že se tu pomůže lidem, kteří se snaží, tak ji někdo zaměstnaná, ale podporovat někoho kdo se nesnaží.“*

Expert E: *„Myslím si, že je to blbost a stejně to stát nevymůže a neřeší to vůbec tento problém. Byla bych pro vězení pouze pro neplatiče a zařídít jim práci aby pracovali a výživné by uhradili.“*

Expert F: *„Já bych teda pro něj ruku nezvedla, rozhodně ne. Ta úskalí jsou taková, že stát plní za rodiče, který už nikdy tu zaplacenou částku neuhradí.“*

V listopadu 2015 autorka kontaktovala MPSV odbor nepojistných dávek s dotazem v jaké fázi se nachází věcný návrh zákona o zálohovém výživném.

Expert A: „ V tuto chvíli je situace taková, že věcný záměr zákona o zálohovém výživném byl ze strany MPSV připraven k předložení Vládě ČR k projednání. V červenci tohoto roku však bylo na jednání koaliční rady panem premiérem rozhodnuto o tom, že věcný záměr prozatím do vlády nepůjde a budou se hledat i jiné cesty řešení problematiky neúplných rodin, než je zálohované výživné formou nepojistné sociální dávky. V nejbližší době se tedy sejde expertní skupina složená ze zástupců dotčených ministerstev a bude jednat o dalších variantách pomoci neúplným rodinám.“

6.8 Neúspěšné návrhy zákona o zálohovém výživném

Přestože z historického hlediska v českém právním řádu existovalo zálohové výživné, které bylo upraveno zákonem č. 57/1948 zákon o zálohování výživného dětem. Objevilo se několik nových návrhů zákona řešící problematiku neplatičství vyživovací povinnosti povinným rodičem skrze tzv. *zálohové výživné*. Tyto pokusy o znovuzavedení tohoto institutu v našich podmínkách na podporu sólo rodičů byly čtyři konkrétně v roce 2001, 2005, 2007 a 2009. Nejúspěšnější z těchto návrhů zákonů byl návrh z roku 2005, který byl zastaven až využitím prezidentského práva VETA. (MPSV, 2014)

Prvním návrh tohoto zákona iniciovala Jana Volfová (ČSSD) v roce 2001. Zbylé návrhy zákona o zálohovém výživném iniciovala Anna Čurdová (ČSSD). (Havelková, Cidlinská, 2010)

Všechny předložené návrhy zákonů o zálohovém výživném měly některé společné znaky. Hlavním společným rysem těchto návrhů byl předpoklad jisté formy neplatičství vyživovací povinnosti. V každém z předložených návrhů bylo uvedeno minimální časové hledisko, po které oprávněný neobdržel výživné. Společným rysem těchto návrhů byla iniciativa ze strany žadatele o vyplacení tohoto institutu a trvalý pobyt v ČR. Žadatel byl povinen vrátit zálohové výživné poskytnuté státem, v případě uhrazení výživného povinným rodičem. (MPSV, 2014)

Na druhé straně se jednotlivé návrhy zákona o zavedení zálohového výživného od sebe odlišovaly větší propracovaností a také zpřísněním podmínek pro uplatnění nároku žadatelem, čímž se okruh oprávněných snižoval. (Havelková, Cidlinská, 2010)

První z návrhů zákona o zavedení zálohového výživného v roce 2001 spočíval v poskytnutí výživného oprávněnému a v následném vymáhání poskytnuté částky po neplatiči státem. Oproti ostatním nadcházejícím návrhům tohoto zákona tento návrh nezohledňoval rozhodný příjem osob pečujících. Dále v tomto návrhu zákona nebyla určena výše poskytovaného výživného. Tento první návrh počítal se 100% návratností „*pohledávek*“

vyplacených na zálohové výživné, což předpokládalo nulové zatížení státního rozpočtu. (Havelková, Cidlinská, 2010)

Návrhy z let 2005 a 2007 jsou de facto stejné. V těchto návrzích je již stanovena horní hranice poskytování zálohového výživného i maximální možný příjem dítěte. Návrhy obsahují i podmínky, za kterých žadatel již nemá nárok na zálohové výživné. Stanovenými podmínkami se tyto návrhy přiblížily k charakteru sociální dávky. (Havelková, Cidlinská, 2010)

Návrh z roku 2009 vedl k dalšímu zpřísnění podmínek, za kterých by bylo možné uplatnit nárok. Obsahuje institut minimálního výživného a tabulky pro určení výše výživného soudem. Výše výživného poskytovaná státem měla být pevně stanovena. Všem nezaopatřeným dětem v důsledku neplacení povinného by měly nárok na polovinu ze základní výše minimálního výživného. Dalším zpřísněním, které tento návrh obsahoval, bylo v oblasti podmínek pro zrušení nároku na zálohové výživné, které zaniká za předpokladu neplnění informovanosti o faktech, které jsou důležité pro uplatnění nároku na zálohové výživné, jako jsou příjmy pečujících osob, řádná povinná školní docházka apod. Zásadní změna oproti všem předchozím návrhům zákona o zálohovém výživném je rezignace státu v otázce vymáhání poskytnutého výživného po povinném rodiči. Důvodem této rezignace byla inspirace ze slovenské praxe, kde náklady na vymáhání výživného po povinném rodiči převyšovaly poskytnutou výši výživného. (MPSV, 2014)

Za hlavní důvod nepřijetí výše uvedených návrhů zákonů o zálohovém výživném je považována nedostatečná propracovanost. Na druhé straně za neúspěchy návrhů zákona o zálohovém výživném stojí postoje politiků, kteří jsou zastánci ekonomického liberalismu, sociálního konzervatismu a v neposlední řadě genderových stereotypů. (Havelková, Cidlinská, 2010)

Autorka se také dotazovala oslovených expertů, co považují za hlavní důvody nepřijetí výše zmíněných návrhů zákonů o zálohovém výživném. Neúspěchy vznesených návrhů zákonů o zálohovém výživném experti spatřují v názorové pestrosti politického spektra, vyšším zastoupením mužů v politice a obavy z přílišného zadlužení státu. Za neúspěchy všech návrhů zákonů o zálohovém výživném stojí nepochybně skutečnost, že toto opatření neřeší příčiny, ale důsledky. Ve své podstatě dle názorů expertů tento nový institut neřeší dostatečně ani problém chudoby, který vzniká v důsledku neplatičství stanovené vyživovací povinnosti.

Expert B: *„Názorová pestrost a odrážení nálad veřejnosti. Není jeden uznávaný názor na rodinu ve společnosti a politickém spektru.“*

Expert C: „Zastoupení mužů v politice. Neřeší to ten problém. Práce je mnohem výhodnější než dávky. Spíše formou sociální pomoci než další dávkou. Pomoci nalézt jim zaměstnání. Dávky nemotivují k práci. Službu na hlídání dětí apod. Služby jsou mnohem lepší.“

Expert D: „Myslím, že výdaje na to budou podstatně vyšší, než vymůžou a to je hlavním důvodem proč to neprochází. Příliš finančně náročné opatření v očích některých politiků.“

Expert E: „Obavy ze zadlužení státu. Možná se domnívají, že to nevyřeší ten problém a proto to nebude efektivní.“

6.9 Shrnutí výsledků analýzy vyživovací povinnosti

Z provedeného výzkumu vyplývá, že oblast vyživovací povinnosti v českém prostředí je velmi problematická z několika aspektů, které budou blíže rozebrány níže. Po analyzování přepsaných rozhovorů s experty autorka analyzovala níže uvedená témata, která se v rozhovoru objevovala nejvíce.

- Vstup státu do soukromoprávních vztahů
- Hlavní důvody neplatičství
- Problém stanovení vyživovací povinnosti a rozhodovací praxe soudů
- Problematické aspekty některých nástrojů řešící problematiku neplatičství v praxi
- Zefektivnit stávající nástroje řešení neplatičství nebo zavést nové nástroje
- Návrhy na zefektivnění problematiky
- Názory expertů na zálohové výživné

I přes skutečnost, že oblast vyživovací povinnosti je oblastí soukromoprávních vztahů, se všichni dotazovaní experti jednoznačně shodují na důležitosti zásahu státu do této oblasti. Hlavním důvodem je zajištění vymahatelnosti práva oprávněného, které by bez intervence státu do této oblasti bylo jen stěží dosaženo.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že dotazovaní experti preferují zefektivnění stávajících nástrojů řešící problematiku neplatičství před zaváděním nových opatření. Níže jsou uvedeny způsoby, jakými by dotazovaní experti zefektivnili stávající nástroje řešící problematiku neplatičství.

Někteří dotazovaní experti pokládají za problematickou rozhodovací praxi soudů, ve které se setkávají s rozdílným rozsudkem v rámci případů, které jsou stejné. Považují to za problematické z důvodu neexistence předvídatelnosti pro zúčastněné aktéry. Někteří dotazovaní experti by navrhovali zavedení modelových případů, podle kterých by soudci mohli rozhodovat. Zavedením těchto modelových případů do soudní praxe by tak bylo zamezeno zbytečným odvoláním, dále by bylo zamezeno stanovování neúměrné výši vyživovací povinnosti apod.

Vstup státu do soukromoprávních vztahů

První z oblastí týkající se neplacení vyživovací povinnosti je zasahování státu do soukromoprávních vztahů. Zda by stát měl vstupovat do této problematiky. Všichni dotazovaní experti se domnívají, že stát do této problematiky vstupovat musí, protože by se samoživitelé potažmo nezletilé děti nedomohli svých práv.

Expert A: *„Takhle s tímhle se my potýkáme od začátku, že je to problematika, která je spíše soukromoprávní a proto se od začátku snažíme to koncipovat tak aby se do toho zapojilo MS než MPSV, protože vlastně my tam tu primární příčinu vzniku všech těch problémů vidíme v tom, že to výživné je buď špatně stanovené a nebo že je stanoveno, tak že to dlouhodobě neodpovídá poměrům té rodiny a je tam potom problém s tím že když ty rodiče nedosáhnou na jinou majetkovou úroveň tak velmi dlouho trvá než ty soudy rozhodnou o tom, že změní výši výživného. Spousta rodičů to vlastně nechce ani měnit, protože vidí problém, že to bude dlouho trvat, že s tím budou problémy a proto vlastně my říkáme, že primární problém je vlastně v rovině toho občanského práva a je potřeba se prvně podívat, jak je to výživné nastaveno, jak se stanovuje, jak funguje vymáhání a teprve potom to vlastně řešit v rovině nějaký jakoby u nás na MPSV tím ZV nebo nějakým jiným opatřením.“*

Expert F: *„Myslím, že ano, že neplnění vyživovací povinnosti v dostatečné míře musí být ošetřeno státem a ten prostředek k tomu, aby nevznikal pro sféru dítěte tíživý následek, že musí mít významnou donucující složku a vymahatelnou složku. Určitě je na místě, aby se tím zabíraly soudy.“*

Expert I: *„V naší republice je nutný zásah státu do této sféry. Protože spousta mužů v naší republice se domnívají, že výživné je něco co platí co je navíc co nemusí a brání se tomu, takže z tohoto důvodu. Jsou muži, kteří to chápou od počátku a jsou ti, kteří to alespoň jednou zkusí a potom když dojde k trestnímu řízení tak jim dojde, že je něco špatně a pak platí*

v pořádku a potom jsou muži, kteří jsou notoričtí neplatiči, kteří v životě platit nebudou a na tohle trestní zákon myslí.“

Hlavní důvody neplatičství

Důvodů neplatičství je mnoho, dotazovaní experti poukazují na ty důvody neplatičství, se kterými se oni nejčastěji setkali za dobu své praxe. Za hlavní důvod neplatičství považují neodpovědnost povinného rodiče ke svému dítěti. Poměrně v častých případech se ukazuje za důvod neplatičství neumožňování kontaktu otce s dítětem, kterému brání matka. Otcové pak argumentují tím, že své dítěte vůbec neznají, a proto nepřispívají na jeho výživu. Někteří muži, a není jich malé množství, se domnívají, že stanovené výživné na dítě dávají manželce a tím tak vyživují ji, a proto odmítají stanovenou vyživovací povinnost platit. Vyskytují se i tací rodiče, kteří o své dítě nemají zájem, a proto se odmítají podílet na vyživovací povinnosti svého dítěte. V některých případech se jedná o nuzné podmínky povinného rodiče, který nemá vyživovací povinnost z čeho splácet. Dále se jedná o neúměrně stanovenou výši výživného k platu povinného, což je demotivující pro povinného, když ví, že stanovenou výši výživného nemůže splnit v plné výši. Obecný problém neplatičství spatřují někteří experti v pojetí rodiny jako hodnoty v naší společnosti a v morální neodpovědnosti povinného za své chování.

Expert A: „Podle mého názoru je to teda můj subjektivní názor po těch všech jednání, který jsme vlastně absolvovaly k tomu zákonu o zálohovém výživném, tak jsme chodili na semináře, kde byly matky samoživitelky, na druhé straně tam byli i otcové, kteří vlastně jsou většinou ti povinní rodiče a ti vlastně mají tu povinnost hradit výživné. Ti otcové většinou jako hlavní důvod toho, že neplatí uvádí tu skutečnost, že vlastně oni to dítě neznají, že matka jim neumožňuje styk s dítětem a oni nevidí důvod, proč platit výživné na dítě, se kterým se nevidají samozřejmě je to hloupost, protože je to pořád jejich dítě, ale oni vlastně v podstatě podle mého názoru je tam primárně boj mezi těmi rodiči, že matka řekne já ti to dítě nedám a otec řekne dobře já ti nezaplatím výživný a pak se to samozřejmě střetně a stát s tím může máloco dělat.“

Expert B: „V jiných státech Evropy je rodina chápána za nejvyšší hodnotu oproti tomu, jak je rodina vnímána u nás. Takže dle mého názoru je možná problém v pojetí rodiny ze strany společnosti. Asi do jisté míry záleží i na religiozitě toho státu na náboženství. Takže u nás toto není, takže ani ty otcové nemají u sebe tu morální povinnost.“

Expert F: *„Většinou jsou neplatiči lidé, kteří nemají dost odpovědnosti ani k vlastnímu životu. Tzn. jsou to lidé, kteří buď nechtějí, nebo nedokázali získat trvalé pracovní uplatnění konají různé brigády de facto celoživotně nebo jsou bez práce v evidenci uchazečů o zaměstnání, a pobírání sociálních dávek jim stačí, takže toto je zásadní většina těch rodičů, kteří neplní vyživovací povinnost.“*

Expert I: *„Finanční nouze je to o tom, že si musí zaplatit bydlení, cigarety jídlo často bývá problém i alkohol. Často nechtějí platit, že si myslí, že to dávají té manželce. Nebo nechtějí platit, protože chtějí potrestat tu ženu.“*

Problém stanovení vyživovací povinnosti a rozhodovací praxe soudů

Autorka práce na základě provedeného *desk research* a na základě absolvování školní praxe, kde měla možnost diskutovat s experty, byla obeznámena s problémem, se kterým se setkávají experti v praxi a tím je problematika stanovování výše vyživovací povinnosti. Kdy se ukazuje, že rozhodovací praxe soudů je v některých případech až enormně rozdílná u podobných případů. Důvodem tohoto stavu je, že každý případ je na individuálním zvážení soudce. Dotazování experti byli tázáni, zda by sjednotili rozhodovací praxi soudů a jaká omezení spatřují v oblasti stanovování výše vyživovací povinnosti. V odpovědích týkajících se sjednocení rozhodovací praxe soudů se autorka setkala s rozdílnými odpověďmi, kdy někteří experti vyslovili potřebu sjednocení praxe soudů, vytvoření modelových případů podle kterých by bylo možné usuzovat o konečném verdiktu pro účastníky řízení. Byla by tím zajištěna určitá předvídatelnost konečného rozhodnutí soudu. Jiní experti byli proti sjednocení rozhodovací praxe soudů. Rozhodovací praxi by nadále ponechali na individuálním zhodnocení soudce.

Problém v oblasti stanovování výše vyživovací povinnosti dotazování experti spatřují právě na individuálním zhodnocení soudce, které nemusí být vždy objektivní. Tím, že není sjednocená praxe soudů a tabulky mají pouze doporučující charakter, dochází v praxi k situacím, kdy povinnému je vymezeno výživné v nepřiměřené výši. Buď je stanovené výživné příliš vysoké, což vede povinného k neschopnosti splácet výživné nebo je v nízké výši, čímž je ohrožen zájem dítěte a jeho uspokojování potřeb.

Expert A: *„Každý soudce si to stanovuje podle svého. Není žádná metodika nebo je nějaká metodika, která je pouze doporučující pro ty soudy, jak to mají dělat. Všichni si to dělají, jak oni uznají za vhodné a v podstatě je pravda, že to vlastně je individuální případ od případu. Takže je to tak, že opravdu se k tomu musí přistupovat individuálně. Bohužel i oni mají zřejmě*

málo času na to, málo lidí na to, aby zjišťovali opravdu, jestli ten člověk pracuje nebo nepracuje a asi je to pro ně i složitý si myslím k tady tomu se dopracovat.“

Expert C: „My jsme navrhovali, že by k tomuto mělo dojít. To rozhodování je opravdu rozdílné. V praxi se to liší i v rámci jednoho soudu. Hrozná rozdíly. Každý soudce k tomu přistupuje jinak, není žádná předvídatelnost. Mělo by se konkretizovat, co je cílem toho zájmu dítěte. Cochemská praxe, vede rodiče, aby spolu fungovali. Všichni okolo se snaží ty lidi k tomu dotlačit. Celkově nastavit systém jinak. Jinak ho pojmout (ne že vyhraje ten nebo ten), aby otec věděl, na co platí a proč platí, že má fajn dítě, nejedná se ani o těch paragrafech, ale o realizaci. Má to pak tragické následky pro děti, Nepojímat ty vyhraješ, já vyhraju. Ten systém by chtěl nastavit, tak aby rodiče měli v instituce důvěru, že tam bude mlčenlivost dodržována, k jakému cíli to povede.“

Expert D: „Jsou doporučující tabulky na výpočet výše výživného. Já si myslím, že to nelze sjednotit. Nemyslím, že by bylo dobré, kdyby to bylo dáno paušálně.“

Expert E: „Podle mého názoru je to hodně individuální. Existují tabulky jako pomocný nástroj. Nesjednocovala bych rozhodovací praxi soudů, mělo by se zhodnocovat individuálně.“

Expert F: „Já vím o řadě kolegů, kteří ty tabulky nikdy nepoužívali a rozhodují podle vlastní úvahy na základě těch konkrétních okolností, které jsou v dané věci prokázány a dle vlastní úvahy. Domnívám se, že je to v pořádku, že soudce prostě v každém případě musí zohlednit výjimečnost té situace na straně oprávněného i povinného, a nelze tomu vnucovat nějakou šablonu. Je na místě, že ty tabulky mají pouze doporučující charakter a jsou vodítkem pro samotné účastníky řízení v tom smyslu, co lze v řízení stran výživného asi očekávat.“

Expert H: „Setkala jsem se s tím, že opravdu každý soudce si to může střílet, jak chce bez rozdílu, jestli je to objektivní. Určitě si myslím, že jsou dobré modelové situace a příklady dobré praxe ze zahraničí, protože tabulky jsou orientační a ne všichni z toho vycházejí a určitě těch okolností kolem toho může být víc, čím se ten soudce přitom rozhodování řídí a ne vždy se jedná o rozhodnutí objektivní a určitě také si myslím, že by se mohlo přihlížet i k podmínkám v regionech co se týče zaměstnanosti.“

Expert I: „Určitě by to šlo, ale pouze pro určité případy. Pro modelové situace. Rozhodně by se předcházelo následným průtahům v odvolání, protože ten důvod k odvolání by

tam téměř nebyl. Byl by tam pocit spravedlnosti pro obě strany, že by obě strany věděly, co mohou očekávat. V dnešní době nikdo z rodičů neví, v jaké míře jim to výživné bude ustanoveno.“

Expert B: „Jeden člověk, který rozhodne. Jak zná rodinnou situaci. Může nastat situace, pokud to stanoví neúměrně tak to u něj může vést k finančním problémům. Pokud to nastaví neúměrně z druhé strany tak to vede k finančním problémům té matky. V případě toho neúměrného stanovení na straně otce to může toho otce vést k tomu, že nebude platit a zvyšuje se ta šance, že nebude platit.“

Expert G: „Já si myslím, že v současné době soudci stanovují výživné v co možná nejvyšší míře, protože ty potřeby dětí se zvyšují. Pokud je to možné tak soudci dávají docela vysoké výživné, protože v tom výživném se má odrážet mnoho aspektů života dítěte, je pravda, že to rozhodování soudců může být různé.“

Expert I: „Je to pravda určitě. Někdy ty soudy se unáhlují moc rychle a zohledňují pouze stávající majetkovou situaci a už nemyslí na to, že když ustanoví povinnému 5000 výživné, což je vysoká částka, tak on může být za pár měsíců, roků v úplně jiné životní situaci. Tam spíše potom ty soudy neradi to výživné snižují, takže si myslím, že je lepší dát nižší výživné a potom ho zvyšovat, podle potřeb dítěte ale naopak. Pokud je to výživné moc vysoké a ty otcové ho nemají z čeho zaplatit tak je jasné, že platit nebudou. Podle mého ty tabulky jsou dobrý nástroj je tam vidět nějaká spravedlnost. Myslím, že by měla být uzákoněna nějaká minimální výše výživného a postupné narůstání výživného podle potřeb dítěte.“

Problematické aspekty některých nástrojů řešící problematiku neplatičství v praxi

Dle provedených rozhovorů autorka spolu s experty dospěla k závěru, že veřejněpolitických nástrojů pro řešení problematiky neplatičství vyživovací povinnosti je dostatek, avšak tyto nástroje selhávají v praxi. Blíže byly v provedeném výzkumu zmíněny tyto nástroje řešící problematiku s neplatiči vyživovací povinnosti a to exekuce formou pozastavení řídičského oprávnění, odnětí svobody povinného rodiče, který neplní vyživovací povinnost a dále 4 měsíční lhůtu pro podání trestního oznámení ve věci zanedbávání povinné výživy.

Autorka se dotazovala expertů na jejich názor řešení problematiky neplatičství skrze nápravněvýchovné zařízení, ve kterém není umožněno neplatiči pracovat. Všichni dotazovaní experti se jednoznačně shodují, že se jedná o nástroj, který se mívá účinkem,

z důvodu narůstání dluhu neplatiče. Je to nástroj veřejné politiky, který ve svém důsledku nic neřeší. Zjednodušeně řečeno, dítě nedostává výživné, otcí narůstá dluh a státu rostou výdaje spojené s pobytem neplatiče v nápravněvýchovném zařízení. Nicméně jde o nástroj, který má nejvyšší represivní charakter.

Expert A: *„Tak tohle to asi není úplně adekvátní řešení. Samozřejmě to nic nevyřeší, ale v některých případech je to asi nezbytné, protože tam musí být nějaká páka na ty rodiče. Samozřejmě to nemá žádný vysoký efekt na placení výživného.“*

Expert D: *„Nemyslím si, že je to šťastné řešení. Neplatič nemá možnost v tom vězení pracovat, nemá žádný výdělek, narůstá tam dluh na tom výživném. Myslím, že třeba alternativní tresty by mohly být účinnější, nebyli by ani tak přeplněné věznice, náklady státu na jeho pobyt ve vězení. K ničemu to nevede toto opatření.“*

Expert F: *„Mělo by to jít ruku v ruce. Má to smysl za těch okolností, kdy člověk tam bude nucen ve výkonu trestu pracovat a umořovat svůj dluh.“*

Expert H: *„Myslím, že se to hodně míjí účinkem a vlastně i státu vznikají další náklady s tím pobytem neplatiče ve vězení. Myslím, že tady ten který neplatí, má daleko větší servis, než to dítě, kterému se to výživné nedostává, takže toto bych volila jako poslední alternativu, takže bych tam dávala jiné podmínky. Protože ten efekt není žádný a pro ten stát to znamená další zátěž.“*

Dalším diskutovaným opatřením byla 4 měsíční lhůta, která je uvedena v trestním zákoníku §196 odst. 2 sloužící pro podání trestního oznámení z důvodu zanedbání povinné výživy. Dle trestního zákoníku §196 odst. 2 se zanedbání povinné výživy dopustí osoba, která neplní vyživovací povinnost z nedbalosti či úmyslně po dobu delší než 4 měsíce. Toto opatření je vnímáno experty jako problémové z důvodu stanového časového intervalu, který někteří experti považují za příliš benevolentní k neplatičům a zapříčiňující újmu na zájmech dítěte. Dosavadní nastavení tohoto nástroje je spíše nakloněno ve prospěch neplatičů než ve prospěch zájmů dítěte, které by měly být vždy na prvním místě v této oblasti.

Expert F: *„Já si myslím, že je to zbytečně benevolentní k neplatičům výživného nebo respektive vesměs otcům, bohužel. Musím říct z praxe, že by to mělo být postaveno jinak. Já nevidím důvod, proč 4 měsíce. Dítě 4 měsíce nepřestane jíst, oblékat se a spotřebovávat další*

věci, takže považuji tu lhůtu za velmi dlouhou. Navíc všichni víme, že neplatící rodiče to obcházejí tak, že pošlou v té 4 měsíční lhůtě nějakou směšnou částku a tím pádem vytvoří situaci, kdy ustanovení nelze použít. Určitě bych to zkrátila minimálně na 2 měsíce a ošetřila nějak následek částečného plnění. tj. zjednodušeně nejlépe: neplatíš výživné v náležitě výši po 2 měsíce bez závažného důvodu, tak je to důvod pro trestní stíhání.“

Expert I: „Nemusí to být 4 za sebou. Dám příklad od prvního ledna, od ledna nezaplatí, v únoru nezaplatí, v březnu zaplatí, v dubnu zaplatí plný, v květnu zaplatí v červnu a červenci nezaplatí, takže nezaplatil 5 měsíců. Mám tady tatínka, paní neplatí a toho tady mám pravidelně, každý 4 měsíce vlastně soud paní nestihne ani odsoudit za to předchozí trestní řízení, protože se vyhýbá a skrývá se, teď ji mám v pátrání a teď vedu nové trestní stíhání a do konce roku to visí a pak to „scucnou“ a odsoudí ji najednou. Je to sporné, jsou případy, kdy zaměstnavatel otci neplatí nebo mají nějakou obtíž. Pak jsou takoví, kteří neplatili vůbec a neplatí. Ta lhůta je dle mého názoru v pořádku, je to dlouhé pro tu ženu, ale musíme koukat i na toho chlapa. Myslím, že 4 měsíce jsou odpovídající.“

V provedeném výzkumu se autorka práce dotazovala oslovených expertů na jejich názor k využívání nejnovější formy exekuce v podobě pozastavení řídičského oprávnění, které bylo zavedeno v roce 2013. Autorka na základě provedeného *desk research* zjistila, že tento nový nástroj byl použit pouze ve 2200 případech, což je poměrně málo. Přičemž dle zkušenosti expertů se jedná o nástroj, který představuje vysokou míru vymahatelnosti práva oprávněného, avšak v praxi není naplněn potenciál tohoto nástroje.

Expert A: „Pokud jde o ty řídičské průkazy, tak si myslím, že jsme se dozvěděli, že oni relativně efektivní jsou, ale je problém, že nelze odebrat řídičské oprávnění lidem, kteří se tím žijí, čímž odpadá většina těch, kteří opravdu dělají problém, tak z této skupiny vypadne. Není to tak, že by toto opatření nebylo efektivní je to docela efektivní.“

Expert F: „Já jsem se s tím setkala tak ve dvou případech. Otec pak vyvíjel snahu na to, aby to řídičské oprávnění dostal zpět, potažmo, aby vyživovací povinnost splnil. Nevím, proč se to tak málo využívá. Určitě to smysl má.“

Expert G: „Myslím, že je to dobrý nástroj k řešení neplatičství, že ti otcové ve většině případů to výživné zaplatí.“

Expert H: „Nedokážu říct, proč se tak málo využívají, ale myslím, že je to opravdu dobrý nástroj pro řešení problematiky neplatičství. Dobrý způsob jak to z těch lidí dostat. Škoda, že není tak využíván.“

Zefektivnit stávající nástroje rodinné politiky pro řešení neplatičství nebo zavést nové nástroje

Vzhledem k existujícím nástrojům řešících problematiku neplatičství autorku práce zajímalo, zda by dotazovaní experti působící v oblasti rodinné politiky hledali nová řešení problematiky neplatičství či zefektivnili stávající nástroje řešící tuto problematiku. Vesměš všichni dotazovaní experti se vyjádřili pro zefektivnění stávajících nástrojů než hledat nová řešení problematiky neplatičství. Důvodem je i skutečnost, že v našich podmínkách se větší reformní změny provádět nedají vždy, vzhledem k měnící se politické reprezentaci apod.

Expert A: „Tak my od začátku zastáváme názor, že je potřeba zefektivnit řešení příčin tohoto problému, než je řešit nějakými dávkami ať už zálohovým výživným nebo jinými opatřeními takže rozhodně zefektivnit primární úpravu.“

Expert B: „Já si myslím, že v našich podmínkách se nějaké větší reformní prvky zavádět nedají (nedělají) vždy se lpí na to i co se týče politické reprezentace, že střídají volební období a oni potřebují rychlý řešení. Na nějakou dlouhodobou změnu to u nás prozatím není, takže jdou po těch krátkodobých řešení, takže řešit spíše efektivitu stávajících opatření.“

Expert B: „Existujícími opatřeními. Pokud budeme podporovat rodinu – prorodinná politika, propopulační, aby se ukázalo, že být rodičem být rodina je ve společnosti výhodné, a když se to ukáže, tak by mohlo dojít ke zlepšení. Například rodinná politika ve Francii, tam ta rodina má hodnotu. Ono je to vidět i na tom kolik jednotlivé státy investují do jednotlivých opatření týkající se rodiny. Náš stát úplně tak neinvestuje.“

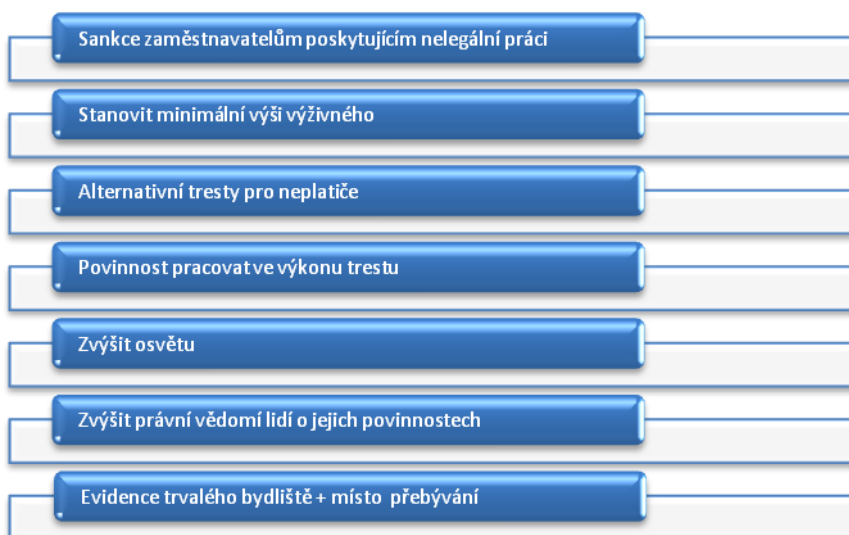
Expert E: „Spíše zefektivnit stávající nástroje než hledat nová opatření.“

Expert F: „Určitě zefektivnit stávající nástroje. Pamatuji dobu, kdy zálohové výživné bylo praktikováno, skončilo to tak, že úřad platil a nikdy to už z toho povinného nedostal. Stát nesl odpovědnost za liknavost rodiče.“

Návrhy na zefektivnění problematiky

Vzhledem k současné situaci neplatičství vyživovací povinnosti se autorka dotazovala expertů, jakým způsobem by zefektivnili vymáhání výživného. Návrhy expertů byly různé. Jedni by navrhovali zavést povinnost pracovat a sankciovat zaměstnavatele, kteří zaměstnávají jedince nelegálně tzv. „na černo“ a tím tak podporují nejen šedou ekonomiku, ale problematiku neplatičství, vzhledem k nemožnosti zjistit příjmy neplatiče. Dále by dotazovaní experti navrhovali stanovit minimální výši výživného, kterou by byli schopni zaplatit všichni. Jiní navrhovali zavedení alternativních trestů pro neplatiče před umístěním do nápravněvýchovného zařízení, kde tito neplatiči nemají možnost pracovat. Dále byla navrhována povinnost neplatičů vyživovací povinnosti pracovat ve výkonu trestu.

Schéma č. 7: Návrhy expertů na zefektivnění problematiky neplatičství

Zdroj: vlastní zpracování autorky

Expert I: „No to bychom se vrátili do komunismu tu povinnost pracovat. Apelovat na zaměstnavatele a sankciovat za práci na černo apod.“

Expert A: „Primárně úpravou toho občanského práva úpravou v postatě asi exekučního řádu. Hlavní problémy jsme shledali i v tom, že vlastně u nás je velmi málo efektivní soudní výkon rozhodnutí oproti tomu, jak efektivní je exekuce. Bude to nejspíš tím, že soudní výkon má velmi málo možností, jak toho dosáhnout. Samozřejmě je to o lidech, ale samozřejmě exekutoři jsou placeni od toho, co získají. Soudní vykonavatelé jsou samozřejmě placeni paušálně, takže si

to asi dovedeme spočítat. Samozřejmě jsou tam i možnosti, které jsou dány úplně jinak. Například soudní výkon rozhodnutí ta oprávněná osoba musí přímo označit, ze kterého majetku to má být strháváno oproti tomu exekutoři mají mnohem větší možnosti, protože dosáhnout opravdu na všechno, ale stejně přesto ti exekutoři nemají až tak vysokou vymahatelnost u toho výživného jak by mohli mít. Tam je právě problém v té práci na černo je tam problém v tom, že lidé zatajují svůj majetek a tohle to chce opravdu hlubší řešení než jenom to řešit tím zálohovým výživným nebo pak jinou jakoukoli dávkou vlastně až ten důsledek. Chce to řešit příčiny toho vzniku neplatičství.“

Expert D: *„Alternativní tresty. Je strašně jednoduché ho zavřít, ale ať jdou pracovat.“*

Expert E: *„Stanovila bych minimální výši výživného. Platili by ho všichni neplatiči. Tak aby ho byli schopni zaplatit“*

Expert F: *„Já si pořád myslím, že pokud povinný rodič nemá dostatek morálních kvalit, dostatek pozitivních modelů chování ze své rodiny, ve které byl vychován, tak je potřeba zvýšit sankce. Já se tedy domnívám, že neplacení výživného, by mělo být z hlediska trestního zákona posuzováno poněkud přísněji a hlavně by se měla zajistit možnost odsouzeným ve výkonu trestu pracovat, aby byly schopni tu svou vyživovací povinnost umožňovat, protože jinak to postrádá smysl.“*

Názory expertů na zálohové výživné

V závěrečné části provedeného výzkumu se autorka dotazovala expertů na jejich názor k zavedení institutu zálohového výživného, a jaké spatřují silné a slabé stránky tohoto opatření. Všichni dotazovaní experti působící v oblasti týkající se rodinné politiky se zavedením této nové politiky v podobě zálohového výživného, který byl koncipován, tak že by měl řešit chudobu rodin, nesouhlasí. Ve většině odpovědí se autorka setkala s názorem, že se jedná o opatření, které nic neřeší. Za pozitivní spatřují pouze jistotu určité částky pro matky samoživitelky. Za slabé stránky tohoto opatření považují dotazovaní experti přílišné zadlužení státu, z důvodu nevymahatelnosti vzniklých pohledávek. Neřešení problému neplatičství je naopak pro neplatiče demotivující. Dle názorů dotazovaných expertů toto opatření ve svém důsledku neřeší ani samotnou chudobu rodin, ačkoliv se zatímco účelem opatření koncipovalo.

Expert C: „*Já si myslím, že je to benevolentní příliš velkorysý. Nepatřím mezi ty, kteří to obhajují. Myslím si, že čím více bude podporovat ty sólo-rodíče. Tím se ten problém bude více živit. Když to nebudeme podporovat, tak ty rodiče musí prostě z něčeho žít. Je jasné, že něco tají, že neřeknou, že pracují na černo atd. Vidíte na ulici matky s dětmi, které by žebraly. Nemyslím si, že 2-3 tisíce nic moc nevyřeší. Nebudete třeba muset tolik pracovat na černo. Jsou tu lidé, kteří nikdy pracovat nebudou. Záleží na tom, jestli chceme podporovat matku, která nechce pracovat. Myslím, že se tu pomůže lidem, kteří se snaží, tak ji někdo zaměstnaná, ale podporovat někoho kdo se nesnaží.*“

Expert D: „*Já si myslím, že se jedná o dobré opatření, ale zase je to určitě individuální.*“

Expert E: „*Myslím si, že je to blbost a stejně to stát nevyumůže a neřeší to vůbec tento problém. Byla bych pro vězení pro pouze neplatiče a zařadit jim práci aby pracovali a výživné by se uhradili.*“

Expert F: „*Já bych teda pro něj ruku nezvedla, rozhodně ne. Ta úskalí jsou taková, že stát plní za rodiče, který už nikdy tu zaplacenou částku neuhradí.*“

Expert H: „*Nevím, jestli by to fungovalo, určitě by to pomohlo samozřejmě těm rodičům, ale nemyslím, že by to bylo efektivní už tady bylo a byly to nevymahatelné pohledávky. Takže se nedomnívám, že toto je jeden ze způsobů jak se k těm pohledávkám dostat. Nejsem si jistá v tom, soudci by se měli zamyslet nad tím, jestli ten rodič, kterému stanoví určitou výši výživného, jestli to může ten rodič zaplatit. Pokud jednomu z rodičů dám takové výživné a evidentně vidím, že ten rodič to nemůže zaplatit, vycházím z fikce tak je to pohledávka, která se stane na začátku již nevymahatelnou pro stát v takovém případě nevymahatelnou. Tak si kladu otázku, jestli nestanovit minimální výši výživného, pokud by to bylo zálohové výživné, které zohledním na dalších dávkách třeba dávky v hmotné nouzi s tím, že nepřipravuji na to, ale zase je to nespravedlivý.*“

Závěr

Obsahem následující kapitoly je naplnění stanovených cílů a zodpovězení výzkumných otázek, které byly stanoveny na počátku této práce. Některé výzkumné cíle a otázky byly již zodpovězeny v kapitolách shrnutí výsledků analýzy péče po rozvodu (kapitola 5.5) a shrnutí výsledků analýzy vyživovací povinnosti (kapitola 5.9).

Rodinná politika ve vztahu k rodinám po rozvodu/rozchodu, tedy k neúplným rodinám s nezletilými dětmi, není specificky konstruována ve srovnání s přístupem rodinné politiky k úplným rodinám. Cílová populace, tedy neúplné rodiny, byla identifikována jako skupina „dependents“ (tedy potřební). Řešení problémů neúplných rodin je vnímáno jako legitimní, avšak vzhledem k jejich nízké disponovanosti politickou a ekonomickou mocí jsou skupinou, která pro politické aktéry nepředstavuje prioritu, což se promítá do tvorby politiky ve vztahu k této cílové populaci. Sociální příspěvky a dávky určené této cílové populaci jsou mezi prvními, kterých se dotýkají finanční škrtky, o čemž vypovídají zrušené nástroje na podporu této cílové populace uvedené výše. V současné době nenalezneme žádné opatření určené speciálně pro podporu neúplných rodin. Problém může být v rozdílné konstrukci matek/samoživitelek, které jsou vnímány spíše negativně tedy za „deviants“ – devianty a jejich nezletilých dětí, které jsou vnímány spíše za „dependents“ – potřebné. Ve svém důsledku sociální konstrukce dětí z neúplných rodin je ve stínu sociálních konstrukcí matek/samoživitelek, což má při tvorbě politiky negativní dopad na tyto nezletilé děti.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že nelze paušálně říci, jaká forma porozvodového uspořádání péče o nezletilé dítě je nejvhodnější z hlediska jeho ochrany před psychickou deprivací. Vždy záleží na individuálním zhodnocení každého konkrétního případu s ohledem na dodržování zájmů dítěte. Nicméně dotazovaní experti se přiklání ve většině případů ke svěření dítěte do péče jednoho z rodičů se širokým stykem pro druhého rodiče. Hlavním důvodem je zabezpečení stabilního prostředí, které dotazovaní experti považují pro zdravý vývoj dítěte za žádoucí.

Dotazovaní experti by psychické deprivaci nezletilého dítěte v důsledku rozvodu rodičů předcházeli zejména komunikací mezi rodiči a dítětem. Dle expertů je důležité dítěti vzniklou *deprivační situaci* vysvětlit a informovat ho, protože je prokázáno, že rozpad rodiny má velký vliv na psychiku dítěte, kdy v důsledku ztráty kontaktu s druhým rodičem může docházet k tzv. *parentální deprivaci*. (Langmeier, Matějček, 2011)

Proto je dle expertů nutné, aby si rodiče uvědomovali, že primární je zájem dítěte nikoli zájmy rodičů. Pokud se rodiče nejsou schopni dohodnout, měli by vyhledat odbornou pomoc – mediace, rodinná poradna, terapie, dětská psychologie apod.

O tom, zda v rozhodovací praxi soudů nalezneme v současné době stereotypy týkající se primárního svěřování nezletilého dítěte do péče matky, se názory expertů liší. V minulosti platil tzv. *kult mateřství*, o kterém hovoří Warshak. Někteří dotazovaní experti poukazují na skutečnost, že v současnosti nelze usuzovat o těchto stereotypch vzhledem k judikatuře Ústavního soudu, tedy k nálezu ústavního soudu NÚS, 2482/13 uvedeným výše, ve kterém se střídací péče předkládá jako norma a soud musí vždy zdůvodnit, proč svěřuje nezletilé dítě do jiné formy péče. Avšak praxe jiných expertů hovoří o pravém opaku. Je nutné mít na paměti, že soudy jsou konzervativní institucí, kde se změny projevují pomaleji.

Střídací péče je v očích dotazovaných expertů vnímána za problematickou, dokonce někteří dotazovaní experti s touto formou porozvodové péče nesouhlasí a jsou proti její aplikaci v praxi. Na druhou stranu střídací péče, pokud rodiče splňují zákonem stanovené podmínky pro její fungování (schopnost komunikace mezi bývalými manžely či partnery, schopnosti si vzájemně vyměňovat informace týkající se jejich nezletilého dítěte, praktikovat stejný výchovný model a nepodrážet autoritu druhého rodiče atd.), může být velmi přínosná. Dítě má možnost být v kontaktu s oběma rodiči, jsou mu poskytnuty modely ženské i mužské role a v neposlední řadě je dítěti umožněno participovat na všedním životě obou rodičů, což dotazovaní experti považují za důležité. V praxi se stává, že střídací péče je ustanovena v případech, kdy nejsou naplněny zákonem stanovené podmínky a tím může docházet k ohrožení zdravého vývoje dítěte. Za problém experti považují nestanovení věkové hranice pro tuto formu péče i přes skutečnost, že psychologové nedoporučují střídací péči u dětí mladších 3 let. (MPSV, 2012)

Dotazovaní experti shledávají za žádoucí realizaci longitudinálního výzkumu nezletilých dětí, které jsou ve střídací péči z důvodu zjištění vlivu této formy péče na vývoj dětí.

Z provedeného výzkumu bylo dále zjištěno, že nástrojů na řešení problematiky vymáhání vyživovací povinnosti je dostatek, avšak tyto nástroje selhávají v praxi. Za problematické dotazovaní experti pokládají nejvyšší represivní nástroj v podobě trestu odnětí svobody z důvodu zanedbání povinné výživy v nápravněvýchovném zařízení, ve kterém není umožněno neplatiči pracovat. Takováto podoba represivního opatření vede k dalšímu zadlužení neplatiče, nárůstu nákladů státu za pobyt neplatiče v nápravněvýchovném zařízení a v neposlední řadě prohlubující materiální deprivaci neúplné rodiny.

Dalším problematickým nástrojem hájící spíše zájmy neplatičů než práva dítěte je 4 měsíční lhůta uvedená v § 196 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Tato

stanovená lhůta je považována experty za příliš benevolentní ve vztahu k neplatičům a ohrožující zdravý vývoj dítěte ve smyslu jeho ohrožení materiální deprivací.

Za poměrně efektivní nástroj řešící problematiku neplatičství vyživovací povinnosti experti považují novou formu exekuce v podobě pozastavení řídičského oprávnění.

Na základě expertního šetření bylo zjištěno, že experti preferují zefektivnění stávajících nástrojů řešících problematiku neplatičství výživného před zaváděním nových nástrojů. Hlavním důvodem je skutečnost, že větší reformní změny vyžadují čas a finance a to vzhledem k měnící se politické reprezentaci není možné vždy realizovat.

Z expertního šetření vyplývá, že dotazovaní experti považují problém neplatičství za veřejněpolitický problém, do kterého musí stát zasahovat a to i přes skutečnost, že se jedná o oblast soukromoprávních vztahů. Hlavním důvodem je zajištění vymahatelnosti práva oprávněného potažmo nezletilého dítěte, které by bez intervence státu do této oblasti bylo jen stěží dosaženo.

Problematika neplatičství je problém hlubší podstaty, kterou nedokáže vyřešit pouze jedno opatření. Pro zlepšení aktuálního stavu je za potřebí komplexních změn, které ovšem vyžadují čas. Jsou to změny týkající se politiky zaměstnanosti v souvislosti s problémem nelegální práce a s tím související podpora šedé ekonomiky. Změny v oblasti trestního práva. Změny v oblasti evidence dlužníků a v neposlední řadě je důležitá změna v postojích společnosti k hodnotě rodiny jako takové.

Summary

This chapter answers the research questions and goals that were set at the beginning of this thesis. Some goals and questions have already been answered in chapters Summary of the results of analysis of child's custody after divorce (chapter 5.5) and Summary of the results of the analysis of maintenance obligation (chapter 6.9).

Family policy in relation to families after divorce or separation which means single-parent families with minor(s) is not specifically designed compared to family policy addressing to nuclear family. The target population of my thesis – single-parent families – is identified as a group of "dependents". It means that these families are seen as needy families. Solving problems of single-parent families is viewed as legitimate. But due to their low political and economical power they are not prioritised by political actor. Examples of this situation are reflected in the policy-making process – welfare benefits, which are intended for these families, are the first ones affected by budget cuts. These cuts are reflected even in the above mentioned repealed benefits for this group. Currently we do not find any measures specifically

designed to support single-parent families. The reason for this could be in unequal construction of mothers or single mothers. Mothers are perceived rather negatively, in terms of the Social construction of target population theory they are assigned to the groups of "deviants". Children of these single mothers are then ascribed to the "dependents" group. As a result of the social construction of the single mothers, the construction of their children lives in the shadow of their mother's construction. At last the policy-making process has the negative impact on the children of single-parent families.

The results of my research are showing that we cannot say which form of child's custody is the best with regard to protection of children against psychological deprivation. Every case has to be evaluated individually which is the core principal of awarding custody after the parents' divorce. This also ensures that child's rights and welfare will be protected. However, the interviewed experts are inclined to think that in the most cases the custody should be awarded to a one parent with wide contact of the other parent. The reason is to provide a stable environment which interviewed experts have seen as the core for healthy child's development.

Psychological deprivation could be prevented by establishment of communication with and between parents and child as experts agreed on. It was proved that family's decrepitude has a great influence on the child's psychological deprivation. It is caused by loss of contact with the other parent and this can lead to the so called parental deprivation. And that is why it is important to explain the stressful situation to the child according to experts. (Langmeier, Matějček, 2011) Therefore, it is imperative that parents would be aware of child's welfare and they will be acting in the interest of a child. In the case the parents are not able to agree on the terms of divorce they should seek professional help, such as mediation, family counselling, therapy, child psychologist, etc.

On the decision-making practice of the courts in stereotyping the mothers as the primary carers before fathers the experts' opinion diverge. In the past the practice was called "cult of motherhood", the term was used by Warshak. The above mentioned Constitutional Court's judgment on joint custody is presented as a norm and the court must always justify the choice of another form of custody. And that is why based on an opinion of some experts these stereotyping cannot be assumed. Yet the experience of other experts, speaks quite the opposite. It is core to keep in mind that the courts are conservative institutions and change inside these institutions is happening slowly.

Joint custody is in the eyes of the experts perceived as problematic. Nay, some experts disagree with this form of custody and are against its application. On the other hand, joint care can be beneficial in the cases where parents comply with the requirements of the law. These

are open communication between the former spouses or partners, mutual exchange of information about the child between them, raise their child based on the same educational model and not undermine the other parent authority. In such cases joint care is suitable form of custody. The advantages of this form of custody are that child has the opportunity to be in contact with both parents, so the child can take in models of the male and female role and that child can participate in the everyday life of both parents, which experts considered as important. Nowadays practice demonstrates that joint custody is awarded even in cases where not every requirement is fulfilled and it can lead to unhealthy development of a child. The problem that experts consider as the key one is that there is not specified the minimum age limit in spite of the fact that psychologist do not recommend joint care for children under the age of three. (MPSV, 2012)

Based on my research I conclude that there could be find lots of measures how to enforce a claim for maintenance, however, these tools fail in practice. As the problematic part of this enforcement experts considered prison sentence for non-payer of maintenance which is the highest repressive instrument. During this imprisonment the non-payer is not allowed to work which leads to further indebtedness. It is also causing cost increase of the state for this convicted person. And finally this situation is inflicting the deepening material deprivation of the family.

Another problematic tool is a four months period under article 196 paragraph 2 of the Act No. 40/2009, The Criminal Code. This tool defends rather the interests of non-payer than a child. This set period is accounted as too lenient for the non-payers and could endanger the healthy development of a child according to material deprivation.

Relatively efficient tool which is trying to solve the problem of non-payment of maintenance is ban in the form of suspension of driving licence the experts agreed on. My research concludes that experts prefer efficiency improvement of existing instruments which deal with this problem instead of introducing new instruments. It is because reformatory change requires time and money which is often due to political changes not possible.

The interviews with experts also showed that they believe that non-payment of maintenance is a problem of public policy. For this reason the state must intervene in this field even though it is an area of private relations. Primary reason of this is to ensure law enforcement of a minor which would be without a state intervention hardly included into this process.

The issue of non-payment of maintenance has deeper essence which cannot be solved only by one measure. Improvement of the current state is possible only if there will be approved complex changes in this field. They naturally need necessary time. For example these

are legal provisions of legal market policies in connection with unreported employment which related to black economy, legal provisions in criminal law, amendment to the register of defaulters and last but not least is the change in society's attitudes towards value of family family's value as such.

Použitá literatura

- Bogner, A., Littig, B., Menz, W. *Interviewing Experts*. Palgrave Macmillan, 2009, Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/272485222_On_Interviewing_Good_and_Bad_Experts>
- BRAUN, V., CLARKE, V. *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2). pp. 77-101, 2006. ISSN 1478-0887.
- CIDLINSKÁ, Kateřina a HAVELKOVÁ Barbara. *Genderové aspekty neúspěchu českých návrhů zákonů upravujících náhradní výživné na dítě* [online]. : 14 [cit. 2015-10-08]. ISSN 1213-0028. Dostupné z: <<http://docplayer.cz/6239996-Genderove-aspekty-neuspechu-ceskych-navrhu-zakonu-upravujicich-nahradni-vyzivne-na-dite-barbara-havelkova-a-katerina-cidlinska.html>>
- ČADOVÁ, Naděžda, *Postoje českých občanů k manželství a rodině – prosinec 2013* [online]. 2014 [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <<http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/postoje-ceskych-obcanu-k-manzelstvi-a-rodine-prosinec-2013>>
- Český statistický úřad: *Životní podmínky 2014* [online]. : s.8 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/./prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2014>>
- Český statistický úřad: *Nejohroženější jsou neúplné rodiny* [online]. 2015 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <<http://www.statistikaamy.cz/2015/07/nejohrozenejsi-jsou-neuplne-rodiny/>>
- Český statistický úřad: *Jak se měří materiální deprivace* [online]. 2015 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <<http://www.statistikaamy.cz/2015/03/jak-se-meri-materialni-deprivace/>>
- ČRO - RADIOŽURNÁL. 2014. Michaela Marksová: Rozhovor v Ranním interview. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2015-01-10]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/18060>>
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- *Dny práva 2013: Část V. Právo na výživné v. vyživovací povinnost* [online]. Masarykova univerzita, 2014, 2015-11-17 [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <www.dnyprava.cz/dokumenty/26783>
- DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, 234 s. Sociologické disertace. ISBN 978-80-7330-136-1.

- DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, 129 s. ISBN 978-80-7330-124-8.
- DUDOVÁ, Radka. *Neúplná“ rodina, „nefunkční“ rodina?* [online]. 2008 [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=319&lst=119>>
- GIDDENS, A., in DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, 234 s. Sociologické disertace. ISBN 978-80-7330-136-1.
- GLÄSER, LAUDEL in BOGNER, A., LITTING. B., MENZ, W. *Interviewing Experts*. Palgrave Macmillan, 2009, Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/272485222_On_Interviewing_Good_and_Bad_Experts>
- GOJOVÁ, Alice, Vendula GOJOVÁ a Marie ŠPILÁČKOVÁ. *O ZPŮSOBECH ZVLÁDÁNÍ CHUDOBY Z PERSPEKTIVY RODIN - PODNĚTY PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI* [online]. Ostrava, 2014, 2015-11-17 [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <<http://www.projekty.osu.cz/vedtym/dok/publikace/chudoba.pdf>>
- GUEST, G. *Applied thematic analysis*. 2012. Thousand Oaks, California: Sage.
- HEJZLAROVÁ, Eva M. 2012. *Samoživitelství jako veřejněpolitický problém: vymezení problému různými aktéry a návrh politiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 158 s. Vedoucí práce Arnošt Veselý.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HOKEOVÁ, HOKE, FALTUS, advokátní kancelář, Úprava výchovy a výživy nezletilých dětí, 2013, Dostupné z: <<http://www.rozvodylevne.cz/uprava-vychovy-a-vyzivy-nezletilych-deti/i85/>>
- HORA, Ondřej, Pavel KOFROŇ a Tomáš SIROVÁTKA. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2008, 65, 9 s. ISBN 978-80-7416-002-8. [online] [2015, 12.05] Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/fulltext/vz_266.pdf>
- KLIMEŠ Jeroným: *Střídavá péče* [online]. [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <<http://www.klimes.us/media/>>
- KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Život s deprivanty*. 1. vyd. Praha: Galén, c2002, 490 s. Makropulos. ISBN 80-7262-089-4.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Rodina a výživné: vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2014, 151 s. Praktik (Leges). ISBN 978-80-87212-84-4.

- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka (ed.), Martin KORNEK (ed.) a Jiří VALDHANS (ed.). *SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERZITY: Část V. Právo na výživné v. vyživovací povinnost*. 1. Masarykova univerzita, Brno, 2014. ISBN 978-80-210-6812-4.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích: nesezdané soužití - výživné, žaloba těhotné ženy, žaloba určení výživného mezi manžely, děti a právo - žaloba na určení otcovství, návrh na zvýšení výživného, náhradní výchova - koho je možné osvojit, jaké jsou předpoklady k osvojení*. Vyd. 1. Praha: Computer Press, 2000, xi, 112 s. Právní rady. ISBN 80-7226-365-x.
- KROBOVÁ, Tereza. Koupit dětem jogurt? Zvažují matky samoživitelky. *Gender studies noviny* [online]. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: aa.ecn.cz/img_upload/./gs_novinybp_stranky.pdf
- LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
- MAREŠ, P., HORÁKOVÁ, M., RÁKOCZYOVÁ, M. *Sociální exkluze na lokální úrovni* [online]. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2008, 75, 10 s. [cit. 2015-12-05]. ISBN 978-807-4160-141. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_280.pdf.
- MAREŠ, P., Faktory sociálního vyloučení, 2006, [online] [2015, 12.05] Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_193.pdf
- MAREŠ Petr, RÁKOCZYOVÁ Miroslava, SIROVÁTKA Tomáš a kol., Sociální vyloučení a sociální začleňování v České republice jako veřejně politická agenda, 1.vyd., CESEK FSV UK, 2006, s.77, ISSN:1801-1640
- MARTINOVSKÝ, Václav. *NCSS Národní centrum sociálních studií, o.p.s. Praha: Analýza statistických údajů charakterizujících finanční situaci rodin s dětmi*. 2007.
- *Maslowova pyramida lidských potřeb* [online]. 2.3.2011 [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <http://www.filosofie-uspechu.cz/maslowova-pyramida-lidskych-potreb/>
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06-x.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: SPN, 1992, 223 s. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 182 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.

- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *NÁRODNÍ KONCEPCE RODINNÉ POLITIKY* [online]. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2005, : s. 59 [cit. 2015-12-02]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ: *Národní zpráva o rodině* [online]. 2004 [cit. 2015-09-12]. Dostupné z: < www.mpsv.cz > .. > Strategické dokumenty v oblasti podpory rodin
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. 2014. *Návrh věcného záměru zákona o zálohovaném výživném* [online]. [cit. 2015-03-12]. Dostupné z: <<https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=KORN9RNHCF4L>>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Porozvodové konflikty* [online]. Praha: MPSV, 2009, s. 16 [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <www.mpsv.cz/files/clanky/7288/Porozvodove_konflikty.pdf>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů*. Praha: MPSV, 2012. ISBN 978-80-7421-048-8.
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ: *Životní a existenční minimum* [online]. 2013 [cit. 2015-09-25]. Dostupné z: < <http://www.mpsv.cz/cs/11852> >
- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI: *Doporučující tabulka pro stanovení výše výživného* [online]. [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23>>
- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI: *Metodický materiál pro sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného na děti* [online]. 2015-11-17 [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <https://www.google.cz/?gws_rd=ssl#q=Metodick%C3%BD+materi%C3%A1l+pro+sjednocen%C3%AD+rozhodovac%C3%AD+praxe+soud%C5%AF+v+ot%C3%A1zk%C3%A1ch+v%C3%BD%C5%BEivn%C3%A9ho+na+d%C4%9Bti>
- MUSIL, j., MÜLLER j., *Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení*, 1. vyd., Praha 2006, CESES FSV UK, ISSN 1801-1690
- *Nadace open society fund Praha: Zákon o zálohovém výživném aneb možná cesta z kruhu ven..* [online]. 2015 [cit. 2015-10-22]. Dostupné z: <www.profem.cz/shared/clanky/323/ZoZVfin.pdf>
- NAVRÁTILOVÁ, Jitka. *EXPERTÍZA PRO CÍLOVOU SKUPINU „RODINY S DĚTMI*. 2006. [online]. [cit. 2015-09-28]. Dostupné z: socialnipece.brno.cz/useruploads/files/expertiza_-_rodiny_s_detmi.doc
- *Parlamentní listy: Bojuje za zálohové výživné a mluví i o zvěrstvu. U nás je prý téměř běžné na děti neplatit* [online]. 2015, 2015 [cit. 2015-09-28]. Dostupné z:

<<http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/kauzy/Bojuje-za-zalohove-vyzivne-a-mluvi-i-o-zverstvu-U-nas-je-pry-temer-bezne-na-deti-neplatit-366646>>

- *Placení a vymáhání výživného* [online]. 2014 [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-steovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/vyzivne-placeni-a-vymahani>>
- PLAŇAVA, Ivo (ed.) a MILAN PILÁT (ed.). *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2002, 290 s. Psychologie (Barrister & Principal). ISBN 80-86598-36-5.
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Portál MPSV* [online]. 2015 [cit. 2015-12-11]. Dostupné z: <<http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/obecne>>
- *Právní poradna Aperio* [online]. [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <http://www.aperio.cz/poradna/32910>
- *Projev předsedy vlády v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR k problematice zálohového výživného* [online]. 2015 [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/projevy/projev-predsedy-vlady-v-poslanecke-snemovne-parlamentu-cr-k-problematice-zalohoveho-vyzivneho-128513/>>
- SABATIER, P. A. *Theories of the policy process*. 2nd ed. Boulder, Colo.: Westview Press, c2007. ISBN 08-133-4359-3.
- SCHNEIDER, A., SIDNEY, M. What Is Next for Policy Design and Social Construction Theory? 1. *Policy Studies Journal* [online]. 2009, vol. 37, issue 1, s. 103-119 [cit. 2015-11-30]. DOI: 10.1111/j.1541-0072.2008.00298.x. Dostupné z: <<http://doi.wiley.com/10.1111/j.1541-0072.2008.00298.x>>
- SCHNEIDER, Anne a Helen INGRAM. 1993. Social Construction of Target Populations: Implications for Politics and Policy. *The American Political Science Review: American Political Science Association* [online]. 87(2): 334-347 [cit. 2015-11-30]. Dostupné z: <http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/APSR_1993_Schneider_Ingram.pdf>
- *Stanovisko Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva k otázce střídavé péče o děti* [online]. 2014, 2015-11-17 [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/tiskove-informace/stanovisko-vyboru-pro-prava-ditete-rady-vlady-pro-lidska-prava-k--otazce-stridave-peco-deti-123456/>>
- STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. SCAN. ISBN 80-85834-60-x

- ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, 302 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-74-8.
- ŠŤASTNÁ Anna: *Analýza: neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi* [online]. [cit. 2015-10-22]. Dostupné z: <<http://www.tydenmanzelstvi.cz/clanky/193/clanky/analyza-neuplne-rodiny-a-rozvody-manzelstvi-s-detmi.html>>
- ŠŤASTNÁ, Anna. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009, 131, 7 s. ISBN 978-80-7416-038-7.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VOHLÍDALOVÁ, Marta. *His and Her View: Shared Custody from Mothers' and Fathers' Perspective* [online]. 2015-11-17 [cit. 2015-11-17]. DOI: 10.13060/12130028.2014.15.1.99. ISBN 10.13060/12130028.2014.15.1.99. Dostupné z: <<http://www.genderonline.cz/cs/issue/36-rocnik-15-cislo-1-2014/395?culture=en>>
- VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů?* [online]. : 9 [cit. 2015-10-08]. ISSN www.genderonline.cz/..0fe05a7bc97ec53bf76b8cdee8. Dostupné z: <<http://docplayer.cz/6239996-Genderove-aspekty-neuspechu-ceskych-navrhu-zakonu-upravujicich-nahradni-vyzivne-na-dite-barbara-havelkova-a-katerina-cidlinska.html>>
- *Výživné a alimenty v ČR* [online]. [cit. 2015-11-17]. Dostupné z: <<http://www.vyzivne.cz/node/1188>>
- WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996, 237 s. Rádci pro život (Portál). ISBN 80-7178-089-8.

Seznam právních norem a jukátů

- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 [online]. [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: <www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
- Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině [online]. [cit. 2015-09-21]. Dostupné z: <<http://zakony.centrum.cz/zakon-o-rodine>>

- Zákon č. 117/1995 Sb., zákon o státní sociální podpoře [online]. [cit. 2015-10-06].
Dostupné z: <<http://zakony.centrum.cz/zakon-o-statni-socialni-podpore>>
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [online]. [cit. 2015-09-19]. Dostupné z:
<<http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy>>
- Zákon č. 99/1963 Sb., zákon o občanském soudním řádu [online]. [cit. 2015-10-22].
Dostupné z: <<http://zakony.centrum.cz/obcansky-soudni-rad>>
- Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních [online]. [cit. 2015-10-22].
Dostupné z: <<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zvlastni-řízení-soudni/>>
- Zákon č. 120/2001 Sb., zákon o soudních exekutorech a exekučních činnosti [online].
[cit. 2015-10-22]. Dostupné z: <<http://zakony.centrum.cz/exekucni-rad>>
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník [online]. [cit. 2015-10-21]. Dostupné z:
<<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni-zakonik/cast2h4.aspx>>
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
- Nález ústavního soudu, ÚS 2482/13 [online]. [cit. 2015-10-18]. Dostupné z:
<www.iustin.cz/files/l_US_2482_13.pdf>
- Nález ústavního soudu, ÚS 1506/13 ze dne 30.5.2014, Nález ústavního soudu [online].
[cit. 2015-10-18]. Dostupné z:
<www.usoud.cz/fileadmin/user...nalezyl_US_1506_13_an.pdf>

Seznam schémat

Schéma č. 1: Výzkumná část krok za krokem

Schéma č. 2: Výzkumný vzorek expertů dle jejich institucionálního zastoupení

Schéma č. 3: Typologie cílových populací

Schéma č. 4: Matice cílových populací Schneider a Sidney

Schéma č. 5: Znázornění způsobů vymáhání vyživovací povinnosti

Schéma č. 6: Okolnosti mající vliv na feminizaci chudoby

Schéma č. 7: Návrhy expertů na zefektivnění problematiky neplatičství

Seznam grafů

Graf č. 1: Podíly domácností, které si nemohou dovolit zaplatit alespoň jednu ze čtyř činností dětem do 16 let za rok 2014

Graf č. 2: Procentuální podíl věcí, které si nemohou dovolit lidé materiálně deprivovaní

Graf č. 3: Materiální deprivace v rodinách s dětmi za rok 2014

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Struktura výzkumného vzorku

Tabulka č. 2: Doporučující tabulka pro stanovení výše výživného

Tabulka č. 3: Životní minimum dítěte

Seznam příloh

Příloha č. 1: Scénář rozhovorů s experty

Příloha č. 2: Návrh na svěření nezletilého dítěte do společné výchovy

Příloha č. 3: Rozsudek jménem republiky: svěření dítěte do péče matky

Příloha č. 4: Znalecký posudek

Příloha č. 5: Mimosoudní dohoda rodičů o výživném

Příloha č. 6: Záznam zahájení úkonů trestního řízení

Příloha č. 1 – Scénář rozhovorů s experty

- Krátké představení tazatele.
- Krátké představení diplomové práce a cílů rozhovoru.
- Podepsání informovaného souhlasu.
- Zeptat se, zda je možné použít nahrávací zařízení a ujistit respondenta o anonymitě.

A: Péče o dítě po rozvodu

- 1) *Jaká forma péče o nezletilé dítě po rozvodu je dle Vašeho názoru nejvhodnější z hlediska ochrany před psychickou deprivací dítěte?*
- 2) *Jakým způsobem předcházet psychické zátěži dítěte způsobené rozchodem rodičů?*
- 3) *Do jaké míry dle Vašeho názoru ovlivňují sociální konstrukce (myšlenkové stereotypy) praxi soudů v oblasti porozvodové péče o dítě?*
- 4) *Proč podle Vašeho názoru docházelo a stále ještě dochází k primárnímu svěřování dítěte po rozvodu do péče matky nikoli otce?*
- 5) *Je možné těmto stereotypům nějakým způsobem předcházet?*
- 6) *Domníváte se, že vzrůstá počet otců, kteří mají zájem podílet se na výchově svého dítěte?*
- 7) *Jaký je Váš názor na svěřeni dítěte po rozvodu do střídavé péče?*
- 8) *Spatřujete nějaká úskalí ve střídavé péči? Pokud ano jaká.*
- 9) *Jakým způsobem byste zmíněná úskalí střídavé péče odstranil/a?*
- 10) *Jaké jsou kladné stránky střídavé péče?*
- 11) *Stanovil/a byste věkovou hranici, od kolika let je možné svěřit dítě do střídavé péče?
V novele zákona o rodině se žádná věková hranice neuvádí i přesto, že dětské psychologové nedoporučují střídavou péči u dětí do 3 let.*
- 12) *Jaký je Váš názor na NÚS z roku 2014, ve kterém se hovoří o tom, že svěřeni dítěte do střídavé péče by mělo být pravidlem v případě jiná forma péče o dítě po rozvodu výjimkou?*
- 13) *Jaký je Váš názor na péči jednoho rodiče s úpravou styku pro druhého rodiče?*
- 14) *Spatřujete nějaká úskalí v péči jednoho rodiče s úpravou styku pro druhého rodiče?
Pokud ano jaká.*
- 15) *Jakým způsobem byste tato úskalí odstranil/a?*
- 16) *Jaké kladné stránky spatřujete v péči jednoho z rodičů?*
- 17) *Jaký je Váš názor na společnou péči o nezletilé děti?*
- 18) *Spatřujete nějaká úskalí ve společné péči o nezletilé děti? Pokud ano jaká.*
- 19) *Jakým způsobem byste tato úskalí odstranil/a?*

20) Co považujete na společné péči o nezletilé děti za pozitivní?

- 1) *Jakým způsobem se promítají sociální konstrukce neúplných rodin do tvorby RP ve vztahu k těmto rodinám?*

B: Vyživovací povinnost

- 2) *Problematika neplacení výživného na nezletilé děti je povahy soukromoprávních vztahů, je tedy nezbytné, aby do této problematiky zasahoval stát?*
- 3) *Jaký je dle Vašeho názoru hlavní důvod neplatičství vyživovací povinnosti?*
- 4) *Jakým způsobem by se dle Vašeho názoru měl řešit problém neplatičů výživného na nezletilé děti?*
- 5) *Jaká omezení spatřujete v oblasti stanovení výživného?*
- 6) *Lze dle Vašeho názoru sjednotit rozhodování soudů v oblasti stanovování výživného?*
- 7) *Jakým způsobem by se dle Vašeho názoru měla zvýšit efektivnost rozhodování soudů?*
- 8) *V čem spatřujete obtížnou vymahatelnost výživného?*
- 9) *Jakými nástroji by bylo možné zefektivnit vymáhání výživného?*
- 10) *Jakým způsobem by se mohla zlepšit vymahatelnost současných platných zákonů týkající se této oblasti tak aby se oprávněný rodič domohl svých práv?*
- 11) *Co si myslíte o tom, že nejnovější řešení této problematiky v podobě zabavování řídičského oprávnění, bylo využito pouze v 2200 případech, není to příliš málo?*
- 12) *Považujete stávající lhůtu na podání trestního oznámení ve věci zanedbání povinné výživy za přijatelnou? (zákon uvádí delší než 4 měsíce)*
- 13) *Jaký je Váš názor na řešení problematiky neplatičství prostřednictvím odnětí svobody povinného rodiče, který nemá možnost v nápravněvýchovném zařízení pracovat?*
- 14) *Proč současné nástroje rodinné politiky v oblasti vyživovací povinnosti nejsou efektivní?*
- 15) *Je dle Vašeho názoru lepší hledat nová řešení problematiky neplatičství nebo zefektivnit stávající nástroje?*
- 16) *Jaká preventivní opatření byste navrhoval/a v předcházení neplatičství vyživovací povinnosti povinným rodičem?*
- 17) *Jaký je Váš názor na využití mediace jakožto nástroje k řešení problematiky neplatičství vyživovací povinnosti?*

C: Zálohové výživné

- 18) *Jaký je Váš názor na návrh zákona o zálohovém výživném?*
- 19) *Jaké spatřujete přínosy vzniku tohoto nového opatření?*

20) *Jaké spatřujete nedostatky vzniku tohoto nového opatření? Jak byste tyto nedostatky řešil/a?*

21) *V čem spatřujete neúspěchy českých návrhů zákonů upravující zálohové výživné?*

D: Identifikační znaky

- 1) Pohlaví:
- 2) Jak dlouho působíte v této oblasti?
- 3) V jaké instituci působíte?
- 4) Jaká je vaše pozice v této instituci?
- 5) Jaká je náplň Vaší práce v oblasti neúplných rodin?

Závěr: Napadá Vás něco, co jsme nezmínili a chtěl/a byste dodat?

Prostor pro vyjádření pocitů z rozhovoru.

Děkuji za Váš čas a zodpovězení otázek.

Příloha č. 2 - Návrh na svěření nezletilého dítěte do společné výchovy rodičů

5.16. NÁVRH NA SVĚŘENÍ NEZLETILÉHO DÍTĚTE DO SPOLEČNÉ VÝCHOVY RODIČŮ

(§ 26 odst. 2 zák. o rod.)

Okresnímu soudu
v Berouně

Matka: Marie [redacted] bytem [redacted]

Otec: Jan [redacted] bytem [redacted]

**návrh matky na úpravu výchovy a výživy nezletilých dětí
Jiřího [redacted], nar. [redacted] a Jany [redacted] nar. [redacted] pro dobu po rozvodu**

I.

V r. [redacted] jsem uzavřela manželství s Janem [redacted]. Během manželství se nám narodily dvě děti, Jiří a Jana. Zároveň s tímto návrhem jsem podala u zdejšího soudu návrh na rozvod manželství.

Důkaz: rodné listy dětí
stejnopis návrhu na rozvod

II.

Dosud jsme se starali o děti oba. Vaření, praní a nákupy pro ně jsem obstarávala já, manžel jim pomáhal s přípravou do školy a zejména s jejich sportovními aktivitami. Ohledně výchovy dětí a finančního zajištění jejich potřeb jsme byli vždy schopni se dohodnout. Vzhledem k tomu, že i po rozvodu budeme nadále bydlet s dětmi ve vlastním domku jako dosud, jeví se optimálním řešením svěřit obě děti pro dobu po rozvodu do naší společné výchovy.

Důkaz: výslech účastníků

III.

Navrhuji proto, aby soud rozhodl

t a k t o :

Nezletilý Jiří [redacted] nar. [redacted] a nezletilá Jana [redacted] nar. [redacted] se pro dobu po rozvodu svěřují do společné výchovy svých rodičů. Vyživovací povinnost rodičům se nestanoví.

V [redacted] dne [redacted]

Marie [redacted]

Příloha č. 3 – Rozsudek jménem republiky svěření nezletilého do péče matky

Spisová značka: [REDACTED]

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK

JMÉNEM REPUBLIKY

POLICE ČESKÉ REPUBLIKY
Krajské zastřešení v okrese Středočeského kraje
obvodní oddělení Milovice

Došlo: 29-10-2015

Č. j. [REDACTED]

Počet listů: [REDACTED] Priority: [REDACTED]

29.10.2015
9217

Okresní soud v Nymburce rozhodl samosoudkyně JUDr. [REDACTED] ve věci péče o nezletilý **Jakuba [REDACTED]** nar. [REDACTED] zast. Městem Lysá nad Labem jako kolizním opatrovníkem, syna **Lucie [REDACTED]** nar. [REDACTED] bytem Milovice, [REDACTED] zast. Mgr. [REDACTED] advokátem se sídlem AK Praha [REDACTED] a **Štěpána [REDACTED]** nar. [REDACTED] bytem Milovice, [REDACTED] o návrhu matky na úpravu výchovy a výživy k nezletilému pro dobu po rozvodu,

t a k t o :

- I. Nezletilý **Jakub [REDACTED]** nar. [REDACTED] se svěruje pro dobu po rozvodu do výchovy matky.
- II. Otec je povinen platit na jeho výživu částkou 2 500,- Kč měsíčně, splatnou vždy do každého 15. dne v měsíci předem k rukám matky, počínaje dnem právní moci rozsudku o rozvodu manželství.
- III. Žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení.

Odůvodnění:

Ke zdejšímu soudu podala matka nezletilého návrh, kterým se domáhala svěření nezletilého **Jakuba** do své péče a stanovení výživného otci v částce 5000,- Kč měsíčně. Otec nesohlasil se svěřením nezletilého do výchovy matky, neboť by mohlo dojít k tomu, že z finančních důvodů matka opustí bydliště v Milovicích, poté by mohla žít u svých rodičů a prostředí u rodičů matky se otci nelíbí. Později navrhol, že by dítě mělo být svěřeno do společné péče rodičů.

Příloha č. 4 – Znalecký posudek

-29-

PhDr. [REDACTED] Brno, 4.12. 2014

[REDACTED]

Městský soud v Brně
- předsedkyně senátu [REDACTED]

[REDACTED]

Č.j.: [REDACTED]

MĚSTSKÝ SOUD V BRNĚ
PŘEDSEDNA
- 9 -12- 2014
POLNÍ 39

ZNALECKÝ POSUDEK

Na základě usnesení Městského soudu v Brně ze dne 30. července 2014 vyšetřila znalkyně z oboru klinické psychologie PhDr. Zuzana [REDACTED] nezletilou Adélu a nezletilou Sabinu [REDACTED], obě narozené dne [REDACTED], a oba jejich rodiče se zaměřením na zodpovězení těchto otázek:

- Provést celkový psychologický rozbor osobností obou rodičů i obou nezletilých dětí (Ize-li to s ohledem na útlý věk).
- Zjistit jaké jsou vzájemné citové vazby mezi oběma nezletilými dětmi a oběma rodiči, též mezi rodiči vzájemně.
- Zjistit, jaké jsou výchovné vlastnosti a předpoklady u obou rodičů, zhodnotit jejich výchovnou způsobilost ve vztahu k řádné výchově těchto dětí, zjistit, zda jsou výchovné přístupy obou rodičů vzájemně slučitelné a pro děti přínosné.
- Uvést vhodný rozsah styků nezletilých dětí s matkou a s otcem (pro případ svěřeni dětí do výlučné péče jednoho z nich).

III. ODPOVĚDI NA OTÁZKY SOUDU

- *Provést celkový psychologický rozbor osobností obou rodičů i obou nezletilých dětí (lze-li to s ohledem na útlý věk).*

Matka nezletilých sester [redacted] paní Kateřina [redacted] je osobnost s mírně podprůměrnými intelektovými schopnostmi. Je verbálně méně zdatná, psychosociálně naivní a nezralá, výrazněji extravertovaně orientovaná. Je emočně vřelá, ale velmi snadno manipulovatelná osobami dominantnějšími, ráda přenechává rozhodování na nich. Ve svých postojích je však nedůsledná, mění je pod vlivem situace či osob, s kterými je momentálně v kontaktu. Trpí lehkým komplexem minority a obavami z vlastní insuficience.

Citová stránka paní [redacted] je rozvinuta dosti intenzivně, reaguje v ní převážně instinktivně. Její emoční vazby vůči dětem se jeví jako silné a stabilizované, s jednoznačně pozitivní a silnou oboustrannou emoční vazbou. Má pro ně pochopení, lituje je, má snahu vytvořit jim přijatelné výchovné prostředí.

Její zakotvení v realitě je v současné době adekvátní s mírnou výhradou stran finančního zabezpečení, k životu. Její hodnotová hierarchie je jednoduchá, převažuje u ní praktický a pragmatický přístup k životu. Její zájmová oblast není příliš široká, v současné době je koncentrována na běžné hodnoty praktického života, související se zajišťováním relativně únosných podmínek pro děti. Má osvojené základní životní návyky, tj. péči o rodinu - v tomto směru má kritický náhled. Dlouhodobé důsledky emoční deprivace z dětství však přetrvávají, projevují se její sociální naivitou a neúměrnou simplifikací při řešení životních záležitostí.

Otec nezletilých pan Michal [redacted] je psychicky stenický, vnitřně integrovaný člověk velmi dobrých intelektových schopností. Jeví se jako výrazně prosociálně orientovaný a extravertovaný, dokáže zaimponovat svým šarmem. V rámci své otevřenosti vůči sociálnímu okolí je občas neúměrně důvěřivý, kdy až opakované střety s realitou a nutnost řešení nastalých konfliktních situací ho v jeho postojích poněkud zkorigovaly. Jeho volní složka osobnosti je dobře rozvinuta, je schopen jednat konsekventně v záležitostech pro něho významných. Jeho sebehodnocení i hodnocení jsou však nejisté, je váhavý, ve stresových situacích pochybující o svých schopnostech rozumových i volních. Ve svém rozhodování v dlouhodobém horizontu preferuje racionální argumenty, nenechá se dlouhodobě ovlivnit afekty. Neprojevuje sklony ke katathymně ovlivněnému myšlení.

Jeho emocionalita je přiměřeně rozvinutá a diferencovaná, je směřovaná jak vůči osobám blízkým, tak i vůči sobě samému. Má rád jednoznačné a

nekomplikované interpersonální vztahy, je přímočarý. Vůči dětem má navázanu silnou emoční vazbu, je schopen se v jejich zájmu maximálně angažovat, vždy v jejich prospěch. Nemá tendenci přenášet na děti osobní problémy, nemanipuluje s nimi ve svůj prospěch, pro děti je atraktivní svým aktivním životním přístupem.

Nezletilá Adéla [redacted] je intelektově velmi dobře se vyvíjející dívka na hranici předškolního věku a školního věku. Rozvoj kognitivních funkcí je velmi dobrý, aktuální výkony se pohybují globálně na horní hranici pásma průměru. Nejlépe se rozvíjí ve verbálně pojmové oblasti, grafomotorika na úrovni slabšího průměru. Vykazuje však velmi dobrou úroveň běžné informovanosti, výbornou dětskou kreativitu. Jeví se jako bystrá, zvědavá, její regulativní mechanismy chování, tenacita pozornosti i schopnost koncentrace na úkolovou situaci odpovídají jejímu chronologickému věku.

Bez behaviorálních problémů jak vůči svým rodičům, tak i vůči osobám mimo nejbližší vztahovou sféru. Jeví se jako lehce extravertovaná, s normální úrovní frustrační tolerance. Osobnostně se vyvíjí přiměřeně diferencovaně, je dobře vnímavá, emočně závislá na nejbližších osobách, z nichž formálně mírně upřednostňuje matku. Vůči otci objektivně vykazovala taktéž dobrý citový vztah, nebyly zaznamenány žádné úzkostné projevy.

Nezletilá Sabina [redacted] je dobře se rozvíjející děvčátko, i když se submisivnějším postavením vůči sestře-dvojčeti. Nicméně její intelektové schopnosti vykazují taktéž normální úroveň vspělosti vzhledem k věku, v grafomotorice se projevuje jako ta pečlivější, se smyslem pro detail.

Ve standardním prostředí je dobře adaptabilní. V chování ne zcela konzistentní, v zátěžových situacích úniková, nerada řeší konfliktní situace. Sice se také jednoznačně nesolidarizuje ani s jedním z rodičů, ale chce alespoň zachovat loajalitu vůči nim. Je v tomto směru snadno manipulovatelná, snadno podléhá vlivu dominantnější osoby – zvláště sestry-dvojčete. Její postoje jsou vratké, nedůsledné a heteronomně přebírané.

V současné době bez akutní neurotické symptomatologie. Při znaleckém šetření klinickou observací nebyly pozorovány žádné neurotické projevy dítěte či posttraumatická stresová reakce.

- *Zjistit jaké jsou vzájemné citové vazby mezi oběma nezletilými dětmi a oběma rodiči, též mezi rodiči vzájemně.*

Vzájemné citové vazby mezi oběma nezletilými sestrami jsou velmi silné, ze strany submisivnější Sabiny k dominantnější Adéle až nekriticky adorační. Snaží se jí vyrovnat a imitovat v běžných denních aktivitách i vztahových

vazbách. Sama by nezletilá Sabina lehce upřednostňovala ve svých vazbách otce, Adélka matku. Ani jedna z nich však nemá problém vycházet dobře s oběma rodiči – u obou se cítí bezpečně a jistě. Mají navázanou citovou vazbu jak ke své matce, tak ke svému otci. Bez vztahových problémů jak vůči svým rodičům, tak i vůči osobám mimo nejbližší vztahovou sféru.

Matka i otec nezletilých dvojčat vykazují dobrou a rodičovsky silnou vazbu k oběma dcerkám. U matky převažují mateřské silně rozvinuté instinkty, u otce je rovnoměrně zastoupena i komponenta racionální.

Vztahy mezi rodiči navzájem lze hodnotit jako chladnější a odtažitější, nikoliv však averzivní. Jsou schopni v zájmu dětí kooperovat, případné konflikty se týkají téměř výlučně finančních a materiálních záležitostí.

- *Zjistit, jaké jsou výchovné vlastnosti a předpoklady u obou rodičů, zhodnotit jejich výchovnou způsobilost ve vztahu k řádné výchově těchto dětí, zjistit, zda jsou výchovné přístupy obou rodičů vzájemně slučitelné a pro děti přínosné.*

Otec ve výchově preferuje liberální styl, respektuje individualitu a právo každého dítěte na svůj vlastní názor. Citově je nezabřeňuje, nepřenáší na ně své osobní problémy. Nebyly zjištěny žádné okolnosti, které by jej v rodičovské roli diskvalifikovaly. Je standardně dobře výchovně způsobilý, jeho výchovné působení se jeví pro nezletilé jako jednoznačně pozitivní. Jeho osobnostní předpoklady a výchovné zkušenosti jsou rozhodně dostačující pro to, aby coby otec vůči svým dětem plnil svou roli úspěšně.

Matčiny výchovné schopnosti jsou mírně snížené především v důsledku její psychosociální nevyzrálosti, která ale s věkem u ní stále postupuje a lze očekávat, že bude vyvíjet se směrem k rodičovské kompetentnosti a realistické životní zakotvenosti. Své dosavadní výchovně problematické projevy ale pozitivně vyvažuje svou emoční vřelostí. Mateřské instinkty má dobře rozvinuté, velkým pozitivem je u ní zájem a emoční vztah k dětem. Výchovně je tudíž možno ji hodnotit jako způsobilou s výhradami.

Varianta společné střídavé péče s otcem nezletilých dětí se proto jeví jako vhodné řešení, neboť otec je schopen pro děti zajistit stimulačně a edukačně příznivější a bohatší zázemí než jejich matka, což bude s vývojem dětí nabývat na důležitosti. Matka je zase schopná poskytovat jim vřelou emoční odezvu, stabilitu a bazální existenční jistotu.

- Uvést vhodný rozsah styků nezletilých dětí s matkou a s otcem (pro případ svěřeni dětí do výlučné péče jednoho z nich).

Pokud by byly nezletilé sestry [redacted] svěřeny do výlučné péče jednoho z rodičů, měl by jim být umožněn nadstandardní rozsah vzájemných styků s druhým rodičem, který by se fakticky blížil rozsahu střídavé péče.

Do budoucna bude otec schopen úspěšněji zabezpečovat výchovné podmínky dětí svými širšími a realističtějšími životními zkušenostmi, osobnostní zralostí, podnětově bohatším zázemím apod. Matka bude pro dcerky zase přínosnější svou citovou vřelostí, nekomplikovaností, sociální otevřeností s pragmatickým životním přístupem.

Oba rodiče jsou pro nezletilé nepostradatelní a nutno doporučit, aby se oba dva na výchově svých dcer spolupodíleli.

Znalecká doložka

Znalecký posudek jsem podala jako znalkyně jmenovaná rozhodnutím Krajského soudu v Brně dne [redacted] č.j. [redacted] pro základní obor zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací klinická psychologie. Znalecký úkon je zapsán pod pořadovým číslem [redacted] znaleckého deníku.
Znalečné účtuji dle připojené likvidace.

PhDr. Zuzana [redacted]
soudní znalkyně

Příloha č. 5 – Mimosoudní dohoda rodičů o výživném**Mimosoudní dohoda rodičů o výživném**

Nezletilá Natálie se narodila dne [REDACTED] z mimomanželského vztahu. Od narození dcery rodiče nikdy společnou domácnost nevedli.

S otcem dítěte byla uzavřena dohoda o výchově a výživě dcery. Otec souhlasí, aby dcera byla v péči matky, na výživu nezletilé Natálie bude od [REDACTED] přispívat částkou Kč 1 000,- měsíčně.

Rodiče nezletilé Natálie [REDACTED]

uzavírají tuto

dohodu o výživném :

Otec se zavazuje přispívat na dceru Natálii částkou Kč 1 000,- od [REDACTED] ke každému 15. dni v měsíci předem.

Otec souhlasí, aby nezletilá Natálie byla ve výchově matky

Podpisy:

otec: [REDACTED]

matka: [REDACTED]

V Brně dne [REDACTED]

Příloha č. 6 – Záznam o zahájení úkonů trestního řízení

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY
Krajské ředitelství policie Středočeského kraje
Územní odbor Nymburk
Obvodní oddělení Milovice
Armádní 793, 289 23 Milovice

Č. j. [REDACTED]

Milovice 29. října 2015
Počet stran: 1**Záznam o zahájení úkonů trestního řízení**

Podle § 158 odstavec 3 trestního řádu byly dne **29.10.2015** na základě oznámení od Lucie [REDACTED] nar. [REDACTED] zahájeny úkony trestního řízení ve věci [REDACTED] - **ZANEDBÁNÍ POVINNÉ VÝŽIVY, MILOVICE**, neboť na podkladě zjištěných skutečností z příjmu oznámení je dostatečně odůvodněn závěr, že v době od 01.05.2015 do 29.10.2015

mohl být (kým):

[REDACTED]
nar. [REDACTED] v Praha 5, st.přísl. CZE, rozvedený, doklad: [REDACTED] trvale bytem [REDACTED] MILOVICE, [REDACTED]

spáchán v obci MILOVICE - MILOVICE na ulici [REDACTED]

přečin **zanedbání povinné výživy podle §196 odst. 1 trestního zákoníku**

tím, že v době od 1.5.2015 do současné doby v Milovicích úmyslně neplní svou vyživovací povinnost, jak mu určil Okresní soud v Nymburce rozsudkem vedeným pod sp.zn. [REDACTED] Nc [REDACTED] ze dne 30.4.2007 v právní moci dne 27.12.2007, platit na výživu Jakuba [REDACTED] nar. [REDACTED] bytem u matky, částkou 2.500 Kč měsíčně, vždy do 15. dne v měsíci předem k rukám matky Lucie [REDACTED] nar. [REDACTED] v LITOMĚŘICE, trv. bytem [REDACTED] MILOVICE,

čímž měla být poškozeným:

[REDACTED]
nar. [REDACTED] trvale bytem [REDACTED] MILOVICE

Lucie [REDACTED]
nar. [REDACTED] trvale bytem [REDACTED] MILOVICE

způsobena škoda 15.000,- Kč

nprap. [REDACTED]
vrchní inspektor
Tel: [REDACTED]
Fax: [REDACTED]
E-mail: [REDACTED]
Datová schránka ID [REDACTED]

za policejní orgán:
npor. [REDACTED] Březohrádek
vedoucí oddělení

Příloha č. 7 – Úřední záznam

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY
Krajské ředitelství policie Středočeského kraje
Územní odbor Nymburk
Obvodní oddělení Milovice
Armádní 793, 289 23 Milovice

Č. j. [REDAKCE]

Milovice 2. listopadu 2015
Počet stran: 1**Úřední záznam**

(pověst podezřelého)

Podezřelý: **Štěpán** [REDAKCE], nar. [REDAKCE] v Praha 5, rozvedený, doklad: [REDAKCE], trv. [REDAKCE] MILOVICE, [REDAKCE]

Provedeným šetřením v systému evidence trestních řízení pro Středočeský kraj byl zjištěn záznam z roku 2015 o prověřování přečinu Zanedbání povinné výživy dle § 196 odst. 1 tr. zákoníku, vedeno pod č.j. [REDAKCE] ukončeno odložením dle § 159a/1 tr. řádu, neboť vznikly dluh na výživném vůči synovi Jakobovi [REDAKCE] k rukám oprávněné Lucie [REDAKCE] prověřovaný dodatečně uhradil.

Z informačního systému policie bylo zjištěno, že podezřelý neprochází registrem řidičů, a stejně tak neprochází registrem vozidel.

Podezřelý prochází policejním systémem stíhané, podezřelé a prověřované osoby, kdy byl prověřován na OOP Milovice začátkem roku 2015 za přečin Zanedbání povinné výživy dle ust. § 196 odst. 1 tr. zákoníku, jak je uvedeno výše.

Dále byl zjištěn záznam, kdy útvar OOK - 4. ODD. OŘ Praha II. dne 3.4.2015 Štěpána [REDAKCE] obvinil z přečinu Zpronevěra dle ust. § 206 odst. 1,3 tr. zákoníku, ukončeno návrhem na potrestání.

Podezřelý prochází i policejním systémem zájmové osoby policie, kde byly zjištěny výše zmiňované záznamy.

Z místa bydliště jmenovaného nám nejsou známy stížnosti na chování podezřelého, ani není v podvědomí policistů OOP Milovice.

Zpracovala:

nrap. [REDAKCE]
vrchní inspektor

Tel: [REDAKCE]